

Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bölümü

Yüksek Lisans Tezi

S İ V A S

İ L B E Y L İ A Ğ Z I
(İnceleme-Metinler-Sözlük)

Burhan PAÇACIOĞLU

Yöneten: Prof.Dr.Ahmet B. ERCİLASUN

ANKARA - 1987

İ Ç İ N D E K İ L E R

Ö N S Ö Z	8-9
M E T İ N L E R D E K U L L A N I L A N İ Ő A R E T L E R	10-11
İ N C E L E N E N A Ğ I Z Y Ö R E S İ H A R İ T A S I...	12

G İ R İ Ő

I. BÖLGENİN COĞRAFI DURUMU.....	13-14
II. TARİH.....	15-17

İ N C E L E M E

Birinci Bölüm

S E S B İ L G İ S İ

(Fonetik)

I. Ü N L Ü L E R.....	19
A. YAZI DİLİNDE BULUNMAYAN ÜNLÜLER.....	19-22
B. UZUN ÜNLÜLER.....	23
1. SES HADİSELERİYLE İLGİLİ UZUN ÜNLÜLER.....	23
a.Ünsüz Düşmesinden Doğan Uzun Ünlüler.....	23
b.Hece Kaynaşmasından Doğan Uzun Ünlüler.....	24
c.Ünlü Karşılaşmasından Doğan Uzun Ünlüler...	25
2. VURGU VE TONLAMAYA BAĞLI UZUN ÜNLÜLER.....	25
C. KISA ÜNLÜLER.....	26-27
Ç. İKİZ ÜNLÜLER.....	28
1. EŞİT İKİZ ÜNLÜLER.....	28-29
2. YÜKSELEN İKİZ ÜNLÜLER.....	29-30
3. ALÇALAN İKİZ ÜNLÜLER.....	30-31

D. ÜNLÜ UYUMU.....	32
1. KALINLIK - İNCELİK UYUMU.....	32
a. Alınma Kelimelerde Kalınlık-İncelik Uyumu	32
Gerileyici Benzeştirme Yoluyla.....	33
İlerleyici Benzeştirme Yoluyla.....	33
İlerleyici-Gerileyici Benzeştirme Yoluyla	33-34
b. Ünlü Uyumunun Yarım Kalması.....	34
2. DÜZLÜK - YUVARLAKLIK UYUMU.....	35-36
3. GENİŞLİK - DARLIK UYUMU.....	36
E. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ.....	37
1. KALIN ÜNLÜLERİN İNCELMESİ.....	37-38
2. İNCE ÜNLÜLERİN KALINLAŞMASI.....	39-40
3. DÜZ ÜNLÜLERİN YUVARLAKLAŞMASI.....	41-43
4. YUVARLAK ÜNLÜLERİN DÜZLEŞMESİ.....	43-44
5. GENİŞ ÜNLÜLERİN DARALMASI.....	45-47
6. DAR ÜNLÜLERİN GENİŞLEMESİ.....	48-49
F. ÜNLÜ DÜŞMESİ.....	50-51
G. ÜNLÜ TÜREMESİ.....	52-53
Ğ. ÜNLÜ BİRLEŞMESİ.....	53
II. Ü N S Ü Z L E R.....	54
A. YAZI DİLİNDE BULUNMAYAN ÜNSÜZLER.....	54-58
B. ÜNLÜ - ÜNSÜZ UYUMUNUN BOZULMASI.....	59
C. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ.....	60
1. SEDALILAŞMA.....	60-65
2. SEDASIZLIK.....	65
3. SIZICILAŞMA.....	65-66

4. NAZALLAŞMA.....	66-67
5. AKICILAŞMA.....	67
6. SÜREKLİ ÜNSÜZLER ARASINDA DEĞİŞMELER.....	67-69
Ç. ÜNSÜZ BENZEŞTİRMESİ.....	70-72
D. AYKIRILAŞMA.....	73
E. ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ.....	74
F. İKİZ ÜNSÜZLERİN TEKLEŞMESİ.....	75
G. ÜNSÜZ DÜŞMESİ.....	76-82
H. ÜNSÜZ TÜREMESİ.....	83
İ. YER DEĞİŞTİRME.....	84
J. HECE KAYNAŞMASI.....	85-86
K. HECE DÜŞMESİ.....	87

İkinci Bölüm

Ş E K İ L B İ L G İ S İ

(Morfoloji)

I. İ S İ M L E R	89
A. İSİM YAPIM EKLERİ.....	89
1. İSİMDEN İSİM YAPAN EKLER.....	89-90
2. FİİLDEN İSİM YAPAN EKLER.....	91
B. İSİM İŞLETME EKLERİ.....	92
1. ÇOKLUK EKİ.....	92
2. İYELİK EKLERİ.....	93-96

3. HAL EKLERİ.....	97
a. İlgi Hali (Genitif).....	97-99
b. Yükleme Hali (Akkuzatif).....	99-100
c. Yaklaşma Hali (Datif).....	100
ç. Bulunma Hali (Lokatif).....	101
d. Ayrılma Hali (Ablatif).....	101-102
e. Vasıta Hali (Instrumental).....	102-103
f. Eşitlik Hali (Ekvatif).....	103
HAL EKLERİ ARASINDAKİ GÖREV DEĞİŞİKLİĞİ	104
4. SORU EKİ.....	105
5. AİTLİK.....	105
II. Z A M İ R L E R.....	106
A. ŞAHIS ZAMİRLERİ.....	106-110
B. DÖNÜŞLÜLÜK ZAMİRİ.....	111-112
C. İŞARET ZAMİRLERİ.....	113
D. BELİRSİZLİK ZAMİRLERİ.....	114
III. F İ İ L L E R.....	115
A. FİİL YAPIM EKLERİ.....	115
1. FİİLDEN FİİL YAPAN EKLER.....	115-116
2. İSİMDEN FİİL YAPAN EKLER.....	116-117
B. ŞAHIS EKLERİ.....	118-122
C. FİİLLERİN YALIN ÇEKİMİ.....	123

1. BİLDİRME KİPLERİ.....	123
a. Geniş Zaman.....	123-124
b. Şimdiki Zaman.....	125
c. Görülen Geçmiş Zaman.....	126
ç. Öğrenilen Geçmiş Zaman.....	127
d. Gelecek Zaman.....	128
2. TASARLAMA KİPLERİ.....	129
a. İstek.....	129
b. Şart.....	130
c. Emir.....	131
Ç. FİİLLERİN BİRLEŞİK ÇEKİMİ.....	132
1. HİKÂYE.....	132-134
2. RİVAYET.....	135
3. ŞART.....	136-137
D. FİİL KİPLERİNİN OLUMSUZ ŞEKİLLERİ.....	137
IV. YARDIMCI FİİLLER.....	138
A. İSİMLERE GELEN YARDIMCI FİİLLER.....	138-140
B. FİİLLERE GELEN YARDIMCI FİİLLER.....	140
1. YETERLİK.....	140
2. TEZLİK.....	140
3. SÜREKLİLİK.....	141
4. YAKLAŞMA.....	141

V. İ S İ M - F İ İ L İ	142
A. BİLDİRME DURUMU.....	142
B. HİKÂYESİ.....	143
C. RİVAYETİ.....	143-144
Ç. ŞARTI.....	144
D. ZARF-FİİLİ.....	144-145
VI. S İ F A T - F İ İ L L E R (Partisipler).....	146-147
VII. Z A R F - F İ İ L L E R (Gerundiumlar).....	148-149
VIII. Z A R F - F İ İ L G Ö R E V L İ B İ Ç İ M L E R	149-150
IX. Z A R F L A R.....	151
A. YER VE YÖN ZARFLARI.....	151
B. ZAMAN ZARFLARI.....	152-153
C. DURUM ZARFLARI.....	153-154
Ç. SORU ZARFLARI.....	154
D. AZLIK-ÇOKLUK ZARFLARI.....	155
X. E D A T L A R.....	156
A. SON ÇEKİM EDATLARI.....	156
B. BAĞLAMA EDATLARI.....	156-157
C. ÜNLEM EDATLARI.....	157-158
S O N U Ç	159
M E T İ N L E R	160-228
S Ö Z L Ü K	229-244
B İ B L İ Y O G R A F Y A	245

Ö N S Ö Z

Eski dönemlerde birkaç kez başkentlik yapan Sivas, Anadolu'nun doğusunu batıya, kuzeyini güneye bağlayan bir odak noktası durumundadır. Dolayısıyla, hem idare hem de ulaşım merkezi olan bu bölgeye daha XI. yüzyıldan itibaren gelip yerleşen veya bir müddet kaldıktan sonra göçen Oğuz boyları ve çeşitli etnik gruplar, birçok kültür değerlerini de Sivas'a kazandırmışlardır.

Bütün bunlara rağmen Sivas, henüz yayımlanmamış birkaç öğrenci tezi ve amatörce yapılmış folklorik çalışmalar bir kenara bırakılırsa, kültür ve dil açısından akademik ölçüler içerisinde üzerinde çalışılmamış bir sahadır.

Bir dilin yapısı, zenginliği, yayılma alanları, geçirdiği devreler ve farklılaşmaların ortaya çıkarılmasında, yazılı kaynaklar yanında sözlü kaynaklar ve konuşma dilinin incelenmesi önemli bir yer tutar. Bu noktadan hareketle, etnik açıdan üzerinde durulmuş, fakat dil yönünden hiç ele alınmamış olan "İlbeyliler" üzerinde çalışmaya karar verdik.

Çalışmamıza, toplu halde aynı bölgeye yerleşmiş olan 42 parça İlbeyli köyünün tamamını inceleyerek başladık. Bu köyler, birbirine çok yakın bulunması sebebiyle ağız özellikleri açısından ortaklık gösteriyordu. Bu durum, çalışma sahamızın daralmasını sağladı ve çalışmamızı bir ölçüde kolaylaştırdı. Bütün köylerden derleme yapmak yerine, tespit ettiğimiz öbeklerdeki kaynak kişilerden yararlandık. Kaynak kişileri seçerken, askerlik hariç bölge dışına çıkmamış olmalarına, konuşma organlarında eksik veya kusurlu bulunmamasına ve 45 yaşından büyük olmalarına özen gösterdik. Bizzat görüşemediğimiz bayanlardan derleme yapabilmek için aracı bayan elamlardan yararlanmak durumunda kaldık.

"İlbeyli Ağzı" ismini taşıyan bu yüksek lisans tezi çalışmamız, "Giriş, İnceleme, Sonuç, Metinler ve Sözlük" bölümlerinden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, İlbeyli köylerinin coğrafi ve tarihî özellikleri üzerinde durduk.

İnceleme bölümü, ses ve şekil bilgisi olmak üzere iki alt

bölüme ayrılmıştır. Ses bilgisi bölümünde, yörenin fonetik özellikleri, yazı diliyle karşılaştırılarak incelenmiştir. Yeri geldikçe, tarihî fonetik açısından da değerlendirmeler yapılmıştır. Şekil bilgisi bölümünde ise ekler, kelime türleri ve çekimler geniş olarak işlenmiş; özellikle yazı dilinden farklı olan fonksiyonlar üzerinde durulmuştur.

Metinler bölümünde, İlbeyli yöresinde bulunan 42 parça köyden seçtiğimiz on bir kişiden derlediğimiz 68 sayfalık dil malzemesini folklorik bir sıralamaya tâbi tutmadan yazdık ve parçalara numara verirken kişileri esas aldık. Öte yandan, şekil bilgisi bölümünde eksikliğini gördüğümüz hususları tespit etmek için ayrıca sondaj çalışmalarını sürdürme ihtiyacı duyduk. Bu çalışmalarımızı değerlendirerek, bunlardan gramer bölümünde yararlandık.

Sözlük bölümüne, metinlerde geçen kelimelerden, ses ve şekil bilgisi yönünden yazı diline göre büyük farklılık gösterenler alınmıştır. Çalışmamızın inceleme bölümünde yapım ve çekim ekleri üzerinde geniş olarak durulduğundan, sözlükte bu ekler tekrar alınmamıştır.

Sonuç bölümünde, İlbeyli ağızlarının Orta Anadolu ağızları içerisindeki yerini belirleyebilmek için önemli gördüğümüz özellikleri çıkardık. Bunlar genellikle bölgemizin ağızını karakterize eden özelliklerdir.

Bibliyografya bölümünde ise, çalışmamıza ışık tutan ve bölgemizi öteki Anadolu ağızlarıyla karşılaştırabilmek için kaynaklık eden yayınlar ile, bölgemizin tarihî ve etnik yapısını araştırırken yararlandığımız kaynaklar yer almaktadır.

Sivas ağızları içerisinde bir grup teşkil eden İlbeyli ağızı üzerinde yaptığımız bu çalışmanın Türk diyalektolojisi ve Anadolu ağızları konusunda yapılacak araştırmalara katkısı olduğu taktirde kendimizi mutlu sayacağız.

Derlemelerim sırasında yardımlarını esirgemeyen kaynak kişilerle bölge halkına, tezimi yönetmek ve titiz bir şekilde kontrol etmek lütfunda bulunan kıymetli hocam Prof. Dr. A. Bican Ercilasun'a teşekkürü bir borç bilirim.

Burhan PAÇACIOĞLU
Ocak 1987, Sivas

METİNLERDE KULLANILAN TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ÜNLÜLER

- (-) : Ünlüler üzerinde uzunluk işareti. şāir, ābi...
- (✓) : Ünlüler üzerinde kısalık işareti. ōl[✓]na, çağır[✓]ñ...
- (/) : Kalın ünlüler üzerinde yarı incelme işareti.
 á : a-e arası ünlü.
 í : ı-i arası ünlü.
 ó : o-ö arası ünlü.
 ú : u-ü arası ünlü.
- (•) : Geniş ünlüler üzerinde yarı daralma işareti.
 â : a-ı arası ünlü.
 ê : e-i arası ünlü.
 ô : o-u arası ünlü.
 ô̇ : ö-ü arası ünlü.
- (°) : Düz ünlüler üzerinde yarı yuvarlaklaşma işareti.
 â° : a-o arası ünlü.
 ê° : e-ö arası ünlü.
 î° : ı-u arası ünlü.
 î° : i-ü arası ünlü
- (ä) : Açık e.
- (~) : Ünlüler üzerinde nazallık işareti. ba[~], sa[~]...
- (˘) : Diftong. de[˘]al, so[˘]uk...

ÜNSÜZLER

ğ̇ : Arka damak g'si.

ġ : Orta damak g'si.

ġ : Boğaz g'si.

ḣ : Hırıltılı h.

ḣ : Nefesli h.

k̇ : Arka damak k'si.

k̇ : Orta damak k'si.

ñ̇ : Nazal n.

(˘): Ünsüzler üzerinde telâffuz noktasının daha öne kaydığını gösteren işaret.

í : Ön damak k'si.

í : Ön damak l'si.

ḣ : Hırıltılı h'nin ön damak karşılığı.

Ç : ç-c arası ünsüz.

F : f-v arası ünsüz.

K : k-g arası ünsüz.

Ḳ : ḳ-ğ̇ arası ünsüz.

P : p-b arası ünsüz.

S : s-z arası ünsüz.

Ş : ş-j arası ünsüz.

T : t-d arası ünsüz.

(◦): Ünsüzler altında belirsizlik (düşmek üzere oluş) işareti.
iyne, biṙ...

ċ : c-j arası ünsüz.

G İ R İ Ő

I. BÖLGENİN COĞRAFİ DURUMU.

İlbeylilerin yerleşim bölgesi haritada da görüleceği gibi Sivas'ın güney kesimidir.İlbeyli köyleri bu bölgede Sivas-Kayseri,Sivas-Malatya demir yolu arasında kalan alana yayılmış durumda bulunmaktadır.Gerek bu demir yolları ve gerekse bölgenin ortasından geçen Sivas-Kayseri kara yolu,köylerin şehirle olan irtibatında büyük kolaylık sağlamaktadır.

Genellikle merkeze bağlı bulunan İlbeyli köyleri güneyde Şarkışla,batıda Yıldızeli,doğuda ise diğer merkez köyleri ile komşu bulunmaktadır.

Bölgedeki İlbeyli köy sayısı 42 olup,isimleri şunlardır: Söğütçük,Aylı,Eski Apardı,Yeni Apardı,Keçili,Koyuncu,Kızılcaışla,Savcun,Tatlıcak,Çallı,Hayırbey,Herekli,Apa,Durdulu,Yaramış,Kâhyalı,Damlacık,Karalı,Haydarlı,Bedirli,Bostancık,Akkuzulu,Ağcaeniş,Kartalca,Gözmen,Kızılova,Hanlı,Kayadibi,Menşürlü,Kavlak,Eskiköy,Kabasakal,Güney,Çongar,Gazibey,Kızılözü,Sorhuncuk,Sarıdemir,Yanalak,Damıllı,Karalar,Karapınar.

Bu köylerin şehire yakınlığı,her köye yol,su,elektrik hizmetlerinin ulaşılmış olması ve şehirle daima irtibatlarının bulunması bölge halkının kendine has kültür değerlerinin hızla değişmesine ve kaybolmasına sebep olmakta-

dır.Buna te'sir eden diğer bir faktör de her köye radyo ve televizyonun girmiş bulunmasıdır.

İlbeyli halkı,geniş çapta hayvancılıkla uğraşmaktadır. Eskiden hayvancılığı göçebe hayatın gereği olarak yaylalarda yapan İlbeyliler,bugün yerleşik hayata geçtikleri için bu geleneklerini yitirmişlerdir.Kıraç olan topraklarını da bölge şartlarının elverdiği ölçüler içerisinde işlemekte , geçimlerini tarım ve hayvancılıkla sağlamaktadırlar.

II. TARİH.

Bugün Anadolu'nun çeşitli yörelerine dağılmış olarak bulunan İlbeyli aşireti, Selçuklularla birlikte Anadolu'ya geçen oymaklardan biridir. (1) Uzun müddet göçebe hayatı yaşayan bu aşiret, Ulu Yörük topluluğunun Orta-Pâre koluna mensuptur. (2)

İlbeyli aşireti, Osmanlılar dönemindeki iskân hareketine bağlı kalınarak, bir kısmı üçüncü iskân bölgesi olan Halep'in kuzeyindeki Menbiç (Münbiç) bölgesine yerleştirilmiştir. Ancak bu bölgeye yerleştirilenler İlbeylilerin tamamı olmayıp, bir kısmı da Sivas-Amasya bölgesine gönderilmiştir. (3) Bu bölgede oturan İlbeyliler, oymak adlarını hâlâ muhafaza etmektedirler.

İlbeyli aşiretinin iskânı konusunda bazı kitaplarda ifade edildiğine göre, bunların büyük bir kısmının Raka havalisine yerleştirildikleri, ancak o yöredeki hayat şartlarının göçebe hayata uymaması sebebiyle buradan Halep, Şam, Erzurum, Maraş, Kars, Çıldır, Adana, Konya, Sivas ve Anadolu'nun diğer yörelerine kaçtıklarını öğrenmiş bulunmaktayız. (4)

Fermanlardan edinilen bilgilere göre İlbeyli aşiretinin Sivas bölgesine geliş tarihini 1500'lü yıllara kadar götürmek mümkündür. Çünkü İlbeylilerle Kesmezli aşireti

(1) Kadir Pürlü, Türk Folklorunda Derlemeler 1986/1 s.247

(2) Prof. Faruk Sümer, Oğuzlar Ank.1972 s.192

(3) " " " " " s.193

(4) Ahmet Refik, Anadolu'da Türk Aşiretleri Ist.1930 s.117-167

arasında çıkan yaylak ihtilâfı üzerine gönderilen 1023 (1614) tarihli fermanda;İlbeylilerin yüz yıldan beri bu mahalde devletçe kendilerine tahsis edilen yeri kullandıkları açıkça belirtilmektedir.(5)

Bölgede yaşayan İlbeyli aşireti,o devir yönetimine uyularak Tokat aklâmına tâbi tutulmuştur.Çünkü 1689 yılında gönderilen bir fermanda,isyen çıkaran Gedikli adında bir eşkiyanın ortadan kaldırılması görevinin Boz Ulus Türkmenlerine verildiği belirtilmekte ve fermanın bir sureti de "Tokat aklâmına tâbi İlbeyli aşiretine" gönderildiği kaydedilmiş bulunmaktadır.(6)Bu konu ile ilgili olarak Dr.Cengiz Orhunlu da,İlbeyli aşiretinin Çorum-Tokat sancağı dahilinde Hoca hasları mukataasına tâbi olduğunu belirtmektedir.(7) O,İlbeylilerin 1697 tarihinde bazı köylere yerleştirildiğini,yahut dağınık olarak iskân tipleri meydana getirdiklerini kaydetmektedir.(8)

Bütün bu bilgilerin ışığı altında İlbeyli aşiretinin Selçuklularla birlikte Orta Asya'dan gelerek önce Menbiç, Raka,Halep dolaylarında yaşadıkları,14.asrın sonlarından itibaren de Anadolu'nun çeşitli bölgelerine yayılarak oralarda göçebe hayatına devam ettiklerini söyleyebiliriz. Daha sonra bu aşiretin bir kısmı Osmanlı İmparatorluğu zamanında uygulanan iskân politikasına göre Sivas'ın gü-

(5) Ahmet Refik, a.e.,s.73

(6) Ahmet Refik, a.e.,s.78

(7) Dr.Cengiz Orhunlu,Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretleri İskân Teşebbüsü,Ist.1963 s.16

(8) Dr.Cengiz Orhunlu, a.e.,s.38

güneyinde Kızılırmak ile Sivas-Kayseri karayolu arasındaki bölgeye iskân edilmişlerdir.

Savaşçı bir aşiret olan İlbeylilerin bu özellikleri sebebiyle önce Araplara tampon bölge olan Halep,Raka,Menbiç yöresinde tutulduklarını,daha sonra da 1697 tarihinde çıkan Kadıoğlu Yusuf Paşa isyanında Araplara karşı Sivas,Erzurum ve Kemah havalisinde yaşayan İlbeyli oymaklarının getirilerek bu isyanın bastırıldığını biliyoruz.(9) İlbeyli aşiretinin bu özelliğinin yüzyıllar boyu devam ettiği ve komşu aşiretlerle sık sık çatıştıkları gönderilen fermanlardan anlaşılmaktadır.Ancak bugün artık yerleşik hayata geçmenin bir sonucu olarak İlbeyli aşiretinin saldırgan özelliklerini yitirdikleri görülmektedir.

(9) Abdülkadir İnan,Gaziantep Vilayetinde İlbeyliler,
Halk Bilgisi Haberleri 1934 s.73-74

İNCELEME

Birinci Bölüm

SES BİLGİSİ
(Fonetik)

I. ÜNLÜLER

A. YAZI DİLİNDE BULUNMAYAN ÜNLÜLER

Sivas İlbeyli ağzında yazı dilinde bulunan sekiz aslı ünlünün yanında, yazı dilinde bulunmayan ve aslı ünlülerden farklılık gösteren şu ünlüler kullanılmaktadır:

á ünlüsü:

"a" ile "e" arası bir orta damak ünlüsüdür. a sesine daha yakın olan bu ünlü, genellikle e>a veya a>e değişmesinin bir ara merhalesi olarak ortaya çıkmıştır:

dáğdiriyollar 1/12, ámaneti 3/10, ámm adam 4/178, goláy 4/181
Báhdıyer 5/175, meyvá 6/110, fená 7/30, herhálda 8/42

ã ünlüsü:

Geniz ünlüsü adı da verilen bu ünlüye daha çok şahıs zamirlerinde "ñ" ünsüzünün düşmesi sonucu rastlanmaktadır. Düşen bu ünsüz nazallık görevini kendi hecesi içinde bulunan ünlüye yüklemiştir:

saã 5/67, qã 6/228, baã 7/19, vicdanıã 8/65

ä ünlüsü:

a ile e arası, e sesine daha yakın olan açık e ünlüsüdür. a ünlüsünün inceltici ünsüzlerin tesiriyle değişmesi neticesinde ortaya çıkmıştır:

biráz 1/13, meselä 1/192, diläni 6/179, äğıl 10/7

Bu ünsüzün bazen de e sesinin kalınlaşması ile ortaya çıktığı görülmektedir:

tällal 1/182, säãb "sevap" 4/83, Rumäli 5/17

è ünlüsü:

e ile i arasında dar ve kapalı bir ünlüdür. Genellikle kök hecede bulunan bu ünlü, Türkçe kelimelerde Eski Türkçe-
deki "i" ünlüsünün tarihi gelişimi içerisinde genişleyerek
ortaya çıkmıştır:

én-⟨in- 1/20, yèdi⟨yiti 1/64, yér⟨yir 2/8, gédmişler⟨kit-
3/3, dèmiş⟨dimiş 3/8, ètmen⟨itmen 7/49, vèr-⟨vir- 8/12

Bu tür kelimelerde sistemli olarak görülür.

Türkçe kelimelerdeki bir kısım "e" ünlüsü ise, inceltme
ve daraltma özelliğine sahip olan "y,ş,c,ç,z,s,l,m,n,t" ün-
süzlerinin tesiri ile e)è değişmesi sonucunda ortaya çıkmış-
tır:

nère⟨nere 3/60, ağbè⟨ağabey 3/63, èyi⟨edgü 8/22, eşit⟨eşit 11/1

Bunların dışında, alınma kelimelerdeki bazı "i" sesleri
genellikle ilk hecede benzetme yoluyla "è" sesine dönüşmüş-
tür: vèran 1/70, lèrayı 2/39, bèçar adam 4/82, èdamlıh 4/224,
hèkmeT 6/13, hès 6/15

ê ünlüsü:

e ile ö arasında hafifçe yuvarlaklaşmış bir ünlü olup
b,p,m,v,f dudak ünsüzlerinin yuvarlaklaştırıcı tesiri ile
e)ö değişmesinin veya benzeşme hadisesine dayanan ö)e de-
đişmesinin ara merhalesi olarak ortaya çıkmıştır:

bèyle 3/22, èyle 3/28, èteki 4/143, şèle 6/7, bèle 9/1

ı ünlüsü:

ı ile i arası, daha çok "i" sesine yakın olan bir ünlü-

dür. Daha ziyade "y" ünsüzünün inceltici tesiri veya benzeşme sonucunda ortaya çıkmıştır:

ihdiyar 2/8, padişah 2/24, hanı 5/8, baciymiş 6/2,
ziyâda 10/19, hangısı 10/70.

i ünlüsü:

i ile u arasında, hafifçe yuvarlaklaşmış bir ünlüdür. Benzeşme sonucundan veya yuvarlaklaştırma özelliğine sahip olan dudak ünsüzlerinin tesirine direnen bir ağız özelliği olarak ortaya çıkmıştır:

yağmır 1/5, buriya 1/52, namıssıza 4/112, Avrupa'ya 4/180,
ğabil 6/66, oriya 8/4.

i ünlüsü:

i ile ü arası, hafifçe yuvarlaklaşmış bir ünlüdür. Dudak ünsüzleri olan "b, p, m, v, f" seslerinin yuvarlaklaştırıcı tesiri sonucunda ortaya çıkmıştır:

evine 3/12, bindürdüydük 4/149, biliñ 4/150, mimer 4/383.

o ünlüsü:

o ile u arası bir ünlüdür. Türkçe kelimelerdeki ilk hece dışında "o" ünlüsünün bulunmaması ve "y" ünsüzünün daraltıcı tesiri ile ortaya çıkmıştır. Genellikle şimdiki zaman eki olan "-yor" morfeminde görülen bu ünlü "u" sesine geçişin ara merhalesi durumundadır:

diyör 1/53, çekiyör 3/10, doyuruyör 5/5, dósürüyör 6/11,
düşüyör 7/33, boyyör 10/50.

ó ünlüsü:

o ile ö arası bir ünlüdür. k, k, ğ, ğ, ğ ünsüzlerinin kalınlaştırmacı tesirinden kaynaklanan bu ünlü, Türkmenlerin ortak ağız özelliği durumundadır:

gözüne 1/30, dögmüş 2/44, köye 3/32, göznel 4/183, boğn 5/8, döüşden 7/43, örediyor 7/62, görem 10/25.

ö ünlüsü:

ö ile ü arası bir ünlü olup, benzeşme ya da "h,ğ" ünsüzlerinin genişletici tesiri neticesinde ortaya çıkmıştır:

höğmedecēñ 1/126, boğön 2/16, düşüyör 3/43, hökmeder 4/41.

ú ünlüsü:

u ile ü arası bir ünlüdür. Kalınlaştırmacı olan "k, k, ğ, ğ, ğ, n" ünsüzlerinin tesiri ile ortaya çıkar. Türkmen ağızlarının kendine has özelliklerinden biridir:

gún 1/86, dúñüre 2/5, kúlüçeñ 4/16, kúrd 5/5, günüzün 5/53, gúl 6/100, gúñüz 10/27.

B. UZUN ÜNLÜLER

İlbeyli ağzında Türkçenin normal ünlüleri hâkimdir. Ancak seyrek olarak bu ağızda rastlanan uzun ünlüler ya alınma kelimelerde, veya ses hadiseleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Kullanılan uzun ünlülerin çoğu, konuşan kişinin söyleyiş özelliği ile ilgilidir. Aynı kişinin aynı ünlüyü bazen kısa, bazen uzun olarak telaffuz ettiği görülmektedir. Alınma kelimelerde görülen bu durumu bir kaideye bağlamak mümkün değildir:

pâdişahım 1/57, hızmekâr 3/5, misâfir 4/281,
piyâsede 5/166, yârden 6/93, ziyâda 10/19.

1. SES HADİSELERİ İLE İLGİLİ UZUN ÜNLÜLER

İlbeyli ağzında ses hadiseleri ile ilgili olarak ortaya çıkan uzun ünlüler yaygın bir durumdadır. Bu durumdaki uzun ünlüleri üç grupta incelemek mümkündür:

a. Ünsüz Düşmesinden Doğan Uzun Ünlüler:

İlbeyli ağzında "ğ, y, n, v, r" ünsüzlerinin düşmesi ile bu seslerden önce gelen ünlünün uzatıldığı görülmektedir:

dâda 1/2, insanolu 1/36, bõğazından 2/36, çocūş 2/42,
dē̄el 3/15, sâlam 4/84, âlamıya 5/51, dõrusunu 8/21;
hâbeyi 2/10, sõleñ 3/38, bē̄bey 4/56, bē̄le 6/165;
õüne 3/48, õden 6/143; gõdesi 1/190; sõna 8/35

b. Hece Kaynaşmasından Doğan Uzun Ünlüler:

1-İlbeyli ağzında "h,ğ,y,v" ünsüzleriyle başlayan hece-
lerin bir önceki heceyle kaynaşması sonucunda meydana gelir:

-gapā 1/19,mārada 2/9,ā<ağa 3/5,göyor<kovuyor 3/15,
māzası 5/117,barmāmı 6/16,ırmā 6/51,döşüyur 7/42,
dā<daha 9/18,sābı<şahibi 10/23.

Bazen hece kaynaşması tamamlanmadan,diftong halinde i-
ken de ünlünün uzadığı görülür:

bōğzından 2/36,ōüne 3/48

2-Gelecek zaman kip eki olan "-acak,-ecek" ekinin şahıs
ekleri alması halinde ekteki "k" ünsüzünün düşmesi ile ekin
ikinci vokali uzar:

ışıladmıyacāñız 1/166,bulacām 2/2,gidecēm 3/8,
yatacāñ 5/107,alacām 6/148,çıharacām 6/196.

3-Üçüncü teklik şahıs iyelik ekinin kaynaşması sonucu,
kaynaşan sestem önceki ünlüler uzar:

bıcā<bıçağı 1/31,hasTalīna 1/76,guyrūna 3/72,solū 4/200,
dodānı 5/143,köynēni 6/59,bilēnden 8/12.

4-Genitif ekinde,hece kaynaşması sonucu ekten önceki
ünlü uzar:

pādışāñ 2/1,ölūñ 2/5,çocūñ 2/43,erkeğāñ 10/48.

5-"ile" edatının bozulmuş şekli olan "-nan,-nen" eki,
k,ğ ile biten kelimelere eklendiği zaman hece kaynaşması
sonucu,kelimenin son ünlüsü uzar:

bıçānan 1/31,beşīnen 2/27

c. Ünlü Karşılaşmasından Doğan Uzun Ünlüler:

Bazen yanyana gelen iki ünlüden birisinin, Türkçenin kelime içerisinde iki ünlünün yanyana gelememe özelliğine uydurularak düşürüldüğü görülmektedir. Bu durum alınma kelimeler için geçerlidir. Bu durumda diğer ünlünün uzadığı görülmektedir: müsâde 3/44

Diğer taraftan, vokal birleşmesine uğrayan iki kelimenin vokali birleşerek tek vokal halini alır. Bunun neticesinde ortaya çıkan ünlü uzar:

nēdiyōñ 4/26, nēdim 4/89, nōldu 4/202

2. VURGU VE TONLAMAYA BAĞLI UZUN ÜNLÜLER

Aslında normal uzunlukta olan bazı ünlülerin, konuşmadaki vurgulama sonucunda uzadığı görülmektedir. Bu yönden ünlü edatlarında kullanılan uzun ünlüler çok yaygındır:

ē 1/156, yā 1/103, gōca 1/147, parçā 3/73, dōvlēd 4/171,
tā 5/106, öldū 5/125, yīrmi 8/30

C. KISA ÜNLÜLER:

Genellikle normalden kısa olan ünlüler dar vokal düşmesinin ara merhalesi olarak karşımıza çıkmaktadır:

yatāğndayiken 1/40, olur ūmuş 1/81, zuhūr ediyor 4/120,
Mevlüdeydi 5/84, var ĩmiş 8/3

Geniş olan açık orta hece ünlülerinde kısalma çok az görülür:

maħānayı 3/40, deĝelsiñ 4/72, arāda 8/18

Bunun dışında İlbeyli ağzındaki ünlüler şu esaslar çerçevesinde kısalmışlardır:

1-Genellikle ortada kalan açık hecelerde vurgusuzluk sebebiyle açık orta hece ünlüsü kısalmaktadır. Bu kısalma daha çok "ğ, l, r, s, z, n" ünsüzlerinin yanında ortaya çıkmaktadır:

çaĝırıyor 1/27, daĝılıyor 2/20, deĝelsiñ 4/72, āĝilip 7/60;
sayıyor 1/51, haviya 4/152, soyunuyor 4/277, diyişin 6/7;
huzūrına 1/55, oynaşlarını 3/17, götürüyollar 3/49;
garısıyım 4/111, namissıza 4/112;
hoşumūza 10/68, saħabsuzüm 3/25;
altınımız 4/22, boynunu 6/244.

2-Son hecelerde kısaltmalar akıcı olan "y, n" ünsüzlerinin yanında ortaya çıkmaktadır:

yapıyım 3/40, birini 4/7, serayın 4/97, baħıyım 6/43,

3-Tek kelime gibi söylenen iki kelimedenden birincisinin

sonundaki ünlü bazen kısılır:

geddi unu^ğdu 6/31, ölü^ğ ölmüş 7/16, iki^ğ adam 8/17,
yirmi^ğ iki 8/31, gelmedi^ğ adam 8/28

4- "ile" edatının ağızlarda değişerek "-nan,-nen" şek-
li, bu ağızda ilk vokali henüz tamamen kaybolmamış durumdadır. Bu vokalin kısa olarak kendisini muhafaza ettiği görülmektedir:

-gardaşımınan 5/1, torunun 7/7, fikirinen 3/13

5- İlk hecede normalden kısa olan vokal ilbeyli ağızda yok denecek kadar az kullanılmaktadır:

ülân 1/30

Ç. İKİZ ÜNLÜLER

İlbeyli ağzının tipik özelliklerinden biri de ikiz ünlülere çok yer verilmesidir. İkiz ünlüler genellikle kelime içinde bir ünsüzün düşmesi sonucu ortaya çıkmaktadır. Bunun yanında ünlü ile biten bir kelimeyle, ünsüzle başlayan yanyana iki kelimedeki ikincisinin başındaki ünsüzün düşmesi sonucu, ikiz ünlü teşekkül ettiği görülmektedir.

Ünsüz düşmesi olmadan ortaya çıkan ikiz ünlülere de bu ağızda sık rastlanmaktadır. Bunlar, ünlü ile biten bir kelimedeki sonra yine ünlü ile başlayan ikinci bir kelimenin arada ses boşluğu bırakmayacak şekilde söylenmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır.

Alınma kelimelerde az da olsa ikiz ünlülere bu ağızda da rastlamak mümkündür.

1- EŞİT İKİZ ÜNLÜLER

Bünyesinde aynı türden iki ünlü barındıran ikiz ünlülere "eşit ikiz ünlüler" denilmektedir. İlbeyli ağzında bu tür ikiz ünlüler şu şekilde teşekkül etmektedir:

a) "ğ, y, h, n, v, k" ünsüzlerinin erimesiyle bu ünsüzlerin iki yanında bulunan aynı cins ünlüler yanyana gelerek eşit ikiz ünlüleri ortaya çıkarmaktadır:

çabıç 1/8, atladuun 1/35, unudduun 1/118, pādışağ 2/6, misāfirim 2/23, işdüümüz 3/9, ağ "ağa" 3/31, seerseen 4/73,

seyahat 4/236, sağ 5/67, dağ "daha" 5/95,
sadaacı (sadakacı 5/99, yişin 6/40, gemüü 6/67

b) Düşen ünsüzün iki yanında farklı iki ünlünün bulunması halinde bazen benzeşme, bazen de "ğ, y, h" ünsüzlerinin tesiri ile bu ünlüler eşit ikiz ünlü durumuna girer:

sağbsuzüm 3/23, geliim 3/45, değel 4/27, şeere 4/88,
geleceñ (geleceğın 4/98, diip 6/178, başarıyollar 10/17

c) Ünsüz düşmesi olmadan da ünlü ile biten bir kelime ile ünlü ile başlayan bir kelimenin yanyana gelmesi durumunda eşit ikiz ünlüler meydana gelmektedir:

ne ed 1/123, ne emriñ 3/19, meyva aşları 4/302,
para almıya 5/7, nere ediyon 5/124, eyle etmiş 6/113,
ne eddiñ 7/69, goca arıya 6/153

2- YÜKSELEN İKİZ ÜNLÜLER

İkinci unsuru birinciye göre daha geniş olan ikiz ünlülere "yükselen ikiz ünlüler" denir. Yükselen ikiz ünlüler daha ziyade "y, ğ, h, g" ve seyrek olarak da "k, n, v" ünsüzlerinin düşmesi sonucu ortaya çıkarlar:

oa:

boğzımı 2/70, dōan 4/245, doğanıyım 6/74, Bozoğ 6/104,
oğ "ona" 6/228, goar (kovar 8/42

ua:

muğdderatım 1/10, muğgak 4/75, tuaf 4/317

ia:

şığırım 3/36, yoncalıa 5/144, vicdanığ 8/65

üe:

eksü_eteK 3/80, müendise 4/386

ea:

yemeğ 4/7, gece_arısı 5/61

ie:

cimriliğ 4/36, isdememezliğ 4/37

öe:

döğeceK 8/50

Bunların dışında İlbeyli ağzında kullanışı çok yaygın olan bi_ēce "bir iyice" kelimesinde "r" ünsüzünün düşmesi neticesinde yükselen ikiz ünlünün ortaya çıktığı görülmektedir.

3- ALÇALAN İKİZ ÜNLÜLER

İkinci unsuru birinciye göre daha dar olan ikiz ünlülere "alçalan ikiz ünlüler" adı verilmektedir. Bunlar kelime içinde "g,ğ,y,n,v" ünsüzlerinin düşmesi sonucunda ortaya çıkmaktadır:

aı:

baırdı 2/2, kaıdını 3/31, Allāı 4/73, çairıyor 4/154, daıdıyor 6/244, yaı 7/32, daıldı 8/36

ei:

bēçāreim 4/105, bahceı 4/204, deırmən 5/139

au:

saur 1/151, çauş 4/40, yaü 4/346

eü:

seürdüyor "seğirdiyor" 6/40, ceüz 6/246

öü:

öüne 3/48, öün "o gün" 10/33

ou:

oul "oğul" 7/34

Bu örneklerden anlaşılacağı gibi, İlbeyli ağzında en yaygın olan alçalan ikiz ünlüler "aı,ei" ikiz ünlüleridir.

D. ÜNLÜ UYUMU

Ünlü uyumunu üç bölümde incelemek gerekmektedir:

- 1.Kalınlık-İncelik Uyumu,
- 2.Düzlük-Yuvarlaklık Uyumu,
- 3.Genişlik-Darlık Uyumu.

Ünlü uyumunda en çok benzeşmeler etkili olmaktadır.Bu benzeşmelerin bazen tamamen oturmuş olmasına karşılık,bazen de henüz geçiş merhalesinde olduğu görülmektedir.Bu sebeple yarım kalan ünlü uyumları İlbeyli ağzında sık sık rastlanan bir hadise durumundadır.Bunun sebebi daha çok ünsüzlerin ve ağız özelliğinin tesiridir.

1. KALINLIK - İNCELİK UYUMU

Ünlü uyumlarının içinde kendisini en yaygın şekilde kabul ettirmiş uyum durumundadır.Öyle ki,yazı dilinde çeşitli sebeplerle bu uyuma girmeyen kelimeler dahi İlbeyli ağzında uyuma tâbi tutulmuşlardır:

hanı 4/37,birez 8/22,bóğón 6/159

a. Alınma Kelimelerde Kalınlık - İncelik Uyumu:

Bu ağızda kullanılan alınma kelimelerin büyük bir kısmının ilerleyici,gerileyici veya ilerleyici-gerileyici benzeşme yoluyla uyuma tâbi tutulduğu görülmektedir.Bazı alınma kelimelerde ünlü uyumunun yarım kaldığı da görülmektedir.

Gerileyici Benzeştirme Yoluyla:

İlbeyli ağzında ilerleyici benzeştirmeye nazaran uyumda daha az rol oynamaktadır. Bu yolla daha çok inceltici yönde, bilhassa a>e ünlü değişmesi ile uyum sağlandığı görülmektedir:

Ehmed 3/5, tene 4/372, deneler 6/34, tezele 6/102

Bunun dışındaki ses değişimleri kalınlaşma yönünde ünlü uyumu sağlamaktadır:

ıhdıyar 6/176, halva 10/52, goya<güya 11/27, suvas 3/43

İlerleyici Benzeştirme Yoluyla:

İlbeyli ağzında en yaygın ünlü uyumu bu yolla sağlanmaktadır. Bu uyum hem kalınlaştırıcı, hem de inceltici yönde kendini göstermektedir:

Kalınlaştırıcı Yönden: vahdım 1/110, fahırım 2/18, ataşı 2/43, saşbsuzüm 3/25, mahānayı 3/40, gavum 3/47, saşb<saşip 4/109, bahcanıñ 5/16, alav 6/126, yanı<yani 7/50, hasdāniya 8/63

İnceltici Yönden: mezerliye 7/71, fiyete 4/373, mimer 4/383, meşdüb 5/83, mezeri 5/142

Örneklerden de anlaşılacağı gibi, kalınlaşma yönü İlbeyli ağzında daha yaygın durumdadır.

İlerleyici - Gerileyici Benzeştirme Yoluyla:

Bazı durumlarda orta hecedeki farklı ünlü, her iki tarafında bulunan benzer ünlülerin tesirinde kalarak onlara

benzemektedir.Bu şekilde ortaya çıkan ünlü uyumuna İlbeyli ağzında az rastlanır:

merhemeT 4/102,meleke<melâike 4/244,mehelleniñ 5/57

b. Ünlü Uyumunun Yarım Kalması:

Daha çok alınma kelimelerde uygulanan ünlü uyumunun, ikiden fazla heceli olanlarında bütün hecelere tam olarak uygulanamadığı görülmektedir.Daha doğrusu ünlü benzeşmesi kendisini bütün vokallerde tam olarak hissettirememiş bulunmaktadır.Bu durumda olan kelimelerde,böylece ünlü uyumu yarım kalmış haldedir.Ünlü uyumunun yarım kalması,İlbeyli ağzında çok yaygın olarak görülmektedir:

pādişaa 2/6,seyyāta 2/49,āmāneti 3/10,cómaad<cemaat 3/49,
sāab<sevap 4/83,mērahlıyımış 4/173,fārahlanıyór 4/325,
antiķe 4/378,dāvasını<devasını 6/68,divānasıyam 6/90,
macíralar 7/69,heralda 8/42,beráber 8/43,zíyáda 10/19

Örneklerde görüldüğü gibi,bu yarım kalmamanın en önemli sebebi,ünlü değişikliğinin ara merhale durumunda bulunmasıdır.

Yukarıda açıkladığımız alınma kelimelerle,bazı Türkçe birleşik kelimelerdeki kalınlık-incelik uyumunda,inceltici özelliğe sahip olan "y,ş,s,ç,r,h" ünsüzleri ile kalınlaştırıcı özelliğe sahip "h,ğ,n" ünsüzlerinin tesirini de gözden uzak tutmamak gerekmektedir.(Bak.Ünlü Değişmeleri)

2. DÜZLÜK - YUVARLAKLIK UYUMU

Batı Türkçesinden itibaren kendini Türkçede hissettiren bu uyuma göre:Düz ünlülerden sonra düz ünlüler;yuvarlak ünlülerden sonra ise düz-geniş veya dar-yuvarlak ünlüler gelebilir.Yani o,u ünlülerinden sonra a,u; ö,ü ünlülerinden sonra ise e,ü ünlüleri gelebilir.Düz ünlülerden olan a,ı'dan sonra a,ı; e,i ünlülerinden sonra ise e,i ünlüleri gelebilmektedir.Türkçede o,ö ünlüleri ilk hece dışında bulunmaz.

İlbeyli ağızında kelime köklerinde düzlük-yuvarlaklık uyumu düzleşme açısından daha yaygındır.Öyle ki,yazı dilinde dudak ünsüzlerinin tesiriyle düzleşemeyen veya yuvarlaklaşan ünlüler,İlbeyli ağızında bu uyuma uydurulmuş olarak kullanılmaktadır:

yağmır 1/15,beyle 2/22,megdiP 3/15,mıhdar 3/33,
namıssıza 4/112,beylesilere 4/145,obirne 4/160,
gabıl itdim 6/66,camız 7/61,yumuya 10/55

Bunun dışında benzeşmelerin ve Türkçede ilk hece dışında o,ö ünlülerinin olmaması özelliğinden kaynaklanan uyuma tâbi durumlara da rastlanmaktadır:

oruyu 1/31,etekiler 1/71,dohduru 1/78,olur ümüş 1/81,
duruyur 2/9,onü çün 2/71,sürüdlüyP (sürükleyip 4/29,
dohuyur 4/376,tıkana 5/74,mahsız 5/129,sölyüm 8/51
Bütün bunlara rağmen İlbeyli ağızında düzlük-yuvarlak-

lık uyumunun yerleşmiş olduğu söylenemez.Çünkü bu ağız-
daki düzlük-yuvarlaklık uyumsuzluğu daha yaygın durumda
bulunmaktadır.Bilhassa Eski Anadolu Türkçesindeki yuvar-
laklaşmanın devam edişi buna sebep olarak gösterilebilir.

3. GENİŞLİK - DARLIK UYUMU

İlbeyli ağzında oldukça yaygın olan bu ünlü uyumu da-
ha çok genişleme yönündedir.Buna tesir eden faktörler ise;
benzeştirme ve genişletici özelliğe sahip olan "h,g,ğ,v"
ünsüzleridir:(Bak.Dar Ünlülerin Genişlemesi)

vêran 1/70,bağardırıyo 1/82,gêden 1/93,lêrayı 2/39,
değl 3/15,şeer<şehir 4/7,şoraya 4/29,değelsiñ 4/72,
yêyecēdiñ 4/77,gózel 4/183,édamlıh 4/224,kâdda 4/347,
pekey 5/115,hêkmet 6/13,beşē 6/15,gavaan 6/184,belke 8/26

E. ÜNLÜ DEĞİŞMELERİ

1. KALIN ÜNLÜLERİN İNCELMESİ

İlbeyli ağızda kalın ünlülerin incelmesi hadisesi çeşitli sebeplere dayanmaktadır. Bu ağızda görülen incelme hadiselerini şu şekilde sıralayabiliriz:

a) e değişmesi:

a) Bu ünlü değişmesinin en önemli sebeplerinden biri "y,ş,c,ç,s,z,l,m,n,t" ünsüzlerinin inceltici özelliğidir. İlbeyli ağızdaki a) e değişmesinin büyük bir kısmı bu sebebe dayanmaktadır:

seray 1/33, fiyete 4/373, piyâsede 5/166, Bah'diyer 5/175

b) Bazı kelimelerde bu değişmenin sebebi benzeşme hadisesidir:

eskerini 2/50, mezerliye 3/71, birez 4/8,

meleke "melâike" 4/244, mezere 6/101, dene 7/42

c) Alınma kelimelerdeki bu değişmenin diğer bir sebebi ise "h" ünsüzünün yanındaki "a" ünlüsünü incelterek "e" ünlüsüne dönüştürmesidir:

Ehmed 3/5, merhemeT 4/102, mehellenin 5/57

ç) Bu ünlü değişmelerinden bazıları ise çeşitli sebeplere dayanmaktadır:

ğader 1/113, felân 1/148, tamam 4/98,

lâle 4/237, hasde 5/175, ğânedi 6/103

a>á değişmesi:

Bu ünlü değişmesi İlbeyli ağzında a>e değişmesinin a-
ra merhalesini teşkil etmektedir:

hátirini 3/23, hátañ 3/76, goláy 4/181, fagát 4/199,
ğánedi 6/103, fená 7/30, beráber 8/43

a>ä değişmesi:

İlbeyli ağzında az rastlanan bu değişiklik a>e değiş-
mesinin geçiş devresinde kalmış şeklinden ibarettir:

biráz 1/14, 8/21, meselä 1/92

ı>i değişmesi:

Kelimelerdeki bu ünlü değişmesinin sebebi, benzeşme ve
inceltici özeliğe sahip ünsüzlerin etkisinden başka bir
şey değildir:

hátirini 3/23, ğahilli 3/37, hasdeliķ 5/126,
mezeri 5/142, ilān 10/66

u>u,ü değişmesi:

Yaygın olmayan bu ünlü değişmesi daha çok söyleyen ki-
şinin şahsî ağız özelliğine dayanmaktadır:

mıhTacım 3/7, zührediyo 4/120,
mekdüb 5/83, çocúyun 7/10

2. İNCE ÜNLÜLERİN KALINLAŞMASI

e>a değişmesi:

Yaygın olan bu değişme iki sebebe dayanmaktadır:

a) Bu değişme bazen benzeşme hadisesine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır:

ataşı 2/43, gardaş 3/6, vahdında 3/58, nabalı<vebali 4/128,
bahcanıñ 5/16, Asıya<Asiye 5/163, divānasıyam 6/90

b) e>a değişmesi bazen de "h,ğ,v" ünsüzlerinin kalınlaştırıcı tesirinden kaynaklanmaktadır:

hābeyi 2/10, ari<eğri 5/176, alav 6/126, havla 10/52,

e>á değişmesi:

Genellikle e>a değişmesinin yarım kalmış şeklinden ibarettir:

dāğmesin 1/44, ámaneti 3/10, márahlıymış 4/173,
bahcáyı 4/215, āğılıP 7/60, dāğmiş 8/16, dāğıl<değil 9/12

e>ä değişmesi:

Kalınlaştırıcı olan "k,ğ,g,ğ,h,v,n" ünsüzlerinin veya benzeşme hadisesinin tesiriyle ortaya çıkar:

tāllaá 1/182, yemāa 4/14, sāğb<sevap 4/83, sahārlerde 4/200,
Rumāli 5/17, dāvasını<devasını 6/68, āğıl 10/7,
āğriyoruğ<eğiriyoruz 10/58

i>ı değişmesi:

İlbeyli ağzında yaygın olan ünlü değişmelerinden biri olup, yukarıda belirttiğimiz sebeplere dayanmaktadır:

pādişahım 1/57, vaḥdım 1/110, faḥırım 2/18,
hızmedkār 3/5, firğatıña 5/191, münasıPlı 10/64

i>í değişmesi:

i>ı değişmesinin bir ara merhalesi durumundan ibaret
olan ünlü değişmesidir:

pādişahñ 1/116, ihdıyar 2/8, hízmaT 4/282,
hanı 5/8, ziyāda 10/19

ö>ó değişmesi:

Yaygın olan bu ünlü değişmesi "k,ğ,g,ğ" ünsüzlerinin
kalınlaştırıcı tesirinden ortaya çıkmaktadır:

gótürek 1/14, kópeK 1/48, gódesi 1/90, dógmüş 2/44,
gónüü < gönlünü 2/60, kóye 3/32, gózel 4/193, órediyor 7/62,
görüyöñ 8/69, górem 10/25

"fabrikatör" kelimesindeki değişikliğin sebebi ise ben-
zeşme hadisesine dayanmaktadır.

ü>ú değişmesi:

Yaygın olan bu ünlü değişmesine sebep, kalınlaştırıcı
özelliğe sahip olan "k, k,ğ,g,ñ" ünsüzleridir:

gúcüK 1/61, dúñüre 2/5, gúder imiş 2/14, kúlüçeji 4/16,
kúrd < kúrt 5/5, gúveniyöñ mu 5/128, gúl 6/100

Bu değişmelerin dışında ü>o, ö>o, ü>u gibi ince ünlüle-
rin kalınlaşması olayına da rastlanmaktadır:

goya 1/27, zuluma 5/197

3. DÜZ ÜNLÜLERİN YUVARLAKLAŞMASI

ı>u değişmesi:

Bu ünlü değişmesi bazı kelimelerde vokal benzeşmesinden kaynaklanmaktadır:

oruyu 1/31

Bazen de dudak ünsüzleri, yuvarlaklaştırıcı özelliklerinden dolayı bu değişmeye sebep olmaktadır:

bahcuvan 4/175, puñara 5/148, puñarıñ 10/2

i>u, ü, î değişmesi:

İlbeyli ağızında sık rastlanan bu ünlü değişmesinin en önemli sebebi, dudak ünsüzlerinin yuvarlaklaştırıcı tesiridir: temüzü 1/124, çevrıldüm 2/7, suvasa 3/43, gemüK 4/49, bilin 4/150, evü 6/78, mavuyu 10/60

a>î değişmesi:

Genellikle benzeşme özelliğine dayanarak meydana gelen bu değişiklik a>u değişmesinin bir ara merhalesi durumunda bulunmaktadır:

buriya 1/52, odiya 3/22, Avrupiya 4/180, oriya 8/14

a>ü değişmesi:

İlbeyli ağızında kalınlık-incelik uyumunun yaygın olması sebebiyle başka ağızlarda görülen a>ü değişmesi yok denecek kadar azdır. a>u değişmesi ise genellikle benzeş-

me hadisesine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır:

oruyu 1/31, soruyum 3/22, boşuyah 3/30, noğduya 3/57,
yohluyah 4/406, buruya 5/132, yumuya 10/55

Bunun dışında, gelecek zaman birinci çokluk şahıs ki-
pinin kalın vökalli köklerden sonra yuvarlaklaştığı gö-
rölmektedir:

bıraşacuh 1/133, alacuh 1/132

e>u, ü değişmesi:

Yaygın olan bu değişiklik benzeşme hadisesinden kay-
naklanmaktadır:

Sülümaniñ 2/52, sürúdlüyP<sürükleyip 4/29, götürüm 4/325,
Üsüyün 5/20, sölüym 8/51

e>o, ö değişmesi:

İlbeyli ağzında az rastlanan bu değişiklik daha çok
alınma kelimelerin ilk hecesinde yuvarlaklaştırıcı ünsüz-
ler .tesiri ile olmaktadır:

cómaad<cemaat 3/49, dövléd 4/171

ı>ı̇ değişmesi:

Bu ünlü değişmesi ı>u değişmesinin merhalesi durumun-
da bulunmaktadır:

yazı̇ 2/15

Bütün bunların dışında İlbeyli ağzında Eski Anadolu
Türkçesindeki yuvarlak şeklini koruyan durumlara da sık
sık rastlanmaktadır. Bu durum Eski Anadolu Türkçesinde yu-

varlak olmayan bazı ek ve kelimelerin de yuvarlaklaşmasına yol açmıştır:

çiharduruḡ 1/22,yaddūnu 1/45,açuḡ 4/76,gadduḡ 5/15,
yihūḡdur 6/115,ğırḡduḡ 10/50;çেকেcūḡ 1/133,endirēcūḡ 4/108

4. YUVARLAK ÜNLÜLERİN DÜZLEŞMESİ

İlbeyli ağzında yuvarlak ünlülerin düzleşmesi hadisesi,yuvarlaklaştırma özelliğine sahip olan dudak ünsüzlerinin tesirine rağmen,ağız özelliğinin bu konuda ağır basmasıyla kendisini hissettirmektedir:

u>ı değişmesi:

Örneklerden de anlaşılacağı gibi yukarıda belirttiğimiz ağız özelliğinden kaynaklanan bu ünlü değişmesinde dudak ünsüzlerinin tesiri ortadan kaldırılmış ve bu ses hadisesi gerçekleştirilmiştir:

çıbıı 1/7,mıḡdar 3/61,maḡsız 5/129,camız 7/61

u>ı̇ değişmesi:

u>ı̇ değişmesinin bir ara merhalesi durumunda bulunan bu değişme,yukarıda belirtilen özellikten kaynaklanmaktadır:

yaḡmır 1/5,yavrım 2/18,megdiP 3/14,
namıssıza 4/112,gabıl itdim 6/66

Örneklerde görüldüğü gibi bu değişiklik genelde uyum zaruretinden ileri gelmektedir.Düzlük-yuvarlaklık uyumu-

nun henüz yaygınlaşmadığı bu örneklerde açık olarak görülmekte ve bu durum İlbeyli ağzının bir özelliği durumunda bulunmaktadır.

ü>i değişmesi:

İlbeyli ağzında az rastlanan bir ünlü değişmesidir:

obirne 4/60, tikana 5/74, göriken 9/6

ö>ê, êğ değişmesi:

Daha çok "öyle, böyle, şöyle " kelimelerinde rastlanan bu düzleşme hadisesinin yeni bir değişme olmadığı ve eski şekillerin devamı, korunması durumunda bulunduğu görülmektedir.

Bunların dışında kalan kelimelerdeki düzleşme hadisesi ise benzeşmeye dayanan ünlü değişmeleridir:

etekiler 1/71, beyle 2/22, êyle 3/28, eyliyse 3/65,
êle 4/65, êteki 4/143, şėle 4/182, şėle 6/7, bête 9/1

5. GENİŞ ÜNLÜLERİN DARALMASI

Daha önce inceltici özelliğe sahip ünsüzler olarak gösterdiğimiz "y,s,ş,c,ç,z,l,m,n,t" ünsüzlerinin aynı zamanda daraltma özellikleri de bulunmaktadır. Geniş ünlülerin daralması hadisesinde genellikle bu ünsüzlerin ve benzeşmenin tesiri görülmektedir:

a)ı,ı,i değişmesi:

a) İlbeyli ağızında bu değişmenin büyük bir kısmı, daraltıcı özelliğe sahip ünsüzlerin tesirinden kaynaklanmaktadır:

gapıyağ 1/19,şoriya 1/50,parıya 1/149,alıym 2/19,
aramıya 2/50,varıym 3/39,haviya 2/152,yarıyışlı 5/38,
dünyıya 6/195,bağıym 8/53

b) İlbeyli ağızında benzeşmenin tesiri ile ortaya çıkan bu değişiklik diğeri kadar yaygın değildir:

varıncı 4/98

e)ı,ı,i değişmesi:

a) Yaygın olan bu ünlü değişmesinin sebeplerinden birisi, daraltıcı ünsüzlerin tesiridir:

söyliyeğ 1/162,gediym 3/35,hiyet 3/61,deriye<dereye 4/267,
bahcıya 5/58,yinidden 6/8,biyaz 6/145,isdien 8/49

b) Bu değişmenin diğeri bir sebebi de benzeşmedir:

mirasimi 2/62,giri geri 6/123,kesinci 8/12

o>u değişmesi:

a) Bu değişme daha çok Türkçede ilk hece dışında "o" ünlüsünün bulunmama özelliğinden kaynaklanmaktadır. Bu sebeple şimdiki zaman eki olan "-yor" y ünsüzünün tesiri ile "-yur" şekline girmiştir:

duruyur 2/9, doğuyur 4/376, deñiřiyur 5/29,
çalışıyurdu 6/25, dağlıyur 10/30

b) Bu değişmenin diğer sebebi ise şahsı söyleyiş özelliğine bağlıdır:

mullalar 7/46, sufra 1/115

ö>ü, u değişmesi:

İlbeyli ağızında çok az görülen bu değişiklik benzeşme veya şahsı konuşma özelliğine bağlı olarak ortaya çıkar:

düen<döven 8/65, küte<köfte 10/50

o>ö değişmesi:

o>u değişmesine geçiş merhalesinden kalmış olan bir ünlü değişmesidir. Bu değişiklik; benzeşme, Türkçe kelimelerde ilk hece dışında "o" vokalinin bulunmaması veya "y" ünsüzünün tesiriyle ortaya çıkmaktadır:

boşalduyör 2/38, toğanıyör 4/66, duruyörüh 5/5,

döşürüyör 6/11, goğuyör 7/30, boyyörüh 10/50

Bunların dışında İlbeyli ağızında geniş ünlülerin daralması şeklinde görülen bazı ses değişmelerinin, aslını koruma olayından başka birşey olmadığı görülmektedir. Bu durum

daha çok "e" ünlüsünde dikkati çeker:

gece<gèce<gici,yedi<yèdi<yiti

Aynı durum "it-,yi-,di-,vir-" gibi kelimelerde de görülmektedir. Bunların aslı "i" ünlüsüne sahip olduğundan, bu durumdaki kelimeleri e i değişmesi şeklinde göstermek yanlış olacaktır. Çünkü bu kelimeler, aslını koruma durumunda bulunmaktadır.

Ancak aslı "e" şeklinde olan "ne" kelimesinde, e>i değişmesinin bir ara merhalesi olarak e>é değişmesinin İlbeyli ağzında görüldüğü söylenebilir:

nédđiniz 1/156,nère 3/60,nèrelì 5/30

Bunun dışında ağbé<agabey 3/63 kelimesindeki e>é değişmesinin sebebi ise "y" ünsüzünün tesiridir.

6. DAR ÜNLÜLERİN GENİŞLEMESİ

i>e,é değişmesi:

İlbeyli ağzında yaygın olan bu ünlü değişmesi birkaç sebebe dayanmaktadır:

a) Alınma kelimelerden bazılarında bu ünlü değişmesine ilk hecede rastlanmaktadır:

vērān 1/70, lērayı 2/39, bēçar adam 4/82, ēdamlıh 4/224,
hēş hiç 6/15, hēķmeT 6/13, hēç 5/110

Örneklerde görüldüğü gibi bazı kelimelerdeki bu genişlemenin sebebi, "h" ünsüzünün genişletici özelliğine bağlıdır.

b) Bazı kelimelerde bu değişiklik benzeşmeye dayalı olarak ortaya çıkmaktadır:

değşdiremez 2/75, peķē 3/27, değl < değil 3/15,
şeer < şehir 4/7, belke 8/26

i>a değişmesi:

Yaygın olmayan bu değişmenin sebebi, "h,ğ" ünsüzlerinin kalınlaştırıcı ve genişletici tesiridir:

saab < sahip 4/109, dāāl < değil 5/159

ı>a değişmesi:

İlbeyli ağzında fazla yaygın olmayan bu değişme hadisesi, "h,ğ" ünsüzlerinin kalınlaştırıcı ve genişletici özelliğinden kaynaklanmaktadır:

bağarddırıyo 1/82, çağarıyór 1/102, kádda 4/347,
babacağ<babacık 9/15, dāan<dağın 9/4, daalıyur 10/30

u>a değişmesi:

İlbeyli ağzında çok az rastlanan bu değişme, "h" ünsü-
zünün genişletici özelliğinden ortaya çıkmaktadır:

doğanır 1/58, toğanıyór 4/46

u>o değişmesi:

Bu ünlü değişmesi benzeşme sebebiyle kelimelerin ilk
hecesinde seyrek olarak görülmektedir:

dodāanı 5/149

ü>ö, ö değişmesi:

Genişletici özelliğe sahip olan "h, ğ" ünsüzlerinin ya-
nında yaygın olarak görülmektedir:

boğön 2/16, hökümdarınañ 4/40, hökmeder 4/141

Bunun yanında eskinin bir devamı veya geçiş merhalesi
olarak bu değişmeye rastlanmaktadır:

böyükler 1/18, böyüdüyór 1/32, böyüg 5/147, böyyük 6/103

ü>o değişmesi:

İlbeyli ağzında çok ender rastlanan bu ünlü değişme-
si genişletici özelliğe sahip "g" sesinden kaynaklanmakta-
dır: goya<güya 11/27

Bunlardan başka "yoğarıya 1/20, şoraya 4/29, şorda 6/182,
yoğardaymış 10/5" gibi kelimelerdeki durum, eski şeklin ko-
runmasından başka birşey değildir.

F. ÜNLÜ DÜŞMESİ

İlbeyli ağzında ünlü düşmesi sık rastlanan ses hadiselerinden biridir. Kelimeler arasında normal ses aralığının bırakılmaması ve kelime içinde çeşikli sebeplerle bu hadiseye rastlanmaktadır. İlbeyli ağzında görülen ünlü düşmesi hadisesini şu şekilde gruplamak mümkündür:

a) Orta hecenin vurgusuz olması sebebiyle ortaya çıkan ünlü düşmesi yaygın olan bir ağız özelliğidir:

ēyce 1/144, āğnıñ 3/20, çağrıñ 3/21, obirne 4/160,
uyyamadım 5/95, gēyyor 6/24, köymüzden 7/24, birbirne 8/8
Aynı özellik sebebiyle alınma kelimelerde de ünlü düş-

mesine rastlanmaktadır:

bāḥḣḣımi 4/186, maḥlede 4/256, haḡḡaten 5/16

b) Üçüncü şahıs iyelik eki almış olan kelimelerden sonra, hal eklerinin getirilmesi durumunda iyelik eki olan ünlünün düştüğü görülür. Bunun sebebi, düşen ünlünün orta hece ünlüsü durumuna girmiş olmasıdır:

bacaḡndan 2/36, evne 3/42, yanna 5/118, gardaḣlarna 6/52,
enüḡlerni 6/53, elne 9/5

c) Akkuzatif ekinin kelime sonunda bazen düşürülmesi neticesinde, bu ses hadisesi ortaya çıkmaktadır:

garıssiñ 4/122, pariḡ<parayı 1/149, yórēḡ<yöreḡi 2/35,
Duran da<Duran'ı da 8/28

ç) Alınma kelimelerde yanyana bulunan iki ünlüden bi-

risi genellikle düşer. Bunun sebebi, Türkçe kelimelerde iki ünlünün yan yana bulunmamasıdır:

meleke < melâike 4/244, müsäde 3/44, ayılemden 3/24

d) Birincisi ünlü ile biten ve ikincisi ünlü ile başlayan iki kelimenin çabuk konuşma sebebiyle birinci kelimenin sonundaki ünlünün düştüğü görülmektedir:

parıdeğ 1/15, beçar adam 4/82, haç efendi 4/280,
hayırlı ossun 4/421, böl olmassın 5/36, ik üç 5/77,
o d uymuş < o da uyumuş 6/114, dah ırah 7/24

e) Emir birinci teklik şahısta son ünlünün genellikle düştüğü görülmektedir:

gediyım 3/35, veriyım 3/69, aldırıyım 5/26, kesiyım 6/115

G. ÜNLÜ TÜREMESİ

Ünlü türemesi ilbeyli ağzında genellikle kelime başında ve ortasında görülen bir ses hadisesidir:

a) Başta ünlü türemesi daha çok diğer Anadolu ağızlarında olduğu gibi "r" ve "l" ünsüzleri ile başlayan kelimelerde ortaya çıkmaktadır. Bunun sebebi ise, Türkçe kelimelerin "r,l" ünsüzleri ile başlamamasıdır. Bu sebeple alınma kelimelerden "r,l" ünsüzü ile başlayanlarda başta ünlü türemesi görülmektedir:

ırahadsız 2/42, ırahadlıh 3/68, ıráhadca 3/77, ıras getür 4/67, ilázım 5/23, ürüyamda 5/82, ıráhmed 7/29, ıreçel 10/49

Örneklere görüldüğü gibi başta türeyen ünlü, r ile başlayan kelimelerde dar olup, diğer özellikleri ilk hece ünlüsüne uygunluk göstermektedir: ırahadsız kelimesinin başına "ı" ünlüsünün geliş sebebi "a" ünlüsünün kalın ve düz olmasından, "ürüyamda" kelimesinde "ü" ünlüsünün türeme sebebi ise "rü" hecesindeki ünlünün ince ve yuvarlak olmasına bağlıdır. "ilázım" kelimesinde başta "i" türemesinin sebebi ise "l" ünsüzünün inceltici özelliğinden kaynaklanmaktadır. Görüldüğü gibi ilbeyli ağzındaki ünlü türemeleri genellikle ses uyumuna uygundur.

b) Ortada ünlü türemesi, kelime içinde ünsüzle biten bir heceden sonra yine ünsüzle başlayan bir hecenin gelmesi durumunda ortaya çıkmaktadır:

etirafını 1/9,şeheriñ 4/95,adresini 4/254,
patıron 5/25,hepisi 5/167,gadiriñ\kadrini 6/36
yalıñız 4/27,yaluñuz 5/157 şekillerindeki "ı,u" ün-
lülere bir türeme olmayıp eski şeklin muhafazası duru-
munda bulunmaktadır.

Metinlerde sadece "hem de" anlamında kullanılan "hemi"
4/109 kelimesinde karşılaştığımız sonda ünlü türemesi,şah-
sî konuşma özelliğinden ibarettir.

Bunun dışında bölgede sık rastlanan "ederkene 8/6,
derkene 8/7,alırkene 8/15,yatarkene 5/78,giderkene 7/31..."
örneklerinde görülen -kan,-ken gerundiumunun genişletil-
miş şekli olan -kana,-kene şekillerini de sonda ünlü türe-
mesi olarak kabul edebiliriz.

1. ÜNLÜ BİRLEŞMESİ

Birincisi ünlü ile biten ve ikincisi ünlü ile başlayan
iki kelimenin söz konusu ünlülerinin kaynaşarak tek bir
ünlü haline gelmesine "ünlü birleşmesi" denilmektedir.Ün-
lü birleşmesinden tamamen farklı olan bu hadisede,devamlı-
lık söz konusudur:

nēdeḡ 1/12,noldu 1)73,nēddiñiz 1/156,nēdim 4/89,
nōlacaḡ 5/64,neylesiñ 11/23

Örneklerde görüldüğü gibi bu hadise genellikle et-,ol-,
eyle- yardımcı fiillerinde ortaya çıkmaktadır.

II. Ü N S Ü Z L E R

A. YAZI DİLİNDE BULUNMAYAN ÜNSÜZLER

İlbeyli ağızda yazı dilinden farklı bazı ünsüzlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu ağızda yazı dilinde kullanılmayan en yaygın ünsüzler: ğ, g, h, h, k, K, n, P, T dir.

g ünsüzü:

Bir orta damak ünsüzüdür. İlbeyli ağızda yaygın olarak kullanılan bu ünsüz, kelime başında bulunup ö, ü ünlüleri ile hece kuran "g" ünsüzünün boğumlanma noktasının geriye çekilmesi ile ortaya çıkmaktadır. Bu boğumlanma noktasını geriye çekiş, kendisiyle hece kuran ö, ü ünlülerinin de kalınlaşmasına sebep olduğu ve ó ú ünlülerinin böylece ortaya çıktığı görülmektedir. (Bakınız g>g değişmesi.)

gözüne 1/30, g⁷ödesi 1/90, güder_ımiş 2/24, gün 3/11,
götüreK 4/86, g⁷öküs 4/299, g⁷öKcek 4/310, g⁷öz 5/162,
g⁷özelce 6/24, g⁷önderiyom 8/63, g⁷örem 10/25.

h ünsüzü:

İlbeyli ağızda çok yaygın olarak geçen hırıltılı "h" ünsüzü genellikle kalın ünlülerle birlikte kullanılmaktadır. Bu ünsüz gerek yalın, gerekse eklerle genişletilmiş olan kelimelerin iç seslerinde iki ünlü arasında bulunan ve arka damak ünsüzü olan "k" sesinin hırıltılı gırtlak ünsüzüne dönmesiyle ortaya çıkar:

ağıllıymış 1/14, bırağacuh 1/133, fağırım 2/18,
acığıyollar 4/5, çığaran 8/38.

Aynı ünsüz hece sonunda da çok yaygın olarak kullanılmaktadır:

-gayalıhda 1/6, çubuh 1/11, yaPduh 1/18, alah 2/254,
çihmişlar 3/1, yazah 3/15, vurah 4/13, bah 4/54,
ahşamınan 5/27, hağdan 5/197, aşuh 6/72, çalah 8/45.

Bunun dışında yaygın olmamakla birlikte bazı alınma kelimelerdeki "h" ünsüzü kendisini korumaktadır:

haber 1/93, yahud 1/134, ihdiyar 2/8, hasdāniya 8/63.

h ünsüzü:

Daha çok alınma kelimelerde bulunan h sesi, bu ağızda bazen nefesli h şeklinde kullanılmaktadır: (Bakınız h>h)

hómürüyollar 1/42, huzuruna 1/55, pādīşahım 1/52,
ahredlīne 1/84, mehmanlaşır 1/141, irahadlıh 3/68,
merhemed 4/102, mağemiye 8/66, zabağdan 10/34.

k ünsüzü:

Orta damak ünsüzüdür. Bir ön damak ünsüzü olan "k" sesinin ilbeyli ağızında bazen boğumlanma noktası geriye çekilerek ön seste orta damak k'sına dönüştüğü görülür. Bu durumda kendisiyle hece teşkil eden ince ünlüler de yarım kalınlaşır: (Bakınız k>k değişmesi.)

kópeK 1/48, kóye 2/20, kúlüçesi 4/2, kúle 6/24,
kór 8/2, kúte 10/50.

Bazen de "g,ğ" ünsüzlerinin değişmesi sonucu ortaya çıktığı görülmektedir: (Bakınız g>k,ğ>k değişmesi.)

góküs 4/299, góksünde 8/16

ķ ünsüzü:

k-g arası olan bu ünsüz daha çok hece sonunda ve ince ünlülerle hece teşkil ettiği zaman kullanılmaktadır:

parıdeķ 1/15, kötülük 1/59, işdüķden 2/29, gedek 2/47, kesüķlüķ 2/71, sürerük 3/69, bölüşek 4/3, getireķ 6/22.

ñ ünsüzü:

ñ ünsüzünün ön ve arkada boğumlanmak üzere iki türü bulunmaktadır. Bunlardan ön boğumlanmalılar ince ünlülerle, arka boğumlanmalılar ise kalın ünlülerle kullanılır. Biz burada her ikisini de aynı işaretle gösterdik.

Sözünü ettiğimiz bu nazal n sesleri İlbeyli ağızında çok yaygın olarak kullanılmaktadır. Değişik şekillerde ortaya çıkan bu ünsüzün bulunduğu yerleri şöyle özetlemek mümkündür:

1-Akıcı damak ve burun ünsüzü olan "n" sesi, kelime köklerinde, ilgi halinde, ikinci şahıs iyelik eklerinde, fiil çekimlerinin ikinci şahıs eklerinde tıpkı eski dönemdeki gibi devam etmektedir:

yatacahsıñ 1/25, gıyunuñ 1/28, sormañ 1/74, seniñ 1/109, pādışañ 2/1, ihdıyarıñ 2/12, ocāñ 2/46, diyecēñ 3/8, sōleñ 3/38, buñlar 4/5, gēdecēñ 4/96, ellerüñ 4/55, deñiz 4/275, yatacāñ 5/59, bağıñ 5/192, gelemeñ 8/26, duruñ 9/9

2-Emir ekinde yaygın olarak kullanılır:

bulsuñ 3/40, gelsiñ 3/61, alsıñ 5/13

3-Bugün -ınca, -ince gerundium eki yerine İlbeyli ağızın-

da yaygın olarak kullanılan "-ışın,-işin" ekinde sık rastlanan bir ünsüzdür:

bulamıyşın 3/6, gelişiñ 3/74, varışıñ 6/7, besleyişiñ 10/19.

P ünsüzü:

b-p arası bir ünsüz olan bu ses p>b değişmesinin bir ara merhalesi durumunda bulunmaktadır:(Bak.p>P,p>b)

gaPıyağ 1/19, yaPmam 1/59, hesaPlarñı 1/58, içiP 1/123, galdırırP 4/29, merkeP 4/80, goPmuş 5/145, şaPlah 7/10.

T ünsüzü:

İlbeyli ağzında t>d değişmesinin bir ara merhalesi durumunda ortaya çıkan ünsüzdür.Oldukça yaygın olarak kullanılmaktadır:(Bak. t>d, t>T değişmesi.)

dürTerken 1/7, biTdi 1/22, ğanimeT 3/67, müddeT 4/4, merhemeT 4/102, hêKmeT 6/13, eTmeñ 7/46.

Diğer Farklı Ünsüzler:

Bu ünsüzlerin dışında,yazı dilinde kullanılmayan ve fazla yaygın olmayan başka ünsüzlere de İlbeyli ağzında rastlamak mümkündür.Bunlar daha ziyade ünsüz değişmelerinin ara merhalesi olarak karşımıza çıkmaktadır.c,ç,K,S,Ş ünsüzleri bunlardandır:

koleçi 5/41, Neçmeddin 5/139, piçlendi 6/53, viçdanığ 8/65;
heç 4/61, gaç 4/126, saçlarından 6/131, ğılıç 6/134;
büyükler 1/18, tüleK 1/49, gèderKen 6/38;
mah'Sız 5/129, Sopaynan 8/8; eŞderha 6/182.

ğ, l, r, y, h, v ünsüzleri:

Ünsüz düşmesinden önceki merhaleyi göstermekte olup, zayıf telaffuz edilen ünsüzlerdir:

siğneniyor 1/84, ağnıñ 3/20; ne olur olsun 1/19,
nasıl 4/141; bir eyce 1/144, gelürseñ 5/120; mezerliye 3/71,
söyle 8/21; maħlede 4/256, daħa 8/15; yuruyoñ 4/76,
dövlēd 4/171

İlbeyli ağızında bu ünsüzlerden en sık kullanılanlar "ğ, r, y" ünsüzleridir:

dedüğü 1/34, annadduğum 1/39, dağmış 1/150, bacağımdan 2/70,
çağrıñ 3/21, zorbalığa 5/104, yavrucuğum 7/2

"r" ünsüzü daha çok çokluk eklerinde, geniş ve şimdiki zaman kip ekinde görülmektedir:

diyollar 4/4, obirleri 4/21, tanımyör 5/18, gelürseñ 5/120,
var 5/173, çahıyor 6/25, gohuyör 7/30.

"y" ünsüzü de bu ağızda sık kullanılan ünsüzler arasında, yukarıda izah ettiğimiz şartlarda kullanılmaktadır:

göndermeye 1/60, söylüyüm 1/103, yatıym 4/304, gayrı 5/81,
diyör 6/9, uyuyuşuñ 6/59, bişiyora 7/3, söyle 8/21

B. ÜNLÜ-ÜNSÜZ UYUMUNUN BOZULMASI

Ünlü - ünsüz uyumu;ince ünlülerle ince ünsüzlerin,kalın ünlülerle kalın ünsüzlerin yan yana bulunabilmesidir. Türkçe için umumî bir kaide olan bu durum sebebiyle gerek Köktürk ve gerekse Osmanlıcada ince ve kalın ünsüzler için ayrı harfler kullanılmıştır: k,ķ ; ğ,ğ

Ancak bugünkü imlâımızda bu ünsüzler aynı harfle gösterildiğinden,uyum yazıdan açıkça anlaşılammaktadır.

İlbeyli ağzında gerek Türkçe asıllı,gerekse alınma kelimelerde ünlü-ünsüz uyumsuzluğu yaygın bir hal almıştır. Bu uyumsuzluk,kalın ünlülerle birlikte kullanılması gereken "ğ ve ķ" ünsüzlerinin ince ünlülerle kullanılması şeklinde görülür:

beğmez 1/103,ğendini 1/126,söyliyeğ 1/162,kürğlü 2/24, emliyeğ 2/48,çiçeğleri 4/175,hediğ 6/38,ğánedi 6/103; yiyeķ 1/15,geldüķ 1/65,böleriķ 4/12,esķi 4/56,hasdeliķ 5/126,gemüķ 6/81,derķene 10/10,kişnediķce 11/22.

C. ÜNSÜZ DEĞİŞMELERİ

1. SEDALILAŞMA

Sedasız ünsüzlerin kendi karşılıkları olan sedalılar haline gelmesine " sedalılaşıma " adı verilir.İlbeyli ağzındaki başlıca sedalılaşıma hadiseleri şunlardır:

k>g değişmesi:

İlbeyli ağzında çok yaygın bir hal almış olan bu ünsüz değişmesi, kelime başında âdeta genel bir kaide durumundadır: gardaş 1/1, gayanıñ 1/5, gayna 1/112, garı 2/25, goyar 4/20, gaçurağ 4/59, gazanmamız 5/4, ganılarnan 5/140, gonağ 6/10, gorhuşuñ 6/12, golundan 8/9, gomutanı 8/44.

k>ğ değişmesi:

Türkçe ve alınma kelimelerde görülen ünsüz değişmelerinden biridir. İncelediğimiz ağızda, aslında k'lar girtlak ğ'sına dönmektedir. Ancak bazı örneklerde g yerine ğ kullanılmaktadır. Bu değişmeye daha çok kelime başında rastlanmaktadır:

ğader 1/18, ğılığına 1/125, ğız 2/2, ğahilli 3/37,
ğonuşduğ 5/130, ğoca arıya 6/154, ğılışlı 6/164,
ğurşun 8/26, ğınacı 10/39.

Bu ünsüz değişmesine az da olsa hece başında da rastlamak mümkündür:

başğa 3/25, mağluğuna 4/275, şavğusu 6/89

Bütün bunlara karşılık İlbeyli ağızında, kelime ortasında $k \rangle g$ değişmesi yok denecek derecededir. Çünkü bu ağızda, kelime ortası ve sonundaki k ünsüzleri "h" ünsüzüne dönüşür. (Bak. $k \rangle h$ değişmesi)

$k \rangle g$ değişmesi:

İlbeyli ağızında az rastlanan ünsüz değişmelerinden-
dir:

gendi 1/70, gişi 4/1, gendilere 6/49, öteğine 9/1.

$k \rangle g$ değişmesi:

Yaygın olmamakla birlikte bu ünsüz değişikliği, ince ünlülerle hece kuran "k" sesinin bazen "g" ünsüzüne dönüşmesi neticesinde ortaya çıkmaktadır:

ğendini 1/126, söyliyeg 1/162, hüğmeden 1/167, gúnlüg 2/13, kórüg 4/80, teğ 7/2, eğmeğ 9/5.

Örneklere görüldüğü gibi bu ünsüz değişmesinin kelime sonunda da bulunması, Türkçe kelime sonunda "g" ünsüzü bulunmaz kuralını bozmaktadır.

$ç \rangle c$ değişmesi:

Sonu $ç$ ile biten kelimelerin ünlü ile başlayan bir ek almaları halinde $ç \rangle c$ değişmesinin olması yazı dili ile aynı özelliği göstermektedir: gúl_çacını 4/191

Bunun dışında İlbeyli ağızında yaygın olmamakla bir-

likte kelime sonunda bulunan bazı "ç" ünsüzlerinin bu değişikliğe uğradığı da görülmektedir:

hec 1/24, gac 4/406, ağac 9/8

Bu değişikliğin en yaygın olan şekli ise, yanında bulunan ünsüzün sedalılaştırılması neticesinde ortaya çıkmasıdır:

ırağadca 3/77, tükendükçe 3/69, çağmağcılar 5/117,
darağcı 10/56.

Bunların dışında kelime içinde bulunan "ç" ünsüzü iki ünlü arasında kaldığında, bazen sedalılaştırılarak "c" ünsüzüne dönüşür:

ğuccükcn 2/68, gúl acını 4/191.

ç>ç değişmesi:

ç>c değişmesinin bir ara merhalesi olarak ortaya çıkan bu ünsüz değişmesine az da olsa bu ağızda rastlanmaktadır:

geç 1/40, gaç 4/126, saçlarından 6/131, gılıç 6/134.

t>d değişmesi:

İlbeyli ağızında çok yaygın olarak görülen t>d değişmesi, Türkçe ile birlikte alınma kelimelerde de kendisini göstermektedir. Kelime başında, ortasında ve sonunda meydana gelen bu değişmelerden bazılarının Eski Anadolu Türkçesindeki şekillerin devamı olduğu görülmektedir. Bundan başka görülen geçmiş zaman, yaklaşma ve uzaklaşma hal eklerinin ilbelyi ağızında bu değişmeye uğradığı görülür.

Alınma kelimelerde ise aslı "d" olan seslerin, yazı dilinde "t" şekline dönüşmesine karşılık, bu ağızda aslını muhafaza ettiği görülmektedir:

daş 1/10, dabana 1/18, işde 1/35, dağılmañ 1/44, dadlı 1/55, doğduru 1/78, üsdüne 1/112, yahud 1/134, gedmiş 3/3, megdiP 3/15, dane 3/28, mıhdar 3/33, hızmadcısı 4/237, maşsad 4/264, isdasyon 5/123, Necmeddin 5/139, hasde 5/175, dutuşuñ 6/18, dağacām 6/44, duzuñ 7/1, unudurum 7/6, darahcı 10/56, eşid 11/15; geşdim 1/40, geddiydım 1/75, baırddı 2/2, kesdi 4/125, azıddı 4/376, geddüK 8/44; fākırlıktan 1/1, gayalığda 1/7, geddiKden 2/62, yatırđıđdan 3/54, merkebden 4/98, merhemeden 4/160, ağaşdan 4/198, beşden 4/258, kaağda 4/347, zabağdan 5/55. Bunların dışında ulamalar sırasında t d değışmesinin

ortaya çıktığı da görülmektedir:

Ehmed ā 3/5, kurd üsüyün 5/5, ayırd oluyo 7/44.

t>T değışmesi:

İlbeyli ağızında t>d değışmesinin bir ara merhalesi olarak Türkçe ve alınma kelimelerde yaygın olan ünsüz değışmesidir:

dürTerken 1/8, saTmişlar 1/69, örTdüKlerini 1/164, memlekeTde 2/3, mıhTācım 3/7, arTığ 4/71, hızmata 4/282, yolc_eTdi 5/122, geTmiş 6/2, doğTor 8/59.

s>z değişmesi:

İlbeyli ağzında az rastlanan bu değişme "zabah" kelimesinde yaygın bin haldedir:

zabahdan 1/50,2/43,4/187,müendize 4/390,mahsız 5/129.

p>b değişmesi:

Kelime sonunda kullanılan gerundium ekindeki "p" ünsüzü İlbeyli ağzında yaygın bir şekilde "b" sesine dönüşmektedir:

sünüb 1/11,keleblenib 1/63,edib 2/21,yeyib 2/29,
galdırıp 4/271,dağıp 4/295,vurub 6/241,déyib 7/18.

Bunun dışında ulamalarda kelime sonunda bulunan "p" ünsüzünün,iki ünlü arasında kalmasıyla "b" ünsüzüne dönüşmesi şekliyle ortaya çıkar:

gayı**p**ıdı 1/97,sâ**p** olur 4/83,takı**p** edib 2/20.

İlbeyli ağzındaki bazı alınma kelimelerle Türkçe kelimelerde aslı "b" ünsüzleri korunmuştur:

merkebleri 1/26,kelebden 10/59,Necib 3/29,meğdüb5/83,
beğmezden 1/103,barmānı 6/16,bişir 6/22,barnağdan 11/2.

Bu ünsüz değişmesi neticesinde,Türkçe kelime sonlarında "b" ünsüzü bulunmaz, kaidesi İlbeyli ağzı için bozulduğu görülür.

p>P değişmesi:

p>b değişmesinin bir ara merhalesi olarak ortaya çık-

mıştır.İlbeyli ağzında bu değişme yaygın olarak kendisini hissettirir.Bu değişme yukarıda açıkladığımız p b değişmesindeki özellikleri taşımaktadır:

kesiP 1/3,gaPıyağ 1/19,yaPmışlar 1/71,gediP 3/12,
megdiP 3/15,ğaldırıp 3/20,yaPma 4/63,münasıPlı 10/64.

2. SEDASIZLIK

İlbeyli ağzında bazı örneklerde "k" sesi kendisini korumaktadır:

künde 6/157,kölgesi 6/187,göküs 4/299,göksünden 8/16.
tohanıyor 4/6 örneğinde "t" ünsüzünün de sedasız olarak korunduğu görülmektedir.
gofa<kova 5/9 örneğinde ise sedasızlaşma vardır.

3. SIZICILAŞMA

Bu ses hadisesi içerisinde mütalâa edilen değişmelerin bazıları kaidleşmiş durumda bulunmaktadır.Bunlardan en yaygın olanları şunlardır:

k)ğ değişmesi:

Kelime sonu ve ortasında kullanılan "k" seslerinin İlbeyli ağzında "ğ" ünsüzüne dönüşmesi kaide durumunda bulunmaktadır:

çoğ 1/1,ğapağ 1/9,yoğarıya 1/20,ağşam 2/19,yığış 2/28,
arğadaş 3/1,yoğ 3/25,noğdada 3/45,tohanur 4/46,

saĥlan 4/136, uyĥu 4/166, baĥduĥ 5/52, yataĥ 5/59,
gaĥar 6/40, oĥu 6/119, ıraĥ 7/24, almaĥ 8/11.

k, k}ğ değişmesi:

Başka ağızlarda sık görülen bu sızıcılaşma hadisesi,
İlbeyli ağzında "ğ" nsznn genellikle düşmesi sonucun-
da çok az görülen nsz değişmesi durumuna girmiş bulun-
maktadır:(Bak. ĝ düşmesi)

dedüğü 1/34, pdiřaĥlıęı 1/125, çocuğa 1/118,
gardaşlığı 3/33.

}ř değişmesi:

Kelime ve hece başında çok az rastlanan bir değişme
hadisesidir:

işine 4/95, şeleg 4/186, işeri 4/327.

Buna karşılık, hece ve kelime ortasında bu hadiseye
sık sık rastlanmaktadır:

hec 1/23, geşdi 1/36, ařdıraĥ 1/89, ř 2/13, işdşleri 3/2,
suşluyollar 4/119, geşib 4/160, řeřduĥ 5/101, işmem 6/156,
ęılıřlı 6/164, geşdi 7/69.

4. NAZALLAşMA

Sızıcılaşma kadar yaygın olmayan bu ses hadisesine İl-
beyli ağzında çok az rastlanmaktadır:

b>m değişmesi:

Kelime başında ve ortasında görülen bu değişmede çoğu zaman "n" ünsüzünün etkisi kendisini hissettirmektedir:

mahānayı 3/40, malon 5/62, cimindiriki 5/67.

5. AKICILAŞMA

İlbeyli ağzında yok denecek kadar az rastlanan bir ses hadisesidir:

k>y değişmesi:

Bu ağızda sadece birkaç kelimedede görülür:
deliyanlı 4/309.

6. SÜREKLİ ÜNSÜZLER ARASINDAKİ DEğİŞMELERğ>y değişmesi:

İlbeyli ağzında yaygın olmamakla birlikte karşılaşılan değişmelerden birisidir:

deyişdirebilirsen 1/127, mezerliye 3/71, eyer 3/76,
deyyil 5/37

ñ ile ilgili değişmeler:

Diğer ağızlarda ñ ünsüzünün muhafaza edilmeyerek n veya g, ğ, y ünsüzlerine dönüşmesine karşılık, İlbeyli ağzında bu ünsüz kendisini muhafaza ederek karakteristik bir hal almıştır. (Bak. ñ ünsüzü) Öyle ki bu ağızda nor-

mal "n" ünsüzü ile kullanılan kelimeler "ñ" şekline girmiş bulunmaktadır. Bunun yanında "deñiřiyur 5/29" kelimesinde görüldüğü gibi bazen "ğ" ünsüzünün ñ'ye döndüğü ve ñ ünsüzünün düşmesi halinde etkisini yanında bulunan ünlüye yükleyerek "ã" ünlüsünün ortaya çıkmasına sebep olduğu görülmektedir:

saã 5/67, oã 6/228, baã 7/19, vicdanıã 8/65.

Gerek aslı ñ olan ve gerekse n olan ünsüzlerin ilbeyli ağzında yaygın bir şekilde ñ olarak kullanılması bu ağız özelliklerinden birini teşkil etmektedir:

geliñ 1/9, onuñ 1/35, baña 1/53, zamanıñ 1/106, atıñı 2/19, ocãñ 2/46, bulamıyşın 3/6, evüñ 3/10, yeñi 4/52, öñüne 4/239, bahcanıñ 5/16, ayaña 6/67, buña 7/18.

s}ş değişmesi:

Diş ünsüzü olan "s" sesinin, diş-damak ünsüzü olan "ş" haline gelme hadisesi sadece "herkes" kelimesinde yaygın olan bir durumdur: herkeş 1/44

m}n, ñ değişmesi:

İlbeyli ağzında bazı kelimelerde çoğunlukla, m ünsüzü yerine n, ñ ünsüzlerinin kullanıldığı görülmektedir:

şindiye 1/74, 2/8, şinci 4/186, şindi 6/39, barnanı 6/43, barnağdan 11/2

l>n değişmesi:

"ile" edatının ekleşmesi sonucunda ortaya çıkan bu ünsüz değişikliği İlbeyli ağzında geneldir:

ipinen 1/20, bıçānan 1/31, altunnañ 2/10, hābeynen 2/17, sözüynen 3/50, Sopaynan 8/8, torunan 4/251, atınan 6/76, ğıznan 10/1, dabancīnan 8/27.

r>l değişmesi:

Fazla sık görülmeyen ünsüz değişmesidir. Daha ziyade belli kelimelerde görülmektedir:

bil müddeT 4/4, garaldıyor 6/25, saralıP 6/92, saraldı 6/100, verhasılı 6/259

Ç. ÜNSÜZ BENZEŞTİRMESİ

Bir nevi ünsüz değişmesi olan bu ses hadisesi, İlbeyli ağzında belli seslerde çok yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır. En yaygın olanları n ve l ünsüzleri ile ilgili olanlarıdır. Bunda n ünsüzünün benzeştirici, l ünsüzünün ise hem benzeştirici, hem de benzeyici özelliğinin rolü büyüktür:

-nl- -nn- benzeştirmesi:

Bu bölgede yaygın olan bu benzeştirme hadisesi, n ünsüzüyle biten bir kelimedden sonra gelen çokluk ekinde yaygın durumdadır:

onnarı 1/51, oñnar 2/60, zamannar 3/38, bunnar 4/23, gelenner 4/419, yılannar 6/63, zamannar 8/39.

Bunun dışında yapım eki olan "-la, -le" ekinde de yaygın olmamakla birlikte aynı hadise görülmektedir:

annadıyor 1/66

-nd- -nn- benzeştirmesi:

"n" ünsüzüyle biten bir isimden sonra gelen uzaklaşma hal ekinin "d" sesinin, "n" şekline girmesi hadisesidir:

gédennen 4/15, getirennen 4/19, ellerinnen 4/418, āzınnan 6/63

-rl->-ll- benzeştirmesi:

Yukarıda bahsettiğimiz iki benzeştirmenin ilerleyici olmasına karşılık, bu benzeştirme gerileyicidir. İlbeyli ağzında şimdiki zaman ve geniş zaman çekimlerinin üçüncü çokluk şahıslarında çok yaygın olarak görülmektedir:

çıhıyollar 1/3, gıyollar 1/111, yapallar 1/120,
 çekiyollar 2/29, giriyollar 3/17, gédeller 4/2,
 alıllarmış 4/261, seçiyollar 5/133, ısıdıllar 5/174.

Bunların dışında kelime içinde de sık olmamakla birlikte bu ses hadisesine rastlanmaktadır:

ğahilli 3/37, yuvallanıyor 4/34

-ls->-ss- benzeştirmesi:

Bu ağzıda yaygın olmamakla birlikte emir kipinin üçüncü teklik şahsı ile şart çekiminde görülmektedir:

hayırlı ossun 4/420, ossa 8/69, ğudlı ossun 10/46

İlbeyli ağzında bu benzeştirmelerin dışında çok az rastlanmakla birlikte başka benzeşmeler de vardır:

-hm->-mm benzeştirmesi: Memmed 4/362, 8/46...

-ts->-ss- benzeştirmesi: gessin 1/62.

-şs->-ss- benzeştirmesi: görmüssün 1/101.

D. AYKIRILAŞMA

Aykırılışma, benzeştirmenin tam zıddı olan bir ses hadisesidir. Meydana geliş noktaları birbirinin aynı veya birbirine yakın olan iki ünsüzden birisinin, meydana geliş noktasını değiştirerek diğerinden farklı duruma sokma hadisesine "aykırılışma" denir. Aykırılışma hadisesi yan yana veya aralıklı iki ünsüz arasında olabilir.

İlbeyli ağızda bu ses hadisesi daha çok "r,l,m" ünsüzleri arasında görülmektedir:

mefaāt<vefat 3/81, saralıP 6/92, saraldı 6/100,
garaldıyor 6/25, verhasıl 6/259

Bunların dışında aykırılışma hadisesi bu ağızda, sedasız ünsüzlerden sonra sedalı ünsüzlerin gelmesi şeklinde de görülmektedir. Bu durum yazı dilindeki sedalılık-sedasızlık uyumuna ters düşmektedir:

geşdim 1/40, memleketde 2/3, kesdi 4/125, gonusduğ 5/130,
ğaşda 6/35, diyereğden 7/36, darağcı 10/56, çifde 11/13

Bu durum kök ve ek arasında görüldüğü gibi, birçok alınma kelimelerin bünyesinde de ortaya çıkmaktadır:

ihdiyar 1/9, sehbasında 4/224, ısdasyon 5/123, hasdeliğ
5/126, bahcuvan 5/24

E. ÜNSÜZ İKİZLEŞMESİ

İlbeyli ağzında fazla yaygın olmamakla birlikte ünsüz ikizleşmesi denilen ses hadisesine rastlamak mümkündür. Bunlardan en yaygın olanları "ş,y,c,d,t" ünsüzlerinin ikizleşmesidir:

aşşadan 1/16, eşşeK 4/140, aşşada 4/273, vuruşşuñ 6/165;
böyyük 4/239, deyyil 5/37;
ğuccüKen 2/68, ğuccüg 6/15, gocca 6/169, goccaman 6/188;
yinidden 6/8; büttün 6/118.

Örneklerde görüldüğü gibi bu ikizleşmelerin sebebi vardır.

F. İKİZ ÜNSÜZLERİN TEKLEŞMESİ

İlbeyli ağzında ünsüz tekleşmesi, ünsüz ikizleşmesine oranla daha az görülen bir ses hadisesidir. Sadece birkaç kelimedeki karşılaştığımız ünsüz tekleşmesi örnekleri şunlardır:

ısız 5/34, tikana 5/74, evel 7/1, mazaratın 1/58.

Bunlara "gündüz" kelimesinde görülen d n değişmesi sonucunda "günnüz" şekline giren kelimenin daha sonra ünsüz tekleşmesi hadisesine uğrayarak "gúnüz 10/27" olmasını da katabiliriz. (Bak. n düşmesi)

Buna karşılık "amma" kelimesinde tekleşme olmamaktadır: amma 5/90, emme 6/196.

G. ÜNSÜZ DÜŞMESİ

İlbeyli ağzında çok yaygın olarak görülen bu ses hadisesinde, daha çok "ğ, r, h, y, l, n, v" gibi akıcı ve sızıcı olan ünsüzlerin ön sırayı aldıkları görülmektedir. Bu ünsüz düşmelerinden bazılarında, düşen ünsüzün yanında bulunan ünlünün yaygın olarak uzaması dikkat çekici bir ağız özelliği olarak karşımıza çıkmaktadır. (Bak. uzun ünlüler)

ğ düşmesi:

İlbeyli ağzında ğ düşmesi, iki durumda ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi daha yaygın olan iki ünlü arasında bulunan ğ ünsüzünün düşmesidir:

dağ 1/15, atladuğın 1/35, baırddı 2/2, çıırtıya 2/40,
dēel 3/15, kâıdını 3/31, aaşdan 4/211, deırmenden 5/
139, gonağ 6/10, gatıın 6/54, çocu 7/2, tetiğ 8/13

Örneklerde görüldüğü gibi bu ses düşmesi neticesinde ikiz ünlüler ortaya çıkmaktadır.

İkincisi ise, birinciye oranla daha az görülen ve ünlü ile ünsüz arasında bulunan ğ ünsüzünün düşmesidir:

āzına 1/2, insanōlu 1/36, ōlum 3/23, ārıdacağ 4/71,
sālam 4/84, dōru 5/14, āleniyor 6/8, ōle 8/48.

Bu tür düşmelerde ise, düşen ünsüzün yanındaki ünlünün uzaması kaide durumunda bulunmaktadır.

r düşmesi:

Kelime içinde ve sonunda görülen bir ses hadisesidir. Şimdiki zaman kip eki olan "-yor" ve çokluk eki olan "-lar, -ler" eklerinde çok sık rastlanmaktadır:

yağarıyo 1/60, düşüyolar 1/95, giriyo 2/21, diyola 4/25, bahıyola 4/81, vermiyolar 5/7, sahlanıyo 6/12, oluyo 7/44.

Bazen fiil sonunda bulunan "r" ünsüzünün çekim sırasında düştüğü de görülür:

getidi 6/132, geti 7/4, götü 9/4.

Sık olmamakla birlikte kelime sonunda bulunan "r" ünsüzünün hızlı konuşma sebebiyle de düştüğü görülmektedir:

bi 1/7, gade 4/368, va 5/61, nedi 5/127.

İlbeyli ağzında "sonra" kelimesinde görülen "r" düşmesi kaide durumunu alacak kadar yaygın bulunmaktadır:

sōna 1/114, 3/35, 4/258, 8/8...

y düşmesi:

İlbeyli ağzında çok sık görülen bu ses düşmesine daha çok hece sonunda rastlanmaktadır. Bu düşme sonucunda aynı hecede bulunan ünlünün genellikle uzadığı görülmektedir.

(Bak. uzun ünlüler):

şōle 1/47, hābeyi 2/10, bēleyken 2/22, bē 2/24, bēle 4/56, ēle 4/65, gomamış 4/188, şēle 6/7, bēşī 6/26, go 7/14, bōle 8/48, nēse 9/18...

Hece başında rastlanan "y" ünsüzünün düşmesi ise, ünlü

ile biten bir kelimedenden sonra yine ünlü ile başlayan bir ekin gelmesinde karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda ünlü uzaması olmayıp, ünlü ikizleşmesi ortaya çıkmaktadır:

gelişim 3/45, külüçeji 4/16, yişiñ 6/40, dünyıa 6/152, diip 6/178, neş 7/19.

Kelime başında "y" düşmesi bu ağızda çok az rastlanan bir hadisedir: ilan 10/66

h düşmesi:

İlbeyli ağızında, kelime başındaki "h" düşmesine kelime ortasındaki kadar sık rastlanmamaktadır:

āşa eşidenden 1/48, ele 4/22, Üsüyn 5/55, ēç 6/116

Kelime ortasında yaygın olarak görülen "h" ünsüzünün düşmesi, çoğunlukla ikiz ünlünün ortaya çıkmasına sebep olmaktadır:

daş 1/33, pādīşaa 2/6, Emed ā 3/6, saabsuzüm 3/25, istiraşT 4/6, şeş 4/7, muşşak 4/75, tuaf 4/317, şüpelenir 5/151, her' ālda 8/42.

l düşmesi:

"nasıl" kelimesinin dışında kelime sonunda görülmeyen bu ses hadisesine daha çok kelime ortasında rastlanır.

İlbeyli ağızında bu ses hadisesi genellikle " kalk-, anla-, gönül " kelimelerinde yaygındır:

gaḥar 1/50, gaḥıyor 2/33, gaḥ 2/41, gónüjü 2/60,
 ānadiñ mı 4/35, gaḥmaz 4/168, ānaddıgım 4/427,
 gónümü 5/47, anaşduḥ 5/159.

Bunların dışında bu ses hadisesi şu kelimelerde de
 görülür:

dinenijm 4/304, yanış 4/415, admış 5/1, diniyor 6/149

k düşmesi:

Bu bölge ağzında gelecek zaman kip eki olan "-acak,
 -ecek" ekinin kendinden sonra bir ek gelmesi halinde "k"
 düşmesine uğraması ve yanında bulunan ünlüyü uzatması
 çok yaygın bir hadisedir:

kesecēken 2/70, yeyecēdiñ 4/77, getirecēdim 4/192,
 alacādım 4/192, yapacāsañ 4/361, olacāmıř 6/226

"kadar" edatındaki "k" ünsüzü, kendisinden önce gelen
 kelime ünlü ile bittiği takdirde genellikle düşmektedir:

ōne āder 4/97, ne āder 4/429

Bunların dışında "ile" edatının ekleşmiş şekli olan
 "-nan, -nen", k ünsüzü ile biten bir kelimeye getirildiği
 takdirde, "k" ünsüzü genellikle düşer:

bıçānan 1/31, beşīnen 2/27

İlbeyli ağzında bunlardan başka kesin kaideye bağla-
 namayan ve yaygın olmayan "k" düşmelerine de rastlanır:

bıçā 1/31, muşadderaTım 1/110, eksü etek 3/80, yōdu 4/276,
 sadağcı 5/99, ābiye(Kabe'ye 6/87

ñ düşmesi:

İlbeyli ağzında genellikle zamirlerden sonra, hal eki gelmesi durumunda "n" düşmektedir:

bañ 4/28, sañ 4/424, oñ 6/228

Aynı durum "soñra" kelimesinde de seyrek olarak görülür: sōra 4/20. Bu ses hadisesi n)ğ değışmesinin sonucudur.

n düşmesi:

Son ve iç seste rastlanan bu hadise "ön" kelimesinden sonra ek getirilmesi halinde çok yaygın olarak görülmektedir:

öüne 1/121, öüne 3/48, ölerinde 4/81, öden 6/143

Bunun dışında kelimedeki arka arkaya gelen "n" ünsüzlerinden birisinin düşürülmesine de rastlanmaktadır:

goyundan<koymundan 1/140, onū cün 2/71, hanımıñ 3/71, yūün<yünün 4/374, vicdanıñ 8/65

v düşmesi:

Gerek Türkçe ve gerekse alınma kelimelerde, kelime ortasında görülen bu ses hadisesi iki merhale halinde ortaya çıkmaktadır. Önce "v" ünsüzü, "ğ" şekline girmiş ve daha sonra da düşmüştür:

gōdesi 1/90, sayr 1/151, çayş 4/40, müğKel<müvekkel 4/244, gömuşlar 5/35, Bozoğ 6/104, ceüz 6/246, düen 8/65

Bu ağızda yaygın olan "ur-" fiilinde durum farklıdır.

Çünkü bu kelimenin aslı "ur-" şeklindedir.Yani burada kelimenin asıl şeklinin muhafazası söz konusu olmaktadır:

ura 4/272,urub 6/60,urduysa 8/25

g düşmesi:

İlbeyli ağzının karakteristik özelliklerinden biridir. Birinci ünlü ile biten ve ikinci "g" ünsüzü ile başlayan iki kelimenin duraklama yapılmadan hızlı söylenmesi anında "g" ünsüzünün düştüğü görülmektedir:

dengâ^lal 4/43,nêre^lediyon^l 4/88,hac^lefendi^libi 4/280,
boğ^ln<bugün 5/8,ğaya^lül<Kayagül 5/88,go^lêT 7/44

f düşmesi:

Kelime içinde,yanında süreksiz ünsüz bulunduğu zaman ortaya çıkan bir ses hadisesidir:

çit 4/228,ö^lkem<öfkem 5/151,k^lüte<köfte 10/50

d düşmesi:

"gündüz" kelimesinde kaidleşmiş olan bu ünsüz düşmesi,büyük bir ihtimalle ünsüz tekleşmesi durumundadır.Önce d)n değişmesi olmuş,sonra düşme ortaya çıkmıştır:

g^lnüzden 2/22,g^lñüz 10/27

t düşmesi:

Kelime sonunda sızıcı bir ünsüz olan "s" sesinin yanında bulunan patlayıcı "t" ünsüzü söyleyiş zorluğu sebe-

biyle düşürülmektedir:

serbes olsun $1/89$, ıras getir $4/67$,

ras geldi $4/69$, üs $5/76$

H. ÜNSÜZ TÜREMESİ

Daha çok kelime içinde ve sonunda görülen bu ses hadisesi İlbeyli ağızında fazla yaygın değildir. En yaygın olan ünsüz türemesi "y" sesiyle yapılmaktadır. Bunun büyük bir bölümü ise iki ünlüyü yan yana getirmekten korumak için ortaya çıkmaktadır:

aylemden 3/24, neyise 4/86, neyiçin 4/242, fiyete 4/373,

Bazı durumlarda başta ve sonda da bu ünsüz türemesine rastlanmaktadır:

yitiyör<itiyor 1/32

Bunun dışında İlbeyli ağızında "n, z, m" ünsüzlerinin türetilmesine az da olsa rastlanır:

haydin 1/130, densene 5/171;

berli 4/50;

keşkem 4/91;

kerez 1/95, 6/191, 10/60

İlbeyli ağızında instrumental eki durumuna gelmiş olan "ile" edatındaki n türemesi kaidleşmiş halde bulunmaktadır. Bu türemeye asıl instrumental eki olan "n" ünsüzünün bir izi olarak da bakılabilir:

garısıynañ 1/137, biziminen 1/157, beşineñ 2/27,

fikirinen 3/13, sözüynen 3/50, kitabınan 4/242,

atınan 6/76, torūnañ 7/7, dabancīnan 8/27, ğıznan 10/1

I. YER DEĞİŞTİRME

Bu bölgede görülen yer değiştirme hadisesinde genellikle "r,l" ünsüzleri rol oynamaktadır.Kesin bir kurala bağlı olmayarak yapılan yer değiştirme hadiselerinden İlbeyli ağzında görülenlerin sayısı çok değildir.Bunlardan bazıları şunlardır:

gabline 2/32,melmeketinde 3/2,havla 10/52,evhal 3/22

Yakın yer değiştirmelerin yanında "ileri" kelimesinde bu durum,uzak yer değiştirme şeklinde ortaya çıkmaktadır:

ireli 1/32,1/106,4/45... irelde 4/53,ireliye 4/441

J. HECE KAYNAŞMASI

Kelime içinde y,ğ,h,n,k,v,f gibi aşınmaya ve düşmeye elverişli olan ünsüzlerin yanındaki ünlülerle birlikte düşmesi ve bunun sonunda hece sayısının azalmasına "hece kaynaşması" denir.

İlbeyli ağızında sık rastlanan bu ses hadisesi daha çok ğ,h,y ünsüzlerinde görülmektedir.Bu hece kaynaşması sonucunda genellikle bir önceki hece uzamaktadır:

aşşāya 1/22,hasTalīna 1/76,aldūmuz 1/134,çāriñ 1/154,
mārada 2/9,çocūmuz 2/27,āniñ 2/51,Allāñ 2/72,gōyor
3/15,adamcāz 3/52,yürēmiz 4/108,kefli 5/123,barmāmi
6/16,ırmā 6/61,sağlını 6/178,hasdānē 8/28,sābı 10/23

Çok yaygın olan bu ses hadisesi incelendiğinde,eklerdeki bazı durumlar dikkati çekmektedir.Şöyle ki:İlbeyli ağızında k,ķ ile biten kelimelerin üçüncü teklik şahıs iyelik ekli şekillerinden hal eklerinin gelmesi durumunda hece kaynaşması ortaya çıkmaktadır:

dūnyalīna 1/83,çocūnu 2/248,guyrūna 3/73,dodānı 5/149,
ayānda 6/81,bıyını 6/88,bacāndan 6/204,bilēnden 8/12.

Aynı ses hadisesi gelecek zaman birinci ve ikinci teklik şahıs çekiminde de çok yaygın bir durumdadır:

alacāñ 2/12,gidecēm 3/7 ,verecēm 3/75,gēdecēm 4/96,
guracām 4/335,gōnderecēm 5/10,vēreceñ 8/47

Şimdiki zaman birinci ve ikinci şahıs çekimlerinde

hece kaynaşmasına sık rastlanmaktadır:

ahsıyom 2/71, alıyoñ 4/127, biliyoñ 4/335,
geziyom 5/2, vermiyom 5/105, diyoñ 7/38

Kelime sonunda sık rastlanmayan hece kaynaşması hadisesi İlbeyli ağzında daha çok k, k̇ ile biten kelimelerin akkuzatif şeklinde görölmektedir:

gapā 1/19, bıçā 1/31, solū 4/200, uşā 9/6

K. HECE DÜŞMESİ

Ard arda gelen ve birbirine benzeyen sesler grubundan birinin düşmesiyle meydana gelen hece eksilmesi hadisesidir.

Hece kaynaşması kadar yaygın olmayan bu ses hadisesine ilbeyli ağzında çok sık rastlanmamaktadır:

ölün < oğlunun 2/5 ,
kitli < kilitli 3/62,
birbine < birbirine 4/340,
goyollar < koyuyorlar 6/149,
dünüya < dünyaya 6/181.

İkinci Bölüm

Ş E K İ L B İ L G İ S İ

(Morfoloji)

I. İ S İ M L E R

A. İSİM YAPIM EKLERİ

Yazı dilinde kullanılan isim yapım eklerinin büyük bir kısmı İlbeyli ağzında da bazı fonetik değişmelere uğramış olarak kullanılmaktadır. Ses bilgisi bölümünde etlerin bu özelliklerine temas edildiği için, bu kısımda sadece görev ve anlatım farklılığı gösteren veya bölgeye has özellik taşıyanlara yer verilmiştir:

1. İSİMDEN İSİM YAPAN EKLER

-dan:

Yazı dilinde ablatif hal eki durumunda olan bu ek, "sabah" kelimesinde "-layın,-leyin" isimden isim yapma ekinin görevini yüklenmiştir: zabah-dan 4/187

Aynı ekin İlbeyli ağzında "-ça,-çe" ekvatif eki görevini yüklenerek zarf durumunda isimler yaptığı da görülür: ağır-dan "yavaşça" 4/312

-nan:

Yazı dilindeki "ile" edatının ekleşmesi neticesinde ortaya çıkan bu ek, vakit ismi türeten "-layın,-leyin" ekinin yerine kullanıldığı görülmektedir: akşam-ı-nan 5/27

-de:

Yazı dilinde kullanılmayan ve isimden isim yapma eki görevinde olan bu ekin, lokatif ekinin fonksiyon değişik-

liği ile ortaya ıkmiş olmasđ mümkündür:

kn-de "her gün" 6/157

-lı:

Yazđ dilinde sıfat yapım eki olarak bilinen ve çok işlek olan bu ek, İlbeyli ağzında bazen sıfatlar üzeri-
ne de gelmektedir:

münasıPlı "münasip olan" 10/64

-dirik:

İsimden isim yapma eki olan bu ekin, İlbeyli ağzında
"-lık, -lik" eki yerine kullanıldığı da görülmektedir:

cimin-dirik " cibinlik" 5/67

-z:

İsimden isim yapma eki olan "-duz, -düz" ekinin ses değişmesine uğramış Şeklidir: gün-z "gündüz" 2/22

-k:

Pek işlek olmayan bu ekle yapılan kelime sayısı Türk-
ede sınırlıdır. İlbeyli ağzında kullanılan:

yre-k "beşik bağı" 2/36 bu ekle türetilmiş bir kelime o-
labilir.

-a:

Benzetme fonksiyonunda bulunan bu ekle yazđ dilinde
kullanılmayan "anna" kelimesi türetilmiştir:

alın-a anna "karşı" 1/165

-cı: sadağcı "dilenci" 5/99

-ncıl: orta-ncıl "ortancı" 6/113

2. FİLDEN İSİM YAPAN EKLER

-k:

tüle-k 1/49 tÿ-le-k "hayvanın tÿ dökmesi"

-l:

çit-i-l "fidan" 4/182

B. İSİM İŞLETME EKLERİ

1. ÇOKLUK EKİ

Yazı dilinde olduğu gibi bu ağızda da kalın vokalli kelimelerde çokluk eki olarak " -lar" kullanılmaktadır:

cynaş-lar-ını 3/7, ahraba-lar 3/47, arhadaş-lar 4/6, daş-lar 4/75, sivaslı-lar-dan 5/31, meyva-lar 5/56, gardaş-lar-ımı 6/6, durna-lar 6/106, hanım-lar 7/31, hoca-lar 7/42, adam-lar 8/12, gonsu-lar 8/13...

İnce vokalli kelimelerde çokluk eki olarak " -ler" kullanılır:

merkeb-ler-i 1/26, yemäk-ler-in 4/18, göz-ler-im 4/125, bülbül-ler 4/193, sivrisinek-ler 5/69, seme-ler 6/37, dev-ler-e 6/48, iş-ler-i 8/38, óksüz-ler 10/7...

İlbeyli ağızda -lar, -ler çokluk eki, sonu "n" konsonantı ile biten kelimelerde benzeştirme sonucu -nar, -ner şekline girmiştir. (Bak. Ünsüz Benzeştirmesi)

on-nar-ı 1/51, zaman-nar 3/38, 8/39, geden-ner-e 4/24, bun-nar 4/95, 8/6, gelen-ner 4/419, yılan-nar 6/64 ...

2. İYELİK EKLERİ

İsmin karşıladığı nesnenin neye ve kime ait olduğunu bildiren eklere "iyelik ekleri" adı verilir. İyelik ekleri isimlerden sonra getirilerek bu görevi yüklenirler.

İlbeyli ağzında kullanılan iyelik ekleri şunlardır:

I. Teklik Şahıs	: -m	el-i-m	para-m	göz-ü-m
II. Teklik Şahıs	: -ñ	el-i-ñ	para-ñ	göz-ü-ñ
III. Teklik Şahıs:	-ı, -i, -u	el-i	para-sı	göz-ü
	-ü; -sı, -si,			
	-su, -sü			
I. Çokluk Şahıs	: -mız, -miz,	el-i-miz	para-mız	göz-ü-müz
	-muz, -müz			
II. Çokluk Şahıs	: -ñız, -ñiz,	el-i-ñız	para-ñız	göz-ü-ñüz
	-ñuz, -ñüz			
III. Çokluk Şahıs:	-ları, -leri	el-leri	para-ları	göz-leri

Şimdi bu ekleri tek tek görelim.

a. I. Teklik Şahıs İyelik Eki:

Sonu vokal ile biten isimlerden sonra bu iyelik eki, o kelimeye doğrudan doğruya bağlanır: baba-m 4/284, öke-m 5/151

Konsonantla biten isimlerden sonra ise vokal uyumuna bağlı kalmak üzere araya -ı, -i, -u, -ü- yardımcı vokallerini alarak bağlanmaktadır: şah-ı-m 1/57, vahd-ı-m 1/110, boğaz-ı-m-ı 2/70, gardaş-ı-m 3/8, gız-ı-m 6/5, el-i-m 5/62

Yukarıda sözünü ettiğimiz kurala sadece "su" kelimesi uymamaktadır: su-y-um-u 1/120

İlbeyli ağzında sık görülen ses düşmesine uğrayan kelimelerde de aynı kural geçerlidir:

barmā-m-ı 6/16, gavā-m 10/7

b. II. Teklik Şahıs İyelik Eki:

Türkiye Türkçesinde bu şahıs için "n" kullanıldığı halde, İlbeyli ağzında bu ek eski şeklin devamı olarak "ñ" şeklinde kullanılmaktadır.

Birinci teklik şahıs iyelik ekinde olduğu gibi ikinci teklik şahıs iyelik eki de vokalle biten isimlerden sonra doğrudan kelimeye bağlanmaktadır:

ayle-ñ-i 3/25, hâta-ñ 3/76, para-ñ-ı 4/73, baba-ñ 4/284,
bacı-ñ 6/53, gına-ñ 10/40

Bu durum ses düşmesine uğrayan kelimelerde de aynen uygulanır:

ocā-ñ 2/46, diyecē-ñ 3/7, yürē-ñ 4/145

Konsonantla biten isimlerden sonra ise araya yardımcı vokal getirilerek kullanılır:

at-ı-ñ-ı 2/19, hanım-ı-ñ-a 3/19, gardaş-ı-ñ 5/170, iş-i-ñ 8/5

c. III. Teklik Şahıs İyelik Eki:

Konsonantla biten isimlerden sonra vokal uyumuna bağlı kalarak -ı, -i, -u, -ü eklerinden biri getirilir:

yılan-ı 1/61, sırt-ı-na 1/62, baş-ı-nı 6/2, gabl-i-ne 2/32,
melmeket-i-ne 3/11, ev-ü-ne 3/53, göz-ü 4/125, öl-u 6/71...

Vokalle biten isimlerden sonra -sı, -si, -su, -sü ekleri getirilmektedir:

gafa-sı-nı 1/32, vüzerā-sı-nı 1/87, garı-sı-na 2/22,
yazı-sı 4/314, bahca-sı 5/24, goca-sı-nıñ 5/65, māza-sı
5/117, şavğu-su 6/89...

İlbeyli ağzının özelliklerinden biri de, üçüncü teklik şahıs iyelik ekinden olan -ı, -i vokallerinin "k, k̄" ile biten isimlerden sonra düşme temayülünde bulunması ve bu ekin görevini bu durumlarda çoğunlukla uzatılan ismin son vokalinin yüklenmiş olmasıdır:

bıcā 1/31, dünyalını 1/83, ğılını 1/146, dodānı 5/149,
enüklerni 6/53, köynēni 6/59, bacāndan 6/204...

ç. I. Çokluk Şahıs İyelik Eki:

Birinci çokluk şahıs iyelik eki olarak -mız, -miz, -muz, -müz ekleri vokal uyumuna bağlı kalınarak kullanılır:

ğardaşlar-ı-mız 1/72, orta-mız-a 2/27, baş-ı-mız-a 4/116,
yemā-mız-i 4/21, külüçe-miz-i 4/22, yürē-miz 4/129, bul-
dū-muz 4/8, ÷-müz-e 5/15, köy-müz-den 7/24...

d. II. Çokluk Şahıs İyelik Eki:

İlbeyli ağzında ikinci çokluk şahıs iyelik eki, eski şeklin devamı olarak "ñ"li şekilde kullanılmaktadır. Ancak bu kullanım şekline genelde vokal uyumu hâkim durumdadır:

ğardaş-ı-ñız 1/155, yabduğu-ñuz-u 1/159, ayle-ñiz-i 3/26,
dāva-ñız 4/107, kóle-ñiz 4/260, söz-ü-ñüz 4/208...

e. III. Çokluk Şahıs İyelik Eki:

Bu iyelik ekinin aslında -ı, -i olduğu ve çokluk eki olan -ler, -lar eki ile birleşmesi sonunda ortaya çıktığı bilinmektedir. Bunun neticesi olarak hemen hemen bütün ağızlar-

da üçüncü çokluk şahıs iyelik ekinin, üçüncü teklik şahıs ekiyle karşılandığı görülmektedir. Bu sebeple de İlbeyli ağzında üçüncü çokluk şahıs iyelik ekinin kullanılmasına az rastlanmaktadır:

-gomşu-ları 1/72, gardaş-ları 1/67, evleri-n-e 1/71,
arğaları-ñ-dan 4/87...

Üçüncü teklik şahıs iyelik ekinde görüldüğü gibi, İlbeyli ağzında üçüncü çokluk şahıs iyelik ekinin de orta hece ünlüsünün düşmesi dediğimiz ses olayı sonucu düştüğü görülür:

evne 3/42, solünü 4/200, divanna 4/326, elni 5/69;
hesaplarnı 1/68, örtükler-ni 1/164, meyvalar-nı 6/118

3. HAL EKLERİ

a. İlgi Hali (Genitif):

İlbeyli ağızında kullanılan genitif hal ekleri şunlardır: -ın,-in,-un,-ün ; -nın,-nin,-nun,-nün ekleri ile bu eklerin ñ'li şekilleridir.Örneklere göre görüleceği gibi bu eklerin ñ'li şekilleri İlbeyli ağızında daha yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.Bu eklerin vokalle başlayan şekilleri,konsonantla biten isimlere;konsonantla başlayan şekilleri ise,vokalle biten isimlere getirilmektedir.

Ayrıca İlbeyli ağızında bu ekler genel olarak düzlük-yuvarlaklık uyumuna uygun bir şekilde kullanılmaktadır:

-ın:

zaman-ın 1/78,arhadaş-ın 4/9,hanımlar-ın 7/33

-iñ:

pādişah-iñ 1/100,zaman-iñ 1/106,iñdīyar-iñ 2/12,
çocuğlar-iñ 2/35,vağd-iñ 4/1,Allah-iñ 6/20,dur-
nam-iñ 6/103,gadın-iñ 7/1,babam-iñ 9/12...

-in:

gören-in 1/90,merkeb-in 4/82,dilim-in 6/207.

-iñ:

Necib-iñ 3/12,ikimiz-iñ 4/83,hākim-iñ 4/120,
it-iñ 7/25,herif-iñ 7/61.

-un:

çocu-un 4/298

-uñ:

duz-uñ 7/1

-üñ:

g'óz-üñ 2/38, ev-üñ 3/10, k'ör-üñ 4/58.

-nın:

garı-nın 4/143

-niñ:

gaya-niñ 1/6, gaza-niñ 1/110, çāla-niñ 2/15,
babası-niñ 4/314, gızı-niñ 4/372, ana-niñ 6/1...

-nin:

vilayeti-nin 1/92, mesci-nin 7/56.

-niñ:

hābe-niñ 2/38, beli-niñ 4/215, ermeni-niñ 5/24,
depe-niñ 5/42, cenāze-niñ 7/16.

-nuñ:

guyu-nuñ 1/28, ōlu-nuñ 1/41...

-nün:

k'öşkü-nün 4/389, ölü-nün 5/173.

İlbeyli ağzında kelimenin son hecesinde görülen ses düşmelerinin bir sonucu olarak, genitif hal ekinin sadece "-ñ" ile karşılandığı da görülmektedir:

pādişah-ñ 1/116, bardā-ñ 1/112, çocū-ñ 2/42, pādişā-ñ 10/4

İlbeyli ağzında bazen diftong neticesi ortaya çıkan ses değişmesi sonucunda genitif ekinin değiştiği görülür. Ancak bu duruma sık rastlanmamaktadır:

-gava-an<kavağın 6/184, dā-an<dağın 9/4, erke-ān 10/48.

Yazı dilinde olduğu gibi İlbeyli ağzında da, genitif halinin ek almadan sağlandığı görülmektedir:

bal ğuyusu 1/13, ğapağ haricinden 1/30, Allāh emriyle 2/61, yārınım ortasından "yarnımın, sırtımın ortasından 5/89.

b. Yükleme Hali (Akkuzatif):

İlbeyli ağzında kullanılan akkuzatif hal eki -ı, -i, -u, -ü olup, bunlar genellikle vokal uyumuna uygun bir şekilde kullanılmaktadır. Bu ekler konsonantla biten isimlerden sonra doğrudan, vokalle biten isimlerden sonra ise araya yardımcı konsonant getirilerek kullanılır:

-ı:

etirafı-n-ı 1/10, daş-ı 1/10, masa-y-ı 1/128, ğız-ı 2/33, hoca-y-ı 3/33, canı-n-ı 4/71, ğarısı-n-ı 6/49

-i:

merkebler-i 1/26, hābe-y-i 2/10, kúlüçe-y-i 4/3, is-i 5/161, dev-i 6/48, etiñ-i 6/207

-u:

ğorğusu-n-u 1/41, su-y-u 1/130, yudum-u 1/133, gadun-u 3/50, tor-u 7/8.

-ü:

ğözü-n-ü 1/142, düjn-ü 2/64, kór-ü 4/132

İlbeyli ağzında akkuzatif halinin, genitif halde ol-

duğu gibi, bazen eksiz sağlandığı veya bu ekin sonradan düştüğu görölmektedir:

gapaḳkapađı 1/19, beřiḳbeřini 1/106, parıyḳparayı 1/148, yoređḳyoređi 2/34, gendilerḳkendileri 4/24, gariyḳkarıyı 4/101, gadirinḳkadrini 6/36, uřāḳuřađı 9/6...

c. Yaklaşma Hali (Datif):

İlbeyli ağzında datif hali için "-a,-e" ekleri kullanılmaktadır. Kalın vokalle biten isimlerden sonra bu eklerden "-a", ince vokalle biten isimlerden sonra ise "-e" eki getirilmektedir:

-a:

orman-a 1/3, atın-a 1/7, ařřā-y-a 1/22, ōlu-n-a 1/42, dünya-y-a 2/6, gapı-y-a 2/21, parası-n-a 3/7, adam-a 4/17, bahcı-y-a 5/51, dolab-a 6/12, āzı-n-a 7/55...

-e:

şehir-e 1/71, evleri-n-e 1/71, ev-e 3/14, mezerliy-e 3/71, kör-e 4/46, merkeb-e 4/90

Örneklerde göröldüğu gibi datif ekleri, konsonantla biten kelimelere doğrudan, vokalle bitenlere ise araya yardımcı konsonant olarak birleşmektedir. Ancak konsonant düşmesi sonucunda ortaya çıkan diftonglarda bu kaidenin uygulanmadığı görölmektedir:

dāā 1/5, ocūā 2/42, yemeđ 4/7, isdememezliē 4/37, yoncalıā 5/144, vidanıā 8/66.

ç. Bulunma Hali (Lokatif):

İlbeyli ağzında bu hal için sadece "-da,-de" ekleri kullanılmaktadır. Aslında yazı dilinde sedasız konsonantla biten isimlerden sonra "-ta,-te" eklerinin getirilmesine karşılık, İlbeyli ağzında ekin sadece "-da,-de" şekli kullanılmaktadır. (Bak. Sedalılaştırma)

-da:

zamanlar-da 1/1, dā-da 1/2, gayalıh-da 1/7, Damlacuḡ-da 5/131, gaş-da 6/35, ğuyu-da 6/149, hasdāna-da 8/68, sufra-da 10/44.

-de:

elin-de 1/31, iş-de 2/73, öleriñ-de 4/81, ev-de 6/11, yer-de 6/119

d. Ayrılma Hali (Ablatif):

İlbeyli ağzında bu hal için "-dan,-den" ekleri kullanılmaktadır:

-dan:

aşşā-dan 1/22, gomsuların-dan 1/72, duyurma-dan 1/143, bōgazın-dan 2/36, baca-dan 2/37, gapı-dan 3/17, gocasın-dan 4/143, gorhum-dan 6/20, çarşı-dan 7/3...

-den:

gezi-den 1/96, beğmez-den 1/103, elim-den 4/100, himin-den 4/163, pencere-den 6/46, eşiden-den 7/24

İlbeyli ağzında bu hal için, yazı dilinde kullanılan

"-tan,-ten" ekine yer verilmemektedir.Bu ekin yerine de "-dan,-den" ekinin kullanılması ağız özelliklerinden birini teşkil etmektedir:

sabah-dan 1/2,temamladıḡ-dan 1/114,danacılıḡ-dan 4/426,dolanduḡ-dan 5/2,haḡ-dan 5/97,ırmah-dan 11/1; fākirlik-den 1/1,herkes-den 1/51,işdüḡ-den 2/29,iş-den 5/43,sivrisinek-den 5/61,diyereḡ-den 7/36 İlbeyli ağızında bu hal eki,benzeştirme neticesinde

"-nan,-nen" şeklinde de kullanılmaktadır:

geden-nen 4/15,getiren-nen 4/19,āzın-nan 6/63

e. Instrumental Hali (Vasıta):

Yazı dilinde az da olsa kullanılan asıl instrumental eki "-n"dir.İlbeyli ağızında da bu ekin kullanılış sahası sınırlıdır:

ḡünüz-ü-n 5/53,5/97,güz-ü-n,kış-ı-n

Bu hal için yazı dilinde yaygın olan "ile" edatının ekleşmiş şekli olan "-la,-le" eki yerine,İlbeyli ağızında "-nan,-nen" eki kullanılmaktadır:

bıcā-nan 1/31,ip-inen 1/20,garısı-y-nañ 1/137,altun-nañ 2/10,hābe-y-nen 2/17,fikir-ınen 3/13,sözü-y-nen 3/50,hökümdar-ınañ 4/40,kitab-ınan 4/242,at-ınan 6/76,tor-ınan 7/7,Sopa-y-nan 8/8,ḡız-nan 10/1

Örneklerde görüldüğü gibi bu ek,"-n" instrumental eki almış olan "ile" edatının gerileyici benzeşmesi sonucunda

ortaya çıkmıştır:

ip ilen>ip-inen 1/20, benim ilen>benim-inen 1/166,
kitap ilen>kitap-ınan 4/242, at ilen>at-ınan 6/76

f. Eşitlik Hali (Ekvatif):

İlbeyli ağzında ekvatif hali için yazı dilindeki

"-ca, -ce, -ça, -çe" ekleri kullanılmaktadır:

êy-ce 4/136, irâhad-ca 3/77, bu-n-ca 5/116, gôzel-ce 6/24

Bunun dışında yazı dilindeki ikinci ekvatif eki olan

"-layın, -leyin" ekinin yerine, çoğu zaman "-dan, -nan" ek-
leri kullanılmaktadır:

zabağ-dan "sabahleyin" 1/150, 4/187

ağşam-ı-nan "akşamleyin" 5/27

HAL EKLERİ ARASINDAKİ GÖREV DEĞİŞİKLİĞİ

İlbeyli ağzında bazı hal eklerinin kendi fonksiyonları dışında diğer bir hal ekinin yerine kullanıldığı görülmektedir:

a. Yaklaşma Hali Yerine Yükleme Hali Kullanımı:

Yaygın olmayan ve daha çok şahsî konuşma özelliği olarak ortaya çıkan bir durumdur:

o yannı " o yana" 6/239,

ğızı "én" diyor "kıza in diyor" 10/9,

ipi ācı bekidiyoruz "ipi ağaca pekidiyoruz 10/62.

İlbeyli ağzında "yannı" kelimesinde bu durum yaygındır.

b. Ayrılma Hali Yerine Bulunma Hali Kullanımı:

Bu ağzda çok ender rastlanan bir durumdur:

doğduru tarafında gangıran çaresiz imiş "tarafından"1/79

c. Bulunma Hali Yerine Yaklaşma Hali Kullanımı:

maḥānayı gendine bulsun "suçu kendinde bulsun" 3/40

ç. Eşitlik Hali Yerine Ayrılma Hali Kullanımı:

Eşitlik eki olan -ce,-ca eki yerine az da olsa ayrılma hal ekinin kullanıldığı görülmektedir:

ağīrdan "yavaşça" 4/312

Bunun dışında -layın,-leyin eki yerine zaman ifade eden "sabah" kelimesinde ayrılma hal ekinin kullanılmasına bu ağzda sık rastlanmaktadır:

zabāhdan "sabahleyin" 1/150,4/187...

4. SORU EKİ

İlbeyli ağzında soru eki olarak vokal uyumuna bağlı kalmak kaydıyla " mı,mi,mu,mü" ekleri kullanılmaktadır:

olu mu?2/24,
var mı?4/368,
cis misin?6/19,
o mu?8/60

5. AİTLİK EKİ

Genellikle yazı dilinde olduğu gibi aitlik eki olarak gerek düz,gerekse yuvarlak vokalli isimlerde " -ki " kullanılmaktadır:

bugünki 1/5,bağçede-ki 4/193,yanda-ki-ne 4/254,
şindi-ki 4/384,garşı-ki 6/89,ezel-ki 6/208

Bunun yanında çok az da olsa ekin yuvarlaklık uyumuna uydurularak kullanıldığı görülmektedir:

gün-gü 4/208

II. Z A M İ R L E R

A. ŞAHIS ZAMİRLERİ

İlbeyli ağzında kullanılan şahıs zamirleri şunlardır:

I. Teklik Şahıs : ben 1/52, 2/23, 3/6, 4/47, 5/44, 6/6...

II. Teklik Şahıs : sen 1/20, 2/71, 4/139, 6/39, 7/11
señ 1/23, 2/71, 4/50, 4/54

III. Teklik Şahıs : o 1/26, 2/27, 5/3, 5/43, 8/35
ol 1/81

I. Çokluk Şahıs : biz 1/20, 2/24, 4/13, 5/138, 7/35

II. Çokluk Şahıs : siz 3/26, 4/283, 6/230

III. Çokluk Şahıs : onlar 1/45, 2/57, 5/133
onnar 2/60, 5/135, 10/10

Yukarıda görüldüğü gibi İlbeyli ağzında, yazı dilinden farklı bazı şahıs zamirleri kullanılmaktadır. Bunlardan ikinci teklik şahıs zamiri olarak kullanılan "señ" şekline az rastlanmaktadır. Üçüncü teklik şahıs zamiri olarak kullanılan "ol" zamiri eski şeklin korunmasından başka bir şey değildir. Üçüncü çokluk şahıs zamiri olarak kullanılan "onnar" şekli ise ünsüz benzeşmesi sonucu ortaya çıkmıştır. (Bak. Ünsüz benzeşmesi)

İlbeyli ağzındaki şahıs zamirlerinin çekimi şu şekilde yapılmaktadır:

I. TEKLİK ŞAHİS ZAMİRİ

İlgi Hali : benim 1/120,2/3,3/25,4/77,5/19,7/69
beem 8/47

Yükleme Hali : beni 1/111,4/113,5/3,6/101,8/26

Yaklaşma Hali : baña 1/59,3/44,4/69,5/105,7/45
bañ 3/28,4/76,5/112,6/64,7/58

Bulunma Hali : bende 5/196

Ayrılma Hali : benden 5/12

Eşitlik Hali : bence

Vasıta Hali : bennen

Yukardaki çekimde ilgi halinde görülen "beem" şekli şahsî ağız özelliği durumunda olup yaygın değildir. İlbeyli ağızında yaklaşma hali istisnasız ñ'li şekilde kullanılmaktadır. Bu durum "ñ" ünsüzünün düşmesi halinde bile etkisini kendinden sonraki "a" ünlüsünde devam ettirmektedir.

II. TEKLİK ŞAHİS ZAMİRİ

İlgi Hali : seniñ 1/109,2/5,3/24,4/63,6/37,8/55
senün 5/120

Yükleme Hali : seni 1/55,2/19,3/77,4/99,5/10,6/198

Yaklaşma Hali : saña 1/84,3/10,5/38,5/129
sañ 4/291,5/67,6/47,6/83,6/180

Bulunma Hali : sende

Ayrılma Hali : senden 10/25

Eşitlik Hali : sence

Vasıta Hali : sennen, senle

İlbeyli ağzında ikinci teklik şahıs zamirinin ilgi hali daima "-iñ" eki ile yapılmaktadır. Şahıs zamirinin bu halinde az da olsa düzlük uyumunun bozularak "-iñ" yerine bu ekin "-ün" şeklinde kullanıldığı görülmektedir. Yaklaşma halinde "ñ" ünsüzü kullanılır. Bu ünsüzün düşmesi durumunda yanındaki "a" ünlüsü bu etkiyi sürdürmektedir.

III. TEKLİK ŞAHIS ZAMİRİ

İlgi Hali : onun 1/41, 1/47, 4/106

onuñ 1/35, 4/388, 5/28, 6/173

Yükleme Hali : onu 1/140, 4/125, 5/4, 6/183, 8/23

Yaklaşma Hali : oña 1/117, 2/59, 3/39, 4/113, 5/127
oğ 6/228

Bulunma Hali : onda 1/82, 6/11

Ayrılma Hali : ondan 1/82, 4/22, 8/46

Vasıta Hali : onnan

Çekimde görüldüğü gibi bu şahıs zamirinin ilgi ve yaklaşma halinde "ñ" kullanılmaktadır. Bu ünsüzün düşmesi halinde yanındaki "a" ünlüsü bu etkiyi sürdürür.

I. ÇOKLUK ŞAHIS ZAMİRİ

İlgi Hali : bizim 1/72, 2/9, 3/14, 4/310, 5/87, 7/36

Yükleme Hali : bizi 4/226, 6/190

Yaklaşma Hali : bize 1/20,2/69,5/23,6/22,11/28
 Bulunma Hali : bizde 11/13
 Ayrılma Hali : bizden
 Eşitlik Hali : bizce
 Vasıta Hali : biznen,bizle

II. ÇOKLUK ŞAHIS ZAMİRİ

İlgi Hali : siziñ 1/166,2/13,4/131,4/208,5/139
 Yükleme Hali : sizi 4/334,4/335,6/132
 Yaklaşma Hali : size 4/294,4/414,5/20,9/9
 Bulunma Hali : sizde
 Ayrılma Hali : sizden
 Eşitlik Hali : sizce
 Vasıta Hali : siznen,sizle

Bu şahıs zamirinin farklı şekli ilgi halinde ñ'li şekil kullanılmasıdır.

III. ÇOKLUK ŞAHIS ZAMİRİ

İlgi Hali : onların 1/141
 onnarıñ 7/7
 Yükleme Hali : onları 2/56
 onnarı 4/153
 Yaklaşma Hali : onnara 1/165
 Bulunma Hali : onlarda

Ayrılma Hali : onlardan 1/106

onnardan

Eşitlik Hali : onnarca

Vasıta Hali : onnarnan,onlarla

Çekim örneklerinde görüldüğü gibi vasıta halinde bütün şahıs zamirleri için ortak olan özellik "-nan,-nen" eklerinin kullanılmasıdır.Bu durum "ile" edatının ekleşmesi sırasında bozulmasından kaynaklanmaktadır.(Bak.Eşitlik hali)

B. DÖNÜŞLÜK ZAMİRİ.

İlbeyli ağzında dönüşlük zamiri "gendi" şeklinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bunun dışında bu zamirin "gendü" şeklinde kullanılmasına da rastlanmaktadır. Bu zamirin şahıslara göre çekimi şöyledir:

I. TEKLİK ŞAHIS:

Yalın Hal	: gendim
İlgi Hali	: gendimin, gendimiñ
Yükleme Hali	: gendimi
Yaklaşma Hali	: gendime
Bulunma Hali	: gendimde
Ayrılma Hali	: gendimden

II. TEKLİK ŞAHIS:

Yalın Hal	: gendiñ
İlgi Hali	: gendiniñ, gendiñ
Yükleme Hali	: gendiñi 1/126, 2/19
Yaklaşma Hali	: gendine, gendiñe
Bulunma Hali	: gendiñde
Ayrılma Hali	: gendiñden

III. TEKLİK ŞAHIS:

Yalın Hal	: gendi, gendisi 1/70, 3/14
İlgi Hali	: gendiniñ, gendisiniñ
Yükleme Hali	: gendini, gendisini
Yaklaşma Hali	: gendine, gendisine 3/40
Bulunma Hali	: gendinde, gendisinde
Ayrılma Hali	: gendinden, gendisinden

I.ÇOKLUK ŞAHIS:

Yalın Hal : gendimiz 5/53
 İlgi Hali : gendimiziñ
 Yükleme Hali : gendimizi
 Yaklaşma Hali: gendimize
 Bulunma Hali : gendimizde
 Ayrılma Hali : gendimizden

II.ÇOKLUK ŞAHIS:

Yalın Hal : gendiñiz
 İlgi Hali : gendiñizin
 Yükleme Hali : gendiñizi
 Yaklaşma Hali: gendiñize
 Bulunma Hali : gendiñizde
 Ayrılma Hali : gendiñizden

III.ÇOKLUK ŞAHIS:

Yalın Hal : gendileri,gendiler 4/24
 İlgi Hali : gendilerininñ
 Yükleme Hali : gendilerini
 Yaklaşma Hali: gendilerine,gendilere 6/49
 Bulunma Hali : gendilerinde
 Ayrılma Hali : gendilerinden

C. İŞARET ZAMİRLERİ.

İlbeyli ağzında yaygın olarak kullanılan işaret zamirleri "bu, bunlar, bunnar, şu" zamirleridir. Bu zamirlerin çekimleri bu ağızda şöyledir:

Yalın Hal : bu 1/84, 2/49, 4/290, 5/37, 6/150, 7/4

İlgi Hali : bunun 2/52

bunuñ 2/54, 3/22, 4/127, 8/1, 10/22

Yükleme Hali : bunu 1/131, 3/15, 4/86, 5/46, 6/14

Yaklaşma Hali: buña 1/45, 2/60, 4/397, 7/10

Bulunma Hali : bunda

Ayrılma Hali : bundan 6/109

Yalın Hal : bunlar 2/29, 3/1, 6/46

bunnar 4/23, 4/247, 6/107, 8/6

İlgi Hali : bunlarıñ 3/3, 5/87, bunnarıñ 5/144, 6/50

Yükleme Hali : bunları 1/6, buñları 4/206, 4/340

bunnarı 6/137

Yaklaşma Hali: bunlara, bunnara 6/136, 10/2

Bulunma Hali : bunlarda

Ayrılma Hali : bunlardan

Yalın Hal : şu 1/148, 3/49, 6/140, şo 1/136, 8/60, aha şu 4/223

İlgi Hali : şunuñ

Yükleme Hali : şunu 4/92, 4/266, şuñu 1/138

Yaklaşma Hali: şuña 4/308

Bulunma Hali : şunda

Ayrılma Hali : şundan 4/51

BELİRSİZLİK ZAMİRLERİ

İlbeyli ağzında yazı dilinden farklı olan belirsizlik zamirleri şunlardır:

herkeş:

Yazı dilinde "herkes" olarak kullanılan belirsizlik zamiridir: herkeş geriñize geri 1/44

heş kimse:

Yazı dilinde "hiç kimse" karşılığında kullanılan belirsizlik zamiridir: heş kimse galmıyacağ 1/92

hepisi:

Yazı dilinde "hepsi" olarak kullanılan belirsizlik zamiridir: hepisi tamam 5/167

etekiler:

Yazı dilinde "ötekiler" şeklinde kullanılan belirsizlik zamiridir: etekiler şehire geTmişler 1/71

kim...kimse:

Yazı dilinde "hiç kimse" karşılığında kullanılan belirsizlik zamiridir: kim yoğ kimse yoğ 9/18

bi denesi:

"herhangi birisi" karşılığı kullanılan belirsizlik zamiridir: iki şaplağ vuruyör bi denesi 7/51

beylesilere:

Yazı dilinde "böylelerine" karşılığında kullanılan belirsizlik zamiridir: beylesilere yürēñ acımıyacağ.

Bunların dışında "obirleri, obirne" kullanılır:

obiğleri diyo ki 4/21, obirne de gariyi teslim ediyör 4/160

III. F İ İ L L E R

A. FİİL YAPIM EKLERİ

Türkçede kullanılan fiil yapım eklerinin çoğu, bazı fonetik değişikliklerle İlbeyli ağızında kullanılmaktadır. Burada fonetik değişikliklerin dışında, yazı dilinden fonksiyon ve anlam yönünden farklı olan fiil yapım ekleri üzerinde duracağız.

1. FİİLDEN FİİL YAPAN EKLER

-ş-:

Yazı dilinde "işteşlik eki" olarak da bilinen bu ekle yapılan fiillerin bir özelliği hareketin ortaklaşa yapıldığını, diğer özelliği ise oluş ifadesini belirtmesidir. Ancak bu ek, İlbeyli ağızında "-n" dönüşlülük eki fonksiyonunu da yüklenmede kullanılmaktadır:

acı-ş- "üzülmek" 4/155

-d-:

İlbeyli ağızında "-r-" eki ile geçişlilik ve başkasına yaptırma ifade eden fiiller, bazen bu fonksiyonlarını kuvvetlendirmek için tekrar faktitif eki alırlar.

" gıza içirdiyollar " 6/54 örneğinde anlam olarak "içirmek" ifade ettiği halde, "-d-" faktitif eki ile genişletilmiş bir kullanım şekli görülmektedir.

-n-:

Bir dönüşlülük eki olan "-n-", bazen yazı dilinde fonksiyon ve kullanım olarak yerini "-l-" ekine bıraktığı halde ,İlbeyli ağızında yine "-n-" kullanılmaktadır.

Şöyle ki:"çevr-i-n-iP geliyor" 4/343 sözü,yazı dilinde "çevr-i-l-ip" olarak kullanılmaktadır.Halbuki burada bir dönüşlülük fonksiyonu bulunmakta ve bu fonksiyonun da "-n-" eki ile sağlanması gerekmektedir.Yazı dilinde kullanılan "çevrilip" kelimesinde ise dönüşlülük değil, pasiflik ve meçhullük eki söz konusudur.Bu sebepten ilbeyli ağızdaki kullanım kurallara daha uygun bulunmaktadır.

Aynı ekin bu ağızda "-ş-" işteşlik eki fonksiyonunda kullanıldığı da görülür: atınan dola-n-an adam 6/76

-K-:

Bazen yazı dilinde kullanılan "-n-" ekinin yerine fiilden fiil yapma eki olarak kullanılır:

görüken bi dāan başına 9/6 örneğinde olduğu gibi.

-en-:

Aslında bir partisip eki olan "-en-" bu ağızda bazen fiilden fiil yapma eki olarak kullanılır:

siĝn-en-i-yor "saklanıyor" 1/84

Bu kelimedede yapım eki "-en-"dir.Çünkü "sine-" diye bir fiil kullanılmaktadır.

2. İSİMDEN FİİL YAPAN EKLER

dir-:

Aslında faktitif eklerinden olan bu ek,aşağıdaki örnekte isimden fiil yapma eki olarak kullanılmıştır:

geniş-dir-i-yor "genişletiyor" 1/33

Bunu bir analogi olarak da düşünmek mümkündür.

la-,le-:

Yazı dilinde çok işlek olarak kullanılan bu ek,İlbeyli ağzında yazı dilinden farklı anlamlara gelen fiiller türetmede sık kullanılmıştır:

bel-le-me "zannetme" 6/31 sözü "öğrenme" karşılığında birçok ağızlarda kullanıldığı halde,bu ağızda "zannetme" karşılığında kullanılmıştır.

ış-la-d-mı-y-acā-ñız "açıklamıyacaksınız" 1/166

köte-li-yor "yuvarlıyor" 4/271

tohaş-la- ,"dokundurmak,sürtmek" anlamında kullanılmıştır: ğılı ğıla tohaş-lı-yor 6/254

yoh-la- ,"ziyaret etmek" anlamına gelen fiil türetmede kullanılmıştır: yoh-lu-y-a-h 4/406

em-le- ,"ilâçlamak" anlamında kullanılmıştır ve Türkçenin eski devirlerinde kullanılan "em: ilâç" kelimesinden türetilmiştir: yarasını emliyeg 2/48

iş-le-,"çalışmak" karşılığı kullanılan bu kelime,yine le- ekiyle türetilen ve yazı dilinde kullanılmayan bir anlamla bu ağızda kullanılmıştır: durmayıb işle 4/165

8. ŞAHIS EKLERİ

Fiil çekimlerinde, fiilin gösterdiği hareketi yapan veya olan şahısları karşılayan eklerdir. Emir kipi dışındaki bütün kiplerde kip eklerinden sonra gelir. Ancak emir kipinde, kip ve şahıs eki aynı ekle ifade edilmektedir.

Türk yazı dilinde üç tip şahıs eki kullanılmaktadır:

a. Birinci Tip Şahıs Ekleri:

Bu şahıs ekleri şahıs zamiri menşeli olup geniş zaman, şimdiki zaman, öğrenilen geçmiş zaman, gelecek zaman, istek ve gereklilik kiplerinde kullanılır. Bu ekler şunlardır:

I. Teklik Şahıs: -ım, -im, -um, -üm, -m

İlbeyli ağızında geniş zaman ve öğrenilen geçmiş zaman kipinde kesin olarak bu şahıs eki kullanılır:

ver-ir-im 2/66, bulun-ur-um 3/45, var-ır-ım 5/188;

düşmüş-üm 4/208, galmış-ım 5/104, gelmiş-im 5/184.

Bu ek şimdiki zaman ve istek kipinde her zaman kullanılmaz:

gollu-yor-um 3/18, gollu-yo-m 3/18, geli-yor-um 5/123,

dağıl-ı-yo-m 5/129

Örneklerde görüldüğü gibi şimdiki zaman çekiminde I. teklik şahıs eki ses kaynaşması sonucunda sadece "-m" haline gelmiştir. Aynı durum gelecek zaman çekiminde kesin bir kaide şeklinde görülmektedir:

bul-acā-m 2/2, géd-ecē-m 4/97, gal-acā-m 5/107

II. Teklik Şahıs: -sıñ,-siñ,-suñ,-süñ

İlbeyli ağzında bu ek, Osmanlıcanın devamı olarak daima "-sıñ,-siñ,-suñ,-süñ" şeklinde kullanılır. Bu şahıs eki öğrenilen geçmiş zaman ve istek kipinde kesinlikle değişmez:

gör-müş-süñ 1/101, ol-muş-suñ 4/346, yat-mış-sıñ 5/98;
yaz-a-sıñ 4/252, ol-a-sıñ 6/68, gör-e-siñ 6/69

Geniş ve şimdiki zamanda bunun yerine ikinci tip şahıs eki kullanılır. Gelecek zamanda ise hem birinci, hem de ikinci tip şahıs eklerinin kullanıldığı görülür. (Bak. II. Tip Şahıs Ekleri.)

öl-eceK-siñ 1/123, yap-acak-sıñ 1/144, gal-acak-sıñ 5/11

III. Teklik Şahıs:

Birinci tip üçüncü teklik şahıs eksiz olarak ifade edilir:

dolaşur 4/233, soruyo 2/67, durmuş 3/5, bıraha 6/189

I. Çokluk Şahıs: -ız,-iz,-uz,-üz

Yazı dilinde kullanılan bu ek, İlbeyli ağzında kesinlikle kullanılmaz. (Bak. II. Tip Şahıs Ekleri.)

II. Çokluk Şahıs: -sıñız,-siñiz,-suñuz,-süñüz

İlbeyli ağzında bu ekin daima "ñ"li şekli kullanılmaktadır. Bu durum Osmanlıcanın devamı özelliğini taşımaktadır.

alıyor-suñuz 4/27, söyleyeceK-siñiz 1/160, asmış-sıñız

III. Çokluk Şahıs: -ler,-lar

Yazı dilinden farklı bir kullanılış şekli yoktur:

açıyol-lar 1/10, ısıdıl-lar 5/174, döne-ler 6/35,

alacağ-lar 6/239, dökünmüş-ler 7/32

b. İkinci Tip Şahıs Ekleri:

Yazı dilinde bu gruba giren ekler, iyelik menşeli olup görülen geçmiş zaman ve şart kipinde kullanılır. Ancak İl-beyli ağızda ikinci tip şahıs eklerinin bunların dışın-daki bazı kiplerde de kullanıldığı görülür.

I. Teklik Şahıs: -m

Görülen geçmiş zaman ve şart kipinde kullanılır:

kes-di-m 2/37, al-dı-m 4/54, gör-dü-m 5/86, vur-du-m 6/60;
var-sa-m 3/41, ver-se-m 4/292

II. Teklik Şahıs: -ñ

İlbeyli ağızda bu ek eski şeklin devamı olarak kesin-likle "-ñ" şeklinde kullanılmaktadır. Yazı dilinde sadece görülen geçmiş zaman ve şart kipinde kullanıldığı halde, bu ağızda bunların yanı sıra geniş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zamanda birinci tip şahıs eki yerine kullanılır:

gel-di-ñ 1/38, buyur-du-ñ 6/196; ver-se-ñ 3/68;

öl-ü-ñ "ölürsün" 8/21, kes-e-ñ "kesersin" 10/81;

bil-i-yo-ñ "biliyorsun" 3/9, vur-u-yo-ñ 7/11;

gêd-ecê-ñ "gideceksin" 4/96, yat-acâ-ñ 5/59

I. Tip şahıs ekinin yerine kullanıldığında ses düşmesi

hadisesinin olduğu görülmektedir.

III. Teklik Şahıs:

İkinci tip üçüncü teklik şahıs eksiz karşılanır:

-gal-dı 1/67,çıhar-sa 3/76,öl-dü 4/35,ol-sa 4/350

I. Çokluk Şahıs: -k, -h

Yazı dilinde görülen geçmiş zaman ve şart kipinde kullanılan bu ek "-k" olduğu halde,İlbeyli ağızında değişik bir durum gösterir.Bu ağızda ince vokalli kelimelerde "k" kalın vokalli kelimelerde ise "h" şeklindedir:

yaP-du-h 1/18,dökün-dü-k 7/35;gel-se-k,var-sa-h

Bu tip şahıs eki yazı dilinden farklı olarak geniş zaman,öğrenilen geçmiş zaman,şimdiki zaman,gelecek zaman ve istek kiplerinde de I.tip şahıs eki yerine kullanılmaktadır:

sür-er-ü-k 3/69,arzula-mış-u-h 5/82,duy-u-yo-h 1/77,
endir-ecü-k 4/108,bölüş-e-k 4/4

II. Çokluk Şahıs: -ñız, -ñiz, -ñuz, -ñüz

Bu şahıs eki İlbeyli ağızında kesinlikle "-ñız, -ñiz, -ñuz, -ñüz" şeklinde kullanılmaktadır:

bağdı-ñız 4/333,eTdi-ñiz 6/70,gelse-ñiz

III. Çokluk Şahıs: -lar, -ler

Yazı dilinden farksız bir kullanılışa sahiptir:

dedi-ler 2/5,aldı-lar 5/88,verse-ler, varsa-lar

c. Üçüncü Tip Şahıs Ekleri:

Bu gruba giren ekler hem şekil, hem şahıs ifadesine sahiptir. Bunlar emir kipi çekiminde kullanıldıkları için "emir ekleri" adı da verilmektedir. İlbeyli ağızında kullanılan üçüncü tip şahıs ekleri şunlardır:

TEKLİK I.Şahıs	: -ıyım, -iyim, -uyum, -üyüm
II.Şahıs	: -----
III.Şahıs	: -sın, -sin, -sun, -sün, -sıñ, -siñ, -suñ, -süñ
ÇOKLUK I.Şahıs	: -alım, -elim
II.Şahıs	: -ñ
III.Şahıs	: -sınlar, -sinler, -sunlar, -sünler -sınnar, -sinnar, -sunnar, -sünnar -sıñlar, -siñler, -suñlar, -süñler

Yukardaki şemada görüldüğü gibi birinci teklik şahıs eki, yazı dilinde "-ayım, -eyim" olmasına karşılık, İlbeyli ağızında "y" ünsüzünün tesiri ile ekte darlaşma ortaya çıkmış ve a)1 olmuştur.

İkinci çokluk şahısta ise vokalle biten fiillerden sonra yazı dilinde araya "y" yardımcı ünsüzü girer, yani ek yazı dilinde "-in"dir. İlbeyli ağızında ise ek sadece "-ñ"dir. Ünsüzle biten fiillerden sonra tabiatıyla araya yardımcı ünsüz girer. Vokalle biten kelimelerde bu durum açık olarak görülür: söyle-ñ "söyleyin" 3/38

C. FİİLLERİN YALIN ÇEKİMİ

I. BİLDİRME KIPLERİ

a. Geniş Zaman:

TEKLİK I. Şahıs	: söyle-r-im	unud-ur-um	yaz-ar-im
II. Şahıs	: söyle-ñ	unud-u-ñ	yaz-a-ñ
III.Şahıs	: söyle-r	unud-ur	yaz-ar
ÇOKLUK I. Şahıs	: söyle-r-ü-K	unud-ur-u-h	yaz-ar-ı-h
II. Şahıs	: söyle-r-siñiz	unud-ur-suñuz	yaz-ar-siñ
III.Şahıs	: söyle-r-ler	unud-ur-lar	yaz-ar-lar
	söyle-l-ler	unud-ul-lar	yaz-al-lar

Metinden örnekler:

gönder-ir-im 1/53, ver-ir-im 3/45, bul-ur-um 3/45,
 bin-er-im 4/91, unud-ur-um 7/5, söyle-r-im 8/45;
 bil-i-ñ 3/26, de-ñ "dersin" 3/29, kes-e-ñ 10/51;
 yat-ar 1/50, bul-ur 1/80, gal-ır 4/17, götür-ür 5/14;
 çıhard-ur-u-h 1/21, sür-er-ü-K 3/69, becer-ür-ü-K 4/369;
 yap-al-lar 1/20, ısıd-ıl-lar 5/174, getir-il-ler 10/40

Örneklerde görüldüğü gibi teklik ikinci şahısla, çokluk birinci şahısta II. tip şahıs eki kullanılmaktadır. Teklik ikinci şahısta geniş zaman eki ya tamamen veya kısmen düşmekte, görevini şahıs eki ve vokal yüklenmektedir.

Çokluk üçüncü şahısta geniş zaman kip ekinin "r" ünsüzü, gerileyici benzeşme sonucunda "l" şekline girmektedir.

Geniş Zamanın Olumsuzu:

TEKLİK I. Şahıs	: yap-ma-m	gel-me-m
II. Şahıs	: yap-ma-ñ	gel-me-ñ
III.Şahıs	: yap-maz	gel-mez
ÇOKLUK I. Şahıs	: yap-ma-ğ	gel-me-ğ
II. Şahıs	: yap-maz-sıñız	gel-mez-siñiz
III.Şahıs	: yap-maz-lar	gel-mez-ler

Metinden örnekler:

yaP-ma-m 1/59, gèd-me-m 5/45, var-ma-m 6/247;
 söylet-me-ñ 4/228; ol-maz 1/88, öl-mez 4/272,
 isde-mez 5/36, yara-maz 6/56; sat-maz mısıñız 4/263

Bu zamanın ikinci teklik şahsında olumsuzluk eki "z" ünsüzünün düşmesi ile "-ma-, -me-" hâlinde kullanılmakta ve birinci tip şahıs eki yerine ikinci tip şahıs ekleri almaktadır. Örneklerde görüldüğü gibi birinci çokluk şahısta da yine ikinci tip şahıs eki kullanılmaktadır.

b. Şimdiki Zaman:

TEKLİK I.Şahıs	: besli-yo-m	yat-1-yo-m
II. Şahıs	: besli-yo-ñ	yat-1-yo-ñ
III.Şahıs	: besli-yo	yat-1-yo
	bırağ-1-yur	
ÇOKLUK I. Şahıs	: besli-yo-ğ	yat-1-yo-ğ
II. Şahıs	: besli-yo-suñuz	yat-1-yo-ğ-suñuz
III.Şahıs	: besli-yo-lar	yat-1-yollar

Metinlerden Örnekler:

ağsı-yo-m 2/71,golluyom 3/18,besli-yo-m 5/ 4,
gónder-i-yo-m 8/63;bil-i-yo-ñ 3/9,dilen-i-yo-ñ 4/64,
al-1-yo-ñ 5/150,vur-u-yo-ñ 7/11,gór-ü-yo-ñ 8/64;
birik-i-yo 1/115,dur-u-yur 2/9,deniş-i-yur 5/29,
çığ-1-yur 6/25,goş-u-yo 6/41,bırağ-1-yur 10/12;
duy-u-yo-ğ 1/77,gel-i-yor-u-ğ 5/56,ged-i-yo-ğ 7/35;
al-1-yör-suñuz 4/27,ver-i-yör-suñuz 4/28;
getir-i-yol-lar 1/3,çek-i-yöl-lar 2/29,gir-i-yol-lar
3/17,var-1-yo-lar 4/121,ed-i-yol-lar 6/21

Görüldüğü gibi İlbeyli ağzında şimdiki zaman eki, "r" düşmesi sonucu olarak çoğunlukla "-yo" şekline girmiştir. Teklik üçüncü şahısta ünlü daralmasıyla "-yur" şeklinin de kullanıldığı görülür.Çokluk üçüncü şahısta ise,çokluk ekindeki "l" ünsüzünün tesiri ile gerileyici benzeşme sonucu ek, "yol" şeklinde kullanılır.

c. Görülen Geçmiş Zaman:

TEKLİK I. Şahıs	: saTdur-du-m	kes-di-m
II. Şahıs	: saTdur-du-ñ	kes-di-ñ
III.Şahıs	: saTdur-du	kes-di
ÇOKLUK I. Şahıs	: saTdur-du-ğ	kes-di-ğ
II. Şahıs	: saTdur-du-ñuz	kes-di-ñiz
III.Şahıs	: saTdur-du-lar	kes-di-ler

Metinlerden örnekler:

er-di-m 1/165, çevrül-dü-m 2/7, saTdur-du-m 4/429,
yaT-dı-m 5/60, gorğ-du-m 6/243; gel-di-n 1/38,
gór-dü-ñ 4/113, eT-di-ñ 7/52, çığard-dı-ñ 8/56;
gal-dı 1/67, öl-dü 4/35, yetiş-di 5/56, vur-du 8/57;
yaP-du-ğ 1/18, çıh-du-ğ 5/48, dökün-dü-ğ 7/35;
bağ-dı-ñız 4/333, eT-di-ñiz 6/70; de-di-ler 2/5,
içirT-di-ler 6/85, goy-du-lar 6/224

Örneklerden anlaşılacağı gibi ilbeyli ağızda görülen geçmiş zaman kip eki daima "d"li şekilde kullanılmaktadır. Bu ekin kalınlık-incelik uyumuna uyması kesin olduğu halde, düzlük-yuvarlaklık uyumuna her zaman bu ağızda uymadığı görülmektedir.

ç. Öğrenilen Geçmiş Zaman:

TEKLİK I. Şahıs	: gal-mış-ım	düş-müş-üm
II. Şahıs	: gal-mış-sın	düş-müş-sün
III.Şahıs	: gal-mış	düş-müş
ÇOKLUK I. Şahıs	: gal-mış-u-ğ	düş-müş-ü-ğ
II. Şahıs	: gal-mış-sınız	düş-müş-sünüz
III.Şahıs	: gal-mış-lar	düş-müş-ler

Metinlerden örnekler:

düş-müş-üm 4/288,gal-mış-ım 5/104,gel-miş-ım 5/184;
 gör-müş-sün 1/101,ol-muş-suñ 4/346,yat-mış-sın 5/98;
 ên-miş 1/151,sev-müş 3/41,soğ-muş 4/204,di-miş 6/4,
 yarala-mış 8/45,go-miş 9/5;arzula-mış-u-ğ 5/82;
 ol-muş-lar 1/68,düş-müş-ler 3/3,al-mış-lar 7/9,
 karşıla-mış-lar 8/6,bırak-mış-lar 9/10

İlbeyli ağzında öğrenilen geçmiş zaman eki bazen "-miş" yerine "-mıs" olmaktadır.Ayrıca ekin her zaman düzlük-yuvarlaklık uyumuna uyum göstermediği de görülür.

d. Gelecek Zaman:

TEKLİK I. Şahıs	: bul-acā-m	kes-ecē-m
II. Şahıs	: bul-acā-ñ	kes-ecē-ñ
	bul-acah-sıñ	kes-eceK-siñ
III.Şahıs	: bul-acah	kes-eceK
ÇOKLUK I. Şahıs	: bul-acu-ğ	kes-ecü-K
II. Şahıs	: bul-acah-sıñız	kes-eceK-siñiz
III.Şahıs	: bul-acah-lar	kes-eceK-ler

Metinlerden örnekler:

bul-acā-m 2/2, gid-ecē-m 3/7, kes-ecē-m 6/16;
yat-acah-sıñ 1/25, ėn-eceK-siñ 1/125, gal-acah-sıñ 5/11,
högmed-ecē-ñ 1/126, yat-acā-ñ 5/59, vēr-ecē-ñ 8/47;
bul-acah 1/123, gaçur-acah 4/59, sürül-eceK 5/44;
al-acu-ğ 1/132, çek-ecü-ğ 1/133, endir-ecü-K 4/108;
söyli-y-eceK-siñiz 1/160, as-acah-sıñız 4/225;
iç-eceK-ler, ed-eceğ-ler 4/227, al-acah-lar 6/239

İlbeyli ağzında bu kip çekiminde, teklik I.şahısta kip ekinin "k" ünsüzü hece kaynaşması sonucunda kaybolmakta ve ekin son ünlüsü uzamaktadır. Aynı durum bazen II. teklik şahısta da görülür. Birinci çokluk şahısta bazı fonetik hadiseler sonucunda ekin "-ecü-K, -ecüğ, -acuğ" şekline girmiştir. Bu durum İlbeyli ağzında kesinlik gösterir.

II. TASARLAMA KIPLERİ.

a. İstek Kipi:

TEKLİK I.	Şahıs	: ol-a-m	gór-e-m	
	II.	Şahıs	: ol-a-siñ	gór-e-siñ
	III.	Şahıs	: ol-a	gor-e
ÇOKLUK I.	Şahıs	: ol-a-ğ	gór-e-ğ	
	II.	Şahıs	: ol-a-siñiz	gór-e-siñiz
	III.	Şahıs	: ol-a-lar	gór-e-ler

Metinlerden örnekler:

ol-a-m 4/251,çıkar-a-m 6/69,var-a-m 6/215,gór-e-m 10/25;
yaz-a-siñ 4/252,ol-a-siñ 6/68,gór-e-siñ 6/69;
bişir-e 6/26,bul-a 6/77,al-a 11/30;
yi-y-e-ğ 1/15,al-a-ğ 2/25,ver-e-ğ 4/84;
gid-e-siñiz 4/295,evlendür-e-siñiz 4/321;
dön-e-ler 6/35

Yazı dilinde birinci teklik ve çokluk şahıs için istek olmadığı halde,İlbeyli ağzında bütün şahısların isteği yapılmaktadır.Kip ekinde bir değişiklik olmamaktadır.

b. Şart Kipi:

TEKLİK I.	Şahıs: bul-sa-m	ver-se-m
	II. Şahıs: bul-sa-ñ	ver-se-ñ
	III.Şahıs: bul-sa	ver-se
ÇOKLUK I.	Şahıs: bul-sa-ğ	ver-se-ğ
	II. Şahıs: bul-sa-ñız	ver-se-ñız
	III.Şahıs: bul-sa-lar	ver-se-ler

Metinlerden örnekler:

var-sa-m 3/41,ver-se-m 4/292,ol-sa-m 11/10;
ver-se-ñ 3/68;çığar-sa 3/76,ol-sa 4/350

İlbeyli ağzında,kip eki olarak yazı dilindeki gibi "-sa,-se" ekleri getirilir.Bu ek fiil tabanındaki ünlülerin kalınlık-incelik uyumuna uygun olarak kullanılmaktadır.

c. Emir Kipi:

TEKLİK I.	Şahıs	: baḡ-ıyım	gel-iyim	sölu-yüm	
	II.	Şahıs	: baḡ	gel	söle
	III.	Şahıs	: baḡ-siñ	gel-siñ	söle-siñ
ÇOKLUK I.	Şahıs	: baḡ-alım	gel-elim	sölu-y-elim	
	II.	Şahıs	: baḡ-iñ	gel-iñ	söle-ñ
	III.	Şahıs	: baḡ-siñlar	gel-siñler	söle-siñner

Metinlerden örnekler:

baḡ-ıyım 1/54, al-ıyım 2/19, sor-uyum 3/22, ged-iyim 5/44;
otur 1/37, kes 2/42, geT 5/8;
bul-suñ 3/40, bin-siñ 4/84, düzül-süñ 10/7;
iç-elim 1/130, baḡ-alım 3/16, yaz-alım 4/180;
gel-iñ 1/9, dur-uñ 1/103, söle-ñ 3/38, bekle-ñ 6/251

İlbeyli ağzında bu kip çekiminde daha önce belirttiğimiz üçüncü tip şahıs ekleri kullanılmaktadır. Ancak bu ağızda I. şahısta "-ayım, -eyim" şekli "y" ünsüzünün tesiri ile daima "-ıyım, -iyim" şeklinde kullanılmaktadır bazen de ünlüyle biten fiillere gelirken hece kaynaşmasına uğramaktadır: sölüm 5/66, deyim 7/12, gelim 8/24 gibi.

Aynı durum ünlü ile biten kelimelerin ikinci çokluk şahıslarında da görülmekte ve böylece ek sadece "ñ" olarak kullanılmaktadır.

Ç. FİİLLERİN BİRLEŞİK ÇEKİMLERİ

1. HİKÂYE

a. Geniş Zamanın Hikâyesi:

TEKLİK I. Şahıs: yazardım, içerdim

II. Şahıs: yatarıdın, gelürdün

III. Şahıs: satardı 5/6, gelürdü

ÇOKLUK I. Şahıs: gelürdük, yatarduğ

II. Şahıs: gelürdünüz, yatardınız

III. Şahıs: gelirler idi, yatarlardı

b. Şimdiki Zamanın Hikâyesi:

TEKLİK I. Şahıs: yatıyodum 4/210, diyordum 4/425

II. Şahıs: geliyoduñ, yatıyoñduñ

III. Şahıs: gediyoñdu 3/9, yazıyoñdu 4/347

ÇOKLUK I. Şahıs: geliyoñduğ, yatıyoñduğ

II. Şahıs: geliyoñduñuz, yatıyoñduñuz

III. Şahıs: ötüyoñlar idi 4/202, geliyoñlar idi

c. Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi:

TEKLİK I. Şahıs: geddiydim 1/75, atduydum

II. Şahıs: dediydin 4/209, duduñduñ

III. Şahıs: sevdiydi 3/41, vurduydi 8/58

ÇOKLUK I. Şahıs: bindürdüydük 4/149, yatduyduğ

II. Şahıs: geldiñdiniz, bahduyduñuz

III. Şahıs: geldiler idi, yatduydular

ç. Öğrenilen Geçmiş Zamanın Hikâyesi:

- TEKLİK I. Şahıs: gelmiş idim, yaTmuşdum
 II. Şahıs: gelmiş idiñ, yaTmış idiñ
 III.Şahıs: gelmiş idi, yaTmış ıdı
 ÇOKLUK I. Şahıs: gel-mişdüK, yaTmış ıduğ
 II. Şahıs: gelmişdiñiz, yaTmuşduñuz
 III.Şahıs: gelmişler ıdı, yaTmışlar ıdı

d. Gelecek Zamanın Hikâyesi:

- TEKLİK I. Şahıs: getirecēdim 4/192, alacādım 4/192
 II. Şahıs: yēyecēdiñ 4/77, gelecēdiñ
 III.Şahıs: gelecēdi, yatacādı
 ÇOKLUK I. Şahıs: gelecūdüg, yatacaduğ
 II. Şahıs: gelecēdiñiz, yatacādıñiz
 III.Şahıs: geleceKler ıdı, yatacahlar ıdı

e. Şartın Hikâyesi:

- TEKLİK I. Şahıs: gelseydım, yaTsaydım
 II. Şahıs: gelseydiñ, yaTsaydıñ
 III.Şahıs: gelseydi, yaTsayıdı
 ÇOKLUK I. Şahıs: gelseydüK, yaTsayduğ
 II. Şahıs: gelseydiñiz, yaTsaydıñiz
 III.Şahıs: gelseler ıdı, yaTsalar ıdı

f. İstek Kipinin Hikâyesi:

TEKLİK I.	Şahıs:	alaydum	geleydim	
	II.	Şahıs:	alaydıñ	geleydiñ
	III.	Şahıs:	alayıdı	geleydi
ÇOKLUK I.	Şahıs:	alayduğ	geleydüğ	
	II.	Şahıs:	alaydıñız	geleydüñüz
	III.	Şahıs:	alalar ıdı	geleler idi

İlbeyli ağzında örneklerde görüldüğü gibi, hikâye kipini yapmaya yarayan "i-di" ana yardımcı fiilinin her zaman ekleşmediği dikkati çekmektedir.

İkinci bir özelliği de bu kip ekinin düzlük-yuvarlaklık uyumuna tâbi olmadan kullanılmasıdır. İlbeyli ağzındaki özellikler, bu ağız çekimlerinin adeta Osmanlı Türkçesi ile Türkiye Türkçesi arasındaki geçiş devresinin uygulandığı dönemin akislerini yaşatmaktadır.

2. RİVAYET

a. Geniş Zamanın Rivayeti:

TEKLİK I.	Şahıs:	geder _ı miş-im	oynar _ı mış-ım
	II.	Şahıs: geder _ı miş-siñ	oynar _ı miş-siñ
	III.	Şahıs: geder _ı miş	oynar _ı miş 6/3
ÇOKLUK I.	Şahıs:	geder _ı müş-üĶ	oynarmuş-uh
	II.	Şahıs: geder-miş-siñiz	oynar _ı miş-siñiz
	III.	Şahıs: gedel-ler _ı miş ^{4/2}	oynar-lar _ı miş 6/72

b. Şimdiki Zamanın Rivayeti:

TEKLİK I.	Şahıs:	geliyor-muş-um	bulunuyor-muş-um
	II.	Şahıs: geliyor-muş-suñ	bulunuyor-muş-suñ
	III.	Şahıs: geliyor _ı muş	bulunuyor-muş 3/59
ÇOKLUK I.	Şahıs:	geliyor-muş-uh	bulunuyor-muş-uh
	II.	Şahıs: geliyor-muş-suñuz	bulunuyor-muş-suñuz
	III.	Şahıs: geliyor-lar _ı miş	bulunuyor-lar _ı miş

c. Gelecek Zamanın Rivayeti:

TEKLİK I.	Şahıs:	bilecē-miş-im	olacā-mış-ım
	II.	Şahıs: bilecē-mis-siñ	olacā-mış-siñ
	III.	Şahıs: bilecē-miş	olacā-mış 6/219
ÇOKLUK I.	Şahıs:	bilecē-müş-üĶ	olacā-muş-uh
	II.	Şahıs: bilecē-müş-suñüz	olaca-mıs-siñiz
	III.	Şahıs: bileceĶ-ler _ı miş	olacah-lar _ı miş

İlbeyli ağzında daha çok bu kipin III. teklik ve çokluk şekillerinin kullanıldığı dikkati çekmektedir.

3. ŞART

a. Geniş Zamanın Şartı:

TEKLİK I. Şahıs: dersen 8/3, yatarsam

II. Şahıs: seersen 4/73, gelürsen 5/120

III. Şahıs: gaynadırsa 1/80, çıharsa 6/228

ÇOKLUK I. Şahıs: gelürseK, yatarsah

II. Şahıs: bilirseniz 3/26, yatarsanız

III. Şahıs: gelürler ise, yatarlar ısa

b. Şimdiki Zamanın Şartı:

TEKLİK I. Şahıs: geliyosam, yatıyorsam

II. Şahıs: geliyorsan 3/13, alıyorsan

III. Şahıs: ediyorsa 1/129, yetiyorsa 10/52

ÇOKLUK I. Şahıs: geliyorsaK, yatıyorsaK

II. Şahıs: geliyosanız, yatıyorsanız

III. Şahıs: geliyollar ısa, yatıyolarsalar

c. Görülen Geçmiş Zamanın Şartı:

TEKLİK I. Şahıs: eddiysem 4/351, yadıysam

II. Şahıs: geldiyseñ, yadıysañ

III. Şahıs: vardıysa 2/6, öldürdüyse 6/171

ÇOKLUK I. Şahıs: geldüyseK, yadıysaK

II. Şahıs: geldüyseñiz, yadıysañız

III. Şahıs: dedilerse 5/174, geldiler ise

ç. Gelecek Zamanın Şartı:

- TEKLİK I. Şahıs: gelecēsem,yatacāsam
 II. Şahıs: yapacāsañ 4/361,düzcēseñ 4/365
 III.Şahıs: yatacāsa,gelecēse
 ÇOKLUK I. Şahıs: gelecūseḲ,yatacūsaḡ
 II. Şahıs: gelecēseñiz,yatacāsañiz
 III.Şahıs: geleceḲler ise,yatacaḡlarısa

İlbeyli ağzında şart,geniş zaman,şimdiki zaman,görülen geçmiş zaman ve gelecek zaman kiplerine bağlı olarak ortaya çıkmaktadır.

D. FİİL KIPLERİNİN OLUMSUZ ŞEKİLLERİ.

İlbeyli ağzında geniş zaman dışındaki basit ve birleşik fiil çekimlerinde,olumsuzluk için "-ma,-me" eki kullanılır.Bu ek örneklerde görüleceği gibi genellikle ses uyumuna uygunluk gösterir.Ancak kendisinden sonra "-yor" şimdiki zaman eki veya "y" yardımcı ünsüzü geldiğinde, ekin "a,e" ünlüsü maralarak çoğunlukla "ı,i",az da olsa "u,ü" şekline dönüşmektedir.

Metinlerden örnekler:

görün-mü-yor 1/11,dahıl-ma-sıñ 1/44,gal-ma-mış 1/65,
 gal-mı-y-acah 1/92,gör-me-diñ 1/102,bil-mi-yorum 4/53,
 ver-mi-yoñ 4/63,ver-mi-yollar 5/7,tanı-mı-yom 5/18,
 yatır-mu-yurmuş 5/69,et-mi-yodu 6/14,bul-mı-yasıñ 6/69

IV. Y A R D I M C I F İ İ L L E R .

A. İSİMLERE GELEN YARDIMCI FİİLLER

İlbeyli ağzında isimlere gelen yardımcı fiiller;ol-, et-, eyle-, er-, düş- olup bunlarla yapılan dil birlikleri çoğunlukla deyimleşmiş durumda bulunur:

ol-:

Yazı dilinde kullanılan şekiller bu ağızda da görülür: zengin olmuşlar1/68, rāzı oluyo 1/135,

ëyi olsun 2/43, misāfir oluyôr 6/153

Bu ortak şekillerin dışında ol- yardımcı fiili ile kurulan değişik örnekler de vardır:

ağz bir oluyôr "anlaşıyor" 1/3,

ayird oluyo "birbirinden ayrılıyor" 7/44,

yād oldum "yabancı oldum" 11/15.

et-, êt-, it-:

yazı dilinde kullanıldığı gibi kullanılmaktadır: gônüü êtdi 2/60, merhemeT eTdiK 4/102,

édam edesiñiz 4/295, ğabil itdim 6/66

Bunun dışında, bu yardımcı fiil "yap-" yerine kullanılır: gazah eTdim "kazak yaptım" 4/428,

düün ediyollar "düğün yapıyorlar" 10/13,

eğmej ediyor "ekmeği yapıyor" 10/33.

İlbeyli ağzında et- yardımcı fiili ile kurulan şekillerin farklı anlamlarda kullanıldığı da görülür:

el ediyôr "çağırıyor" 1/145,

dışarı ediyolar "dışarı atıyorlar" 3/34,
 zuhûr ediyor "intikâl ediyor" 4/120,
 nidâ ediyör "sesleniyor,bağırıyor" 4/338,
 cellâd ediyor "öldürüyor" 6/224

eyle-:

Yazı dilindeki ortak biçimleri dışında:

hayırlı eylesiñ "hayırlı olsun"10/32 şekli vardır.

er-:

Yazı dilinde kullanılan "muradlarına eriyollar"4/353 örneklerinin dışında,yazı dilinde az kullanılan aşağıdaki örnekler de görülür:

bu hesabı erdim "bu duruma geldim" 1/166,
 kemâla ersin "olgunlaşsın,yetişsin" 4/185,
 nihayete eriyör "bitiyor" 1/16

düş-:

İlbeyli ağzında sık kullanılan yardımcı fiillerden biridir: soruşturmaya düşüyollar "soruşturmaya başlıyorlar"1/95
 çırtıya düşüyor "bağırmaya başlıyor" 2/40,
 yola düşmüşler "gitmişler" 3/3,
 yol düşürüyör "uğruyor" 3/43.

İlbeyli ağzında bunların dışında yazı dilinde kullanılmayan veya değişik anlamlarda kullanılan bazı yardımcı fiiller de kullanılmaktadır:

para yapıduh "para biriktirdik" 1/18,
 zengin yapıyor "zenginleştiriyor" 4/379,
 Tanışlıh vermiyor "kendini tanıtmıyor" 1/69,

yol veriyollar "gönderiyorlar,kovuyorlar" 4/79,
 dad vermiyolar "rahat bırakmıyorlar" 5/71,
 geçim vèrmez "huzursuz eder" 9/2,
 zorbalığa goşdum "zorluk çıkardım 5/104,
 gelmez yola gönderdüğ "öldürdük" 5/171,
 başgel- "söz geçir-" 3/18

B. FİİLLERE GELEN YARDIMCI FİİLLER

Türkçede bazı yardımcı fiiller,asıl fiil tabanlarına getirilerek birleşik fiillerin meydana gelmesini sağlar. Bunları fonksiyonlarına göre dört grupta toplayabiliriz: 1.Yeterlik,2.Tezlik,3.Süreklilik,4.Yaklaşma.

1. YETERLİK

Türkçede olumlu durumda gerundium eki almış olan fiil tabanına "bil-" yardımcı fiilinin getirilmesiyle meydana gelmektedir.Olumsuz şekli ise Eski Türkçedeki "u-" yardımcı fiilinin görevini yüklenen gerundium ekine,olumsuzluk ekinin getirilmesiyle meydana gelir.Bu durum İlbeyli ağzında da aynıdır:

verebilirim 2/53,deyişdirebilirsen 1/127;
 içemem 1/132,giremedim 5/199,gelemeñ 8/26

2. TEZLİK

-1/-i zarf fiil ekinden sonra "ver-" yardımcı fiilinin kullanılmasıyla yapılmaktadır.Ancak İlbeyli ağzında bu kullanım şekli pek yaygın değildir: satıvereğ

3. SÜREKLİLİK

Süreklilik şekli "-a,-e" gerundium eki almış fiil tabanlarına "dur-,koy-,kal-,gel-" gibi yardımcı fiillerin getirilmesiyle yapılır:

geledursun,bağalsın,oturagoy,çığageldi.

Bunun dışında "-ıp,-ip,-up,-üp" gerundium eki almış fiil tabanlarına "dur-" yardımcı fiili getirilerek de süreklilik şekli yapılmaktadır: -goşub duruyoruh

Sürekliliğin olumsuz şekli,yardımcı fiile olumsuzluk ekinin getirilmesiyle yapılır: bahagalmasın,oturub durma

İlbeyli ağzında kullanılan "yapmayıgór" örneğinde ise durum farklıdır.Bunda hem olumsuzluk eki esas fiile getirilmekte,hem de gerundium eki olan "-a,-e" y ünsüzünün etkisiyle "-ı" haline dönüşmektedir.

4. YAKLAŞMA

İlbeyli ağzında yaklaşma yaygın olarak "yaz-" yardımcı fiiliyle yapılır: öleyazdım

V. İSİM - FİİLİ

A. BİLDİRME DURUMU.

TEKLİK I.	Şahıs:	<u>k</u> ör-üm	fa <u>h</u> ır-ım	
	II.	Şahıs:	<u>k</u> ör-süñ	fa <u>h</u> ır-siñ
	III.	Şahıs:	<u>k</u> ör	fa <u>h</u> ır-dır
ÇOKLUK I.	Şahıs:	<u>k</u> ör-üg	fa <u>h</u> ır-ı <u>ğ</u>	
	II.	Şahıs:	<u>k</u> ör-süñüz	fa <u>h</u> ır-siñüz
	III.	Şahıs:	<u>k</u> ör-dürler	fa <u>h</u> ır-durlar

Metinlerden örnekler:

kör-üm 4/47, misâfiriñ-im 2/17, fahır-ım 2/53,
 -gulu-y-um 6/20, yiğeni-y-im 6/73, divanası-y-am 6/90;
 ğız-siñ 2/71, kör-süñ 4/50, ğarısı-siñ 4/111;
 -gurnaz-dır 1/51, yoh-dur 1/95, eyi-dir 5/37,
 ciddi adam 5/35, daş gibi sâlam 5/128, ğız bayğun 6/47;
kör-üg 4/60; olu-suñuz 4/283; bunlar fahır 2/29

İlbeyli ağzında isim-fiilinin I. teklik şahsında az da olsa "-am,-em" şekline rastlanır.Ekin II. teklik şahsı daima "ñ" olarak kullanılır.III.Teklik şahısta ekli veya eksiz şekil karışık olarak kullanılmaktadır.Yazı dilinde I. çokluk şahısta "-ız,iz,uz,-üz" yerine bu ağzda "-ıg,-ig,-ug,-üg" ve k'lı şekilleri kullanılır.İlbeyli ağzında II. çokluk şahısta da ek daima "ñ" li halde kullanılmaktadır.

B. İSİM-FİİLİNİN HİKÂYESİ

TEKLİK I.	Şahıs:	yaşlı-y-dım	kör idim
	II.	Şahıs: yaşlı-y-diñ	kör idiñ
	III.	Şahıs: yaşlı-y-dı	kör-dü
ÇOKLUK I.	Şahıs:	yaşlı-y-duğ	kör üdüğ
	II.	Şahıs: yaşlı-y-duñuz	kördüñüz
	III.	Şahıs: yaşlılar ıdı	kördüler

Metinlerden örnekler:

ben idim 2/73, yaşlıydı 8/34, Mevlüdeydi 5/84,
beğciydi 5/180, gırhlıydı 5/163, adam ıdı 8/22

Örneklerde görüldüğü gibi, İlbeyli ağzında isim-fii-
linin hikâyesini yapan "i-di" bazen eski şeklin bir de-
vamı olarak kendini korumakta, bazen de "i-" kökünü düşür-
mektedir. Bu durum İlbeyli ağzındaki çekimin, geçiş
devresi özelliğini taşıdığını göstermektedir.

C. İSİM-FİİLİNİN RİVAYETİ

TEKLİK I.	Şahıs:	ağıllı-y-mışım	ğurnaz-mışım
	II.	Şahıs: ağıllı-y-mışsiñ	ğurnaz-mışsiñ
	III.	Şahıs: ağıllı-y-ımış	ğurnaz ımış
ÇOKLUK I.	Şahıs:	ağıllı-y-muşuğ	ğurnaz-muşuğ
	II.	Şahıs: ağıllı-y-mışsiñiz	ğurnaz-mışsiñiz
	III.	Şahıs: ağıllılar ımış	ğurnaz -mışlar

Metinlerden Örnekler:

ağıllıymış 1/14, çaresizmiş 1/79, ğurnazmış 4/130,
evlüymüş 5/113, ahrabalarmış 3/47

Örneklerde görüldüğü gibi, İlbeyli ağzındaki rivayet çekimi ekleşme konusunda bir kesinlik göstermez. Bazı durumlarda ekin "ş" ünsüzü yerine "s" ünsüzü ile kullanıldığı da görülmektedir. Aynı zamanda ek düzlük-yuvarlaklık uyumuna da her zaman uymaz.

Ç. İSİM-FİİLİNİN ŞARTI

TEKLİK I.	Şahıs: éyi-y-sem	adam ısa
II.	Şahıs: éyi-y-señ	adam ısañ
III.	Şahıs: éyi-y-se	adam ısa
ÇOKLUK I.	Şahıs: éyi-y-seĶ	adam ısaĶ
II.	Şahıs: éyi-y-señiz	adam ısañiz
III.	Şahıs: éyi-ler ise	adam-lar ısa

Metinlerden örnekler:

éyiyeñ 6/250, eyleyse 6/250, adam ısa 5/39

D. İSİM-FİİLİNİN ZARF-FİİLİ ŞEKLİ

İsim soyundan kelimelerin zarf-fiil durumuna geçmesi için, isim-fiiline "-ken" eki getirilir. Bu ek, yalın hâldeki veya hâl eki almış isimlere, genellikle geniş zaman eki almış sıfat fiillere getirilir. İlbeyli ağzında çoğun-

lukla fiil kökü düşürülmüş olarak kullanılır:

yatāğndayiken 1/140, beşigdeyken 2/34, güccüken 2/68,
dürTerken 1/8, dururken 4/138

Bu ağızda "-kene" şekli de kullanılmaktadır:

yatarkene 5/78, giderkene 7/31, galdırırkene 8/19

İsim Fiilinin Olumsuz Şekli:

İsim fiilinin olumsuz şekli, yazı dilinde olduğu gibi "değil" kelime ile yapılmaktadır. Ancak bu ağızda "değil" kelimesi bazı fonetik değişikliklerle kullanılmaktadır:

ğoláy deđıl 3/37, k̄ör deđełsiñ 4/73,
eyle deyyil 5/37, alışgın değlik 5/49,
işi dāđıl 9/12

VI. SIFAT-FİİLLER (Partisipler)

Nesnelerin hareket vasıflarını karşılayan fiil şekillerine "partisip" adı verilir. Bunlar fiillerden yapılmış ve esas olarak sıfat görevini yüklenmiş bulunduğundan "sıfat-fiil" adını almıştır. Bu özelliği sebebiyle daha çok isimlerle birlikte kullanılmaktadır.

İlbeyli ağızında, yazı dilinde kullanılan partisip ekleri bazı ses değişiklikleriyle kullanılmaktadır:

-an, -en:

gören çocuğ 1/85, gelmeyen galmasıñ 1/90,
 énen yılan 4/202, döğan çocuğları 4/243,
 dolanan adam 6/76, görüken bi dāğan 9/6

-maz, -mez:

gelmez yola gönderdüğ 5/70

-aca, -ece; -acah, eceK:

alacā ğızı 2/33, arıdacağ yerine 4/71,
 diyecēñ var mı? 3/8

Örneklerde görüldüğü gibi bu partisip eki yazı dilinden farklı olarak, kendisinden sonra ek gelmesi durumunda hece düşmesi hadisesine uğramaktadır.

-duk, -dük:

ğapa örtdüğlerini 1/164, yabduğunuz 1/159,
 işdüjümüz su 3/9, buldumuz külüçeden 4/8,
 adduñ daşlar 4/75, tanıduym bir insanlar 5/94

İlbeyli ağızında bu ekin "t"li şekli yoktur, "-dık, -dik

şekli ise yok denecek kadar az kullanılmaktadır.Eskiye bağlı kalınarak ekin "-duk,-dük" şekli yaygın bir durumda kullanılır.Bu ağızda ekin,iyelik eki ile âdeta kaynaşmış şekilde kullanılışı da dikkati çeken özelliklerinden biridir.

Ekin "-den sōna" morfemiyle birleşerek zarf durumuna girmesi yaygındır:

yeyib işdüğden sōna 2/29,geddiğden sōna 2/40,
dışarı eddüğden sōna 3/35,dolanduğdan sōna 5/2
Aynı durum -an,-en partisipinde de görülür:
goyandan sōna 4/20,dóğdürenden sōna 4/18,
yiyenden sōna 4/34

Örneklerde görüldüğü gibi bu kullanış şekillerinde -an,-en eki "-dik,-dik" ekinin yerine kullanılmıştır.

-miş,-miş,-muş,-müş:

oğumuş adam , yunmuş kilim, yaTmış göyünü

-ası,-esi:

galası kadar "kalana kadar" 1/113

Bu örnekte kullanılan "-ası" partisip eki anlam olarak "-an,-en" partisipini karşılamaktadır.

VII. ZARF - FİLLER (Gerundiumlar).

Hareket hâli ifade eden gerundiumlar,partisiplerden farklı olarak sıfat değil,zarf durumunda buldukları için "zarf-fiil" adını almıştır.

İlbeyli ağzında,yazı dilinde kullanılan gerundiumlar bazı ses değişiklikleri ile yaygın olarak kullanılmaktadır.Bu ağzda yaygın olarak kullanılan zarf-fiil ekleri şunlardır:

-a,-e:

yana yana uyandım 5/94,ura ura götürüyor 4/272

-ı,-i:

gel âläni âläni 11/17,sıyrılı sıyrılı êndiydi4/211

-iP,-uP,-üb,-ıb:

kesiP 1/4,sünüb 1/12,gaynadıb 1/127,vuruP 3/34

-arah,-ereK:

dürtünereK 4/41,şad olarah 5/185,dorularah 7/60,

-ınca,-ince,-unca,-ünce:

olunca 1/136,görünce 1/107,gelince 4/12,

atınca 4/287

-alı,-eli:

gireli 1/52,gurtaralı 4/426

-madan,-meden:

kesmeden 1/136,doyurmadan 1/143,sağlamadan 1/160

-ışın,-işin,-uşun,-üşün:

ênişin 2/57,gêdişin 2/65,bulamışın 3/6,

buluşun 5/34, görüşün 5/140, besleyişin 10/19

-duhca, -düKce:

tükendüKce 3/79, dedüKce 4/65, dörulduhca 7/63

-ıncı, -inci:

Yazı dilindeki "-ınca, -ince" gerundium ekinin ses değişikliğine uğramış şeklidir.

varıncı 4/98, kesinci 8/21

-ereKden, -arahdan:

İlbeyli ağzında -arak, -erek gerundium ekine -den ablatif hâl eki getirilerek ortaya çıkarılan ve "-arak, -erek" anlamında kullanılan bir şekildir:

diyereKden "diyerek" 5/85, 5/106, 7/35

İlbeyli ağzında gerundium ekleri arasında anlam değişikliğinin olması oldukça yaygın bulunmaktadır:

atarah "atınca" 6/119

dağa edam edesiñiz "takıp idam edesiniz" 4/316

gura evlendüresiñiz "kurup evlendiressiniz" 4/321

VIII. ZARF - FİİLİ GÖREVLİ BİÇİMLER.

İlbeyli ağzında yukarıda belirttiğimiz gerundium eklerinin dışında kalan ve değişik morfolojik yapıya sahip olduğu halde, bu görevi yüklenen biçimler bulunmaktadır:

-düynan:

-dık, -dik, -duk, -dük partisip eki+iyelik eki+ilen (-nan, -nen) eklerinin birleşmesi ile ortaya çıkan

şekildir.Bu şekil "-ınca,-ince" ve " -r...-maz,-ar...-maz" anlamını yüklenmektedir:

vurdūynan "vurur vurmaz,vurunca" 4/29

-dūmuz gibi:

-dik,-dik,-duk,-dük partisip eki+iyelik eki+gibi edatının birleşmesi ile ortaya çıkmıştır.Bu biçim İlbeyli ağzında " -r...-maz,-ar...-maz" anlamına kullanılmaktadır:

aldūmuz gibi endirecüg "alır almaz indireceğiz" 1/134

-dimmi:

-dı,-di görülen geçmiş zaman eki+şahıs eki+so-ru ekinin birleşmesi ile ortaya çıkan şekildir.Anlam olarak "-ınca,-ince" ifadesine sahiptir:

lâ eTdimmi "lâ edince" 1/63

-dınmıydı:

Bir önceki eke "i-" fiilinin görülen geçmiş zaman şeklinin ilâvesiyle yapılmıştır.Bu ek de "-ınca,-ince" anlamını ifade etmektedir:

yaddınmıydı "yatınca" 5/76

-duydu:

Görülen geçmiş zaman hikâyesinin üçüncü teklik şahsı olan bu şekil,"-ınca,-ince" görevini yüklenmiştir:

vurduydu "vurunca" 8/57

-masıynan:

-ma fiilden isim yapma eki+iyelik eki+ile edatının ekleşmiş şekli olan "-nan,-nen" ekinin birleşmesiyle ortaya çıkmış olup,"-ınca,-ince" gerundium eki anlamını karşılar:dağmasıynan "takınca" 6/82

IX. Z A R F L A R

A. YER ve YÖN ZARFLARI

İlbeyli ağzında gerek şekil ve gerekse anlam bakımından yazı dilinden farklı olarak kullanılan yer ve yön zarfları şunlardır:

o yanna, bu yanna, şu yanna, bi yanna, bu yanni, şu yanni:

Yazı dilinde "o yana, bu yana, şu yana" karşılığında kullanılan zarflardır:

o yanna geçiyur 1/34, bu yanna getir 1/134,
bi yanna yuvallanıyór 4/34, bi yann eddi 4/221,
biş bu yanni vurdu 8/57, bi de şu yanni vurduydu 8/57

ireli "ileri":

ireli yitiyór 1/32, ireli gedeK 4/4

beri "ileri":

beri geliñ 1/9

geriñize geri "gerisin geriye": 1/9

aşsa "aşağı":

on aşsa gederken 4/416, aşsa éndim 5/100

yoharı "yukarı":

yoharı bahıyör 4/420, yoharı geldüK 5/154

arhaları sıra "arkalarından":

arhaları sıra gediyo 6/164

öden "önden":

öden çıhıyım 6/143

B. ZAMAN ZARFLARI

İlbeyli ağzında yapı ve anlam bakımından farklılık gösteren zaman zarfları şunlardır:

zabañdan "sabahleyin":

zabañdan gañıyor 2/43, zabañdan geliyoruñ 5/56

añşamınan "akşamleyin":

añşamınan "haydi gēdeK" dedi 5/28

ordan "sonra":

ordan gapa örtdüklerini 1/163,

ordan kúte yuuruñ 10/50

şindi, şinci, imdi "şimdi":

imdi bir pādişāñ bir ōlu varıdı 2/1,

şindi diyör ki 2/18, şeleg dēyolar a şinci 4/186

gúnüzün "gündüz":

gúnüzün gelib 5/53

evel, evelce, ezel, öden, öle "önce":

evelce içeceKsiñ 1/131, evel aş bişiyora ya 7/2,

oynullar ımıñ ezelleri 6/257, öle mum daalıyur 10/30,

öden gınacı eder 10/39

künde "her gün":

künde bir adam yineceK 6/157

o zamanaca "o zamana kadar":

o zamanaca vardı orıya 2/11,

o zamanaca sarım gürüm ediyollar 6/21

öle vañdı "öğleyin":

öle vañdı gelsiñ 8/49

sōna "sonra",-dan sōna:

yeyib işdüğden sōna 2/29,bi zaman sōna 3/56,
sōna yumağ ediyoruğ 10/63,içenden sōna 1/145

-dan berli "-dan beri":

şundan berli kōrum 4/51

C. DJRUM ZARFLARI

İlbeyli ağzında yazı dilinden farklı şekil ve özellik gösteren durum zarfları şunlardır:

bu şekil "böyle":

bu şekil,bu şekil oldu 1/162

adam ağıllı "iyice":

adam ağıllı uyuyor 2/34

ēyce,bi ēce "iyice":

ēyce sağlan 4/136,bi ēce saharlerde öten 4/200,
bi ēce alıyollar 10/13

ağırdan "yavaşça":

ağırdan vanıyör 4/312

tez "çabuk":

o işi tez yapacağsıñ 1/143

bōle,beyle,bēle,belece,bēle,beleyken beyle "böyle":

beyle olmaz 1/88,ğarı beleyken beyle 2/22,
bēle bele oldu 2/73,bēle olmaz 5/66,
bēlece gısa yoldan bulmuş olduğ 8/69,
bēle ēlmiş 9/1, bōle bir yere çıhardım 5/60

ēyle,eylince,ēle,ēlince "öyle,öyleyse":

eyle mi? eyle 3/27,eylince şunu merkebe bindüreK 4/92,ele deyince 4/110,ēle,bēle derken 4/119,ēlince 4/131,180

şēle "şöyle":

şēle bi düşündü 4/233,şēle bi göz gezdirdim 5/162,şēle dahmasıynan çıhاریyor 6/82.

allem,gallēm "şöyle,böyle":

allem oldu,gallēm oldu 1/157

Ç. SORU ZARFLARI.

İlbeyli ağzında farklılık gösteren soru zarfları şunlardır:

nere "nereye,nerede":

nere gēdecüK?1/66,her nere vardıysa 2/6,evi nere?3/60,nere ediyōñ señ?4/88

neye,neē,niye "neden,niçin":

neye ālıyoñ?5/150,nēye bana şaPlah vuruyoñ?7/10,neē baē şaPlah vuruyoñ? 7/19,niye gahmıyoñ? 10/22

nerden "nereden":

nerden geldin? 1/38,gel haberi nerden vereK 1/152,nerden gelmiş? 4/308,burıya nerden düşdüñ 6/133

nası "nasıl":

gözüñ görmüyor nası gediyoñ? 4/89

D. AZLIK-ÇOKLUK ZARFLARI

İlbeyli ağzında yazı dilinin dışında farklılık gösteren azlık-çokluk zarfları şunlardır:

ecük "biraz, azcık":

ecük şüpelenir gibi oldum 5/151

tavatır "çok":

tavatır acışıyör 4/155

epey "epeyce":

şēle epey varışın̄ 6/7

daa "daha":

daa genişdiriyör 1/33

birez "biraz":

birez gendimizi aluşdırdıh 5/53

X. E D A T L A R

Yapı ve görevleri bakımından yazı dilinden farklı olan ve İlbeyli ağzında bazı özellikler taşıyan edatlar aşağıdaki şekillerdir:

A. SON ÇEKİM EDATLARI.

dêyi, diyi " diye" :

bi yerde öleceğ dêyi göz lüyollar 1/37,
 edam edesiñiz dêyi yazıyo 4/316,
 seslendim Nureddin dêyi 5/17,
 "...parayla vereceğesiñiz" diyi 2/3
 birbirne gaşdurasınız diyi yazıyor 4/321,
 geliyor ki, "vurdum ğızı" diyi 6/60

Kibi "gibi":

ğuyu yanıyor alav Kibi 6/126

B. BAĞLAMA EDATLARI

anca, ancağ:

ben ancağ hocaniñ orıya sıarım 3/36,
 gazanmamız yoğ, anca garmımızı doyuruyoruğ 5/4

belke "belki":

kim urduysa s̄öle belke gelemeñ 8/26

keşkem "keşke":

binerim ya keşkem eyle bi şey olsa 4/91

meerse "meğer":

ğız yoğardaymış meerse 10/5

herálda "herhalde":

kýü kýyden ggar herálda 8/42

elláham "herhalde":

sen elláham gúnüzüñ o hevğaynan yatmışsıñ 5/97

C. ÜNLEM EDATLARI

Ünlemler:

Değişik ruh hâllerine bağlı olarak çeşitli anlatımlar taşıyabilen ünlem edatlarından bu ağızda yaygın olanlar şunlardır:

e 3/12, õ 5/137, ah 6/5, oy 5/185, hay 2/46,
hayvah 11/19, ulā 5/50, 4/216

Tabiat taklidine dayanan ünlümler ise, konuşana ve taklid edilen şeyin özelliklerine göre değişen biçimler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Seslenme Edatları:

lan, ulan, òlan, ula, ùlan:

lan bura delindi 1/9, "lan" diyor 4/16, ulan bu bal 1/13,
"ùlan" diyollar 4/11, ula baba 4/115, òlan bah 3/49

yāy, yav, yaŭ, yā:

yāy biz bu gader para yaPduh 1/18,
sen nerdeydiñ yav 1/74,
ne yaPdıñ yaŭ sen? 4/346,
yā insanõlu 1/108

ağa, ā, ağbē, bē:

ağa bunuñ terki gaytını yazah 3/30,

ā, tabi para verseñ irahadlıh 3/68,

ağbē Necibe bu şekil, bu şekil oldu 3/63,

"hâkim bē" diyor 4/156

İlbeyli ağzında "ğarı, herif, ğız, ğız anam, baba" gibi kelimelerin seslenme edatı olarak sık kullanıldığı görülmektedir.

Gösterme Edatları:

İlbeyli ağzında sık kullanılan gösterme edatları şunlardır:

işde:

işde ğardaşıñız benim 1/164

aha "işte":

aha imzañ, aha kaadıñ 4/349,

aha şu parıy da al da götür 1/148,

aha şu sâlamıñ ğarısıyım 4/111

ağ "işte":

ağ şu cabir emmi 5/139

deyha, da:

deyha şo kışk 4/301, da şo kışk 4/414

Örneklere görüldüğü gibi gösterme edatları İlbeyli ağzında genellikle cümle başında kullanılmaktadır.

Cevap Edatları:

peğe, pekey, he, yā: 1/40, 3/10, 3/61, 3/73, 4/57, 4/91...

yoh: 3/67, 4/66...

S O N U Ç

Giriş kısmında belirttiğimiz gibi Halep ve Raka bölgele-
rinden gelen İlbeylilerin ağız özellikleri, Orta Anadolu ağız-
ları ile birçok yönden benzerlik göstermektedir. Orta Anadolu
ağızlarının tipik özelliklerinden olan:

a) İç ve son seste "k" ünsüzünün yerine "h" ünsüzünün kul-
lanılması: dohanır 1/58, yoğ 3/25, şafağ 10/3

b) Yazı dilinde kelime başında kalın ünlülerle kullanı-
lan "k,ğ" ünsüzlerinin "g" şeklinde kullanılması:

gocaman 1/9, garı 2/25, gara 6/29

c) İkinci teklik-çokluk şahıs iyelik ve şahıs eklerinin
nazal n'li olarak kullanılması: sorman 1/74, biliyoñ 3/9

ç) "k,ğ,ğ,ğ" ünsüzlerinin kalınlaştırıcı özelliğe sahip
olması: gözüne 1/30, güzel 4/83; köpek 1/48, döğmüş 2/44...

gibi özelliklerin bu ağızda da yaygın oluşu, İlbeyli ağzının
bir Orta Anadolu ağzı olduğunu ispatlamaktadır.

Ancak İlbeyli ağzının, kendine has bazı özelliklerinin
bulunduğunu da gözden uzak tutmamak gerekir. İlbeyli ağzının
bu özelliklerini şöyle özetleyebiliriz:

1. Bazı Anadolu ağızlarında görülen nazal ünlüler, bu a-
ğızda yaygınlık kazanmıştır: sağ 5/67, oğ 6/228, vicdanığ 8/65

2. Ünsüz düşmesi ve hece kaynaşması sonucu ortaya çıkan
uzun ünlüler, yaygın olarak kullanılır: dāda 1/2, sālām 4/84

3. Şimdiki zaman eki olan "-yor", bu ağızda çekim sırasın-
da "r" düşmesine ve ünlü daralmasına uğramaktadır:

boşalduyör 2/28, ahsıyom 2/71, çıhıyur 6/25

Aynı ek, genel olarak üçüncü çokluk şahısta gerileyici ben-
zeşme sebebiyle "-yol" şeklinde kullanılmaktadır:

getiriyollar 1/3, seçiyollar 5/133, ediyollar 6/21

4. Gelecek zaman birinci teklik şahısta kip ekinin "k"
ünsüzü kesin olarak düşmekte ve yanındaki ünlüyü uzatmakta-
dır: bulacām 2/2, gidecēm 3/7, galacām 5/107

Yine bu kipte Sivas ağzının etkisiyle kip ekinin ikinci
ünlüsü kesinlikle "u-ü" şekline girmektedir: alacuğ 1/132

5. Görülen geçmiş zaman eki ile ablatif ve lokatif hal ekleri daima d'li şekilde kullanılmaktadır:

geşdim 1/40, çıhdım 8/54; işde 2/73, gayalıhda 1/7, işdükdən

6. Fiil çekimlerinde I.tip şahıs eki yerine, II. teklik ve I. çokluk şahıslarda II.tip şahıs eklerinin kullanılışı yaygındır: biliñ "bilirsin" 3/26, çıharduruñ 1/21

7. Bu ağızda ikinci teklik şahıs zamiri yaygın olarak nazal n'li kullanılmaktadır: señ 1/26, 2/27, 5/13, 8/35

8. Ünsüz düşmesi sonucu ortaya çıkan ünlü ikizleşmesi bu ağızda yaygındır: çıbıı 1/8, pādışağ 2/6, seğerseñ 4/73

9. Bazı seslerde Eski Türkçe ile Türkiye Türkçesi arasındaki geçiş devresi, İlbeyli ağızında hâlâ yaşamaktadır. (i-e, d-t gibi)

Yaptığımız incelemelerden anlaşılacağı gibi İlbeyli ağızı, Orta Anadolu ve Türkmen ağız özelliklerini bünyesinde taşıyan bir yapıya sahiptir.

M E T İ N L E R

1

SÖYLEYEN :Ali Şanlı,52 yaşında.

DERLEME YERİ:Conkar köyü.

DERLENEN :Bir masal.

çoğ evel zamanlarda üç gardaş varmış.bunlar fâkirlik-
den devamlı odun taşırlar,mış dāda.birgün gine sabahdan
ağz bir oluyór,üçü bir çıhiyollar ormana.getiriyóllar,ke-
sif millete satıyollar,bunu yemeğe geçiniyollar.gene bir
5 gün üç gardaş aynı birliķde çıhiyollar dāa.aynı bugünki
gibi bir yağmır geliyór,bunları perişan ediyór,bi gayanınñ
altına siper alıyóllar.gayalıķda otururken bi tanesi,yeri
bēyle çubıķla garışdırmıya bařlıyór.çıbıķ dūrTerken çıbıķ
altına deliniyór."lan bura delindi,beri geliñ,geri gediñ"
10 derken etirafını açıyollar,gōcaman bir gapağ,daş.daşı gal-
dırıyóllar dabana görünmüyór.uzun bir çubıķ getiriP salı-
yollar yüzün guylu,çekiyollar ki sünüb geliyor bi şey.bir
bal guysu.āzına dāđdiriyollar bal."ulan bu bal!nēdeķ bu-
nu?" küçüK gardaşları birāz ağıllıymış,"bunu gōtüreķ işde
15 kārı bulduğ,satağ,şehirde parıdeķ yiyeķ.bir gün,beş gün,
sekiz gün çekiP satıyóllar,balın nihayete eriyór,daha aş-
şadan yetişib alamaz oluyóllar.küçüğe ikisi hile düşünü-
yór böyüKler."yāy biz bu gāder para yaPduğ,bunu dabana ēn-
direķ,gapā āzına gaPıyağ savuşağ gēdeķ" diyóllar."ne olur
20 oľsun","gardaş sen burıya ēn,bunu bize ver,biz yoħarıya
alağ,seni çeker çıħarduruğ" diyollar.ipinen bunu sallıyol-
lar ařşāya.derinmiş guyu da tabi.ařşādan sesleniyor "biT-

di daha galmadı", "galmadı mı?" "galmadı", "heş mi yoğ?"
 "hec yoğ". gapā gapadıyollar yoğardan. "aman gardaş, ya-
 25 man gardaş!" "yoğ sen burda yatacağsıñ" diyollar. on-
 lar orda haşa özürden merkebleri sürüb geri şehire dö-
 nüyollar. o orda bağırıyör, çağırıyör nihayeti kesiliyör.
 bir gün, iki gün o ğuyunuñ içinde galyör. birgün ğuyunuñ
 içinde sağı solu denedlerken yoğarisından ğuyunuñ bir ı-
 30 şığ gözüne çalıyor, o gapağ haricinde. "ulan bura ne aca-
 ba?" orıya yanaşıyör, bıçā var ımış elinde. bıçānan orıyu
 garışdırırken, garışdırırken böyüdüyör. gafasını ireli yi-
 tiyör ki, göca bir seray gibi bi yer ilerde. dağ genişdi-
 riyör, o yanna geçiyor ki göcaman bir, ya şahmaral dedüğü
 35 işde, bir körkde oturuyör. onuñ o yanna atladuñ da görün-
 ce, o da tabi o görüyör şahmaral. bir insanölu geşdi bu
 yanna. "gel bu yanna!" diyör. geliyör. "otur şöyle!" oturu-
 yör. "sen burıya nerden geldiñ?" geçen vaggāyı aynı anlad-
 duğum gibi anladıyör. durum beyle oldu, diyör. "şimdi ise bu
 40 delükden bu yanna geşdim", "peke" diyör. "geç, otur burda!"
 insanölunuñ goğusunu alıyor, tabi bütün yılanlar onun em-
 rinde oldü için, insanöluña hómküryollar. ne gader yılan
 var ısa emrinde o serayı dolduruyör. şahmaral el galdırı-
 yor ki dahılmañ! "alfed herkeş geriñize geri! kimse dágme-
 45 siñ buña!" diyör. onlar çekiliyör, o yatıyör, az çoğ yaddü-
 nu farķedemiyör, aradan yedi sene geçiyör. şahmaralıñ ya-
 nında onun yedi sene geşdüğünü de şöle tahmir ediyor ki
 adam, āşa eşidenden dışarı bi de kópeK var ımış orda. se-

nede bi sefer tñleK yapar ımış kópeK. aynı yerine yatmaz,
50 ımış. şurda yatar, ordan gahar şoriya, ordan gahar oriya.
onnarı bi sayıyor, insanölu herkesden gurnazdır ne olsa.
"bu hayvan buriya gireli yedi sene olmuş. acaba ben gire-
li de mi yedi sene oldu?" diyor. yedi sene olunca, şahma-
ran diyor ki "insanölu gel bağıyım buriya" diyor. geli-
55 yor, huzürüna çağırıyor. "burda daha çoğ duruñ mu, seni ge-
ri dünyaya gönderiyim mi?" diyor. ě, tabi dünya dadlı. "be-
ni geri dünyaya gönder şahım, pādışahım" diyor. "yalnız"
diyor, "seni dünyaya gönderirim amma baña mazaratın do-
hanır". "yoh" diyor, "saña heş bi kötülük yapmam!" yalva-
60 rıyo, yaharıyo, bunu dışarıya göndermeye garar veriyor.
bir gücüK yılanı var ımış, "gel!" diyor, "bunu dışarıya at
gessin!" gene güyunuñ āzına getirio bunu, orda sırtına
bindirio, keblelenib lā eTdimmi bunu dışarı çıhardıyor.
dışarı çıkıyor ki adam, yedi sene içerde yatan adamda ne
65 hayır galır, hāli dermanı galmamış. ě biz dünyaya geldük
nere gedecük? acaba bizim memleketde kimler var, kimler
galdı, kimler yoh?" sürüb geliyor. geliyor ki gardaşları
o hesaplardı ilerletmişler, tabi zengin olmuşlar, o gadar
balı satmışlar. gardaşlarına heş Tanışlıq vermiyor. evle-
70 ri verān olmuş. o evi birağmışlar. o eve geliyor; aynı gen-
di evlerine. etekiler şehire getmişler, ev yapmışlar bē
şeyler. geliP yakın gomsularından soruyor. "bizim gardaş-
larımız noldu?" "gēddiler şehirde onlar zengin oldu" di-
yor. "sen nerdeydiñ yav şindiye gadar?" "yav sormañ ile-

75 riyi, ben uzak bi yere geddiydım, şimdiyse geldim". o öyle
 orda dururken, o memleketin pādīşahı gangıran hastalına
 yaħalanıyór. tabi biz ismini duyuyoh, gangıran neyse gör-
 medük, cenab Allah da gösdermesiñ. o zamanın hekimi, doh-
 duru tarafında gangıran çaresiz imiş, sâde çaresi; şahma-
 80 ralı bulur da onu keser, öldürür, suyunu gaynadırsa, biri
 zehir olur ũmuş, ikisi şifa. birisi daha dereceli şifa. ol
 suyu içerse o gangıran ondan gider imiş. tällal bağardı-
 rıyo gayri pādīşah. şahmaranı gören varısa dünyalını ve-
 riyór pādīşah, ahredline garışmıyór. bu siğneniyor. saña bi
 85 kötülük getirmem dedi ya, şahmaranı gören çocuğ. heş kimse
 gördük diyen yoh. üç gün, beş gün seslediyor yoh. gene bir-
 gün vezir vüzerasını başına sesliyór, gören yoh. "buña ne-
 decüg?" ahıllı vezir diyo ki "pādīşahım, bu beyle olmaz.
 biz bir hamam aşdırağ, serbes olsun, parasız pulsuz, heş de
 90 o oraya gelmeyen galmasıñ. şahmaranı göreniñ gödesi ala
 getirir, o zaman yaħalariñ" diyór. peke, falan hamam serbes
 heş kimse galımıyacağ. meselâ diyelim sivas vilayetinin bi
 hamamı açıldı. herkes gēdeceğ, gēden gēdmiyeni haber vere-
 ceğ. bütün herkes doluyor, boşalıyor kimse gene bi tene gō-
 95 ren yohdur. soruşdurmaya düşüyolar bu kerez. "gelmiyen var
 mı?" tabi o geziden gelen çocuğ bilenler diyor ki "efen-
 dim, yedi, sekiz, on senedir gayıbdı, şimdi ise geldi, o
 gelmedi hamama" diyollar. "gēdiñ çabuğ onu buluñ, yaħalañ
 getiriñ!" hamama getiriyo soyuyollar ki, gōdesi alabula,
 100 tamam, sen şahmaranı gördüñ, gel bağlym!" pādīşahıñ huzuru-

na getiriyollar bunu."sen şahmaranı görmüssüñ,nerdeyse söyle",gördüñ,görmediñ."cellād!" diyör.çağarıyör İki cellād gelince,can beğmezden dadlı,"duruñ söylüyüm"diyör."nerde?" işde felan yerde."çabuğ bunu yanıza alıñ gediñ!" gayrı askeri,leşkeri,devriyesi,polisi kim ise 105 o zamanıñ ireli geleni,onlardan üç beşi alıyör,sür.ğuyunuñ āzına geliyör,ordan ėniyollar.içeri geçiyör,şahmaran aynı adamı görünce,"yā insanōlu ben saña demedim mi,seniñ baña mazaratıñ doğanır demedim mi?" diyör.

110 "muādderaTım temamlanmış gayrı,vağdım säatim "diyör,"alıñ,götürüñ beni".getiriyollar,onu kesiyollar,goyollar bi gazanıñ üsdüne āzını gapadıyollar,gayna babam,gayna.gaynadıyollar aynı üç bardağ galası gader,galana gader su yapıyollar.su tamamlandığdan sōna tabi vezir vüzerā 115 gine birikiyo,bir masa,sufra hazırlıyollar,içecekler."birini pādīşahñ hanımı içecek,birini pādīşah,birini de ordan çıhan adam.zehiri oña içirecekler" diyor.yalnız şurda unudduyum bi şey var;şahmaran diyör ki o çocuğa "insanoğlu gel burda saña bi insanlığ daha yapıym,bunu unudma" diyör."benim suyumu gaynadır üç bardağ yapallar" diyör,"bardāñ zehirini seniñ öñne gollar,ikinci bardağ pādīşahıñ,üçüncü bardağ pādīşahıñ hanımınıñ" diyör,"onlar içip şifa bulacağ,señ öleceksiñ"diyör."burda ne ed,eT,bu zehiri şu yanna dēyş.o temüzü bu yanna getir" diyör."aynı pādīşahıñ gılığına,aynı ombeş yaşına geri eneceksiñ, 125 pādīşahlığı hōgmedecēñ,gendiñi gaybedme" diyör,"bu suyu

deyişdirebilirseñ".bu suyu gaynadıb ortalığa getiriyol-
 lar,masayı guruyollar,herkes birikiyör orıya.bu,allem
 gallem derken,nasıl ediyorsa suyu bu yanna deyişiyör,ze-
 130 hirli suyu,onu bu yanna geçiriyör.haydin içelim denili-
 yor,hadi baħalım."señ bunu evelce içeceksin","ben evel-
 ce içemem bunu" diyör."üçümüz bir alacuh bardaqları,he-
 pimiz aynısını çekecüg,aynı yudumu çekiP geri biraħacuh.
 yahud da hepimiz de aldumuz gibi endirecüg." "peke" di-
 135 yör,rāzı oluyo pādīşah.şifa bulacaħ.üçü de alıb,arħası-
 nı kesmeden endiriyöllar,ħalfed deniyor.o gēdiyör Şo yan-
 da bi yerde öleceK deyi gözlüyollar,garısıynañ pādīşahı
 da bi odiya goyollar.orda Şunu tarif ediyor ki Şahmaran
 "señ orda gene göz açuh davranacaħsın"diyör,"pādīşah o
 140 anda zehirlenir,yatāğndayiken onu alıb hanımın goyunda
 señ gireceksin"diyör."onları işdüğü zaman onlar çoħ meħ-
 manlaşır,zaten o biri zehirlenir gözünü açamaz,millete
 duyurmadan o işi tez yapacaħsın".aynı dedüğü şekilde pā-
 dīşahı ordan alıyör,dışarda satırlıyör bir eyce.dışarı-
 145 ya bir el ediyör.zaten suyu içenden sōna hanı pādīşah
 ğilīnı alıyör,ombeş yaşına eniyör.pādīşahın hanımı da
 aynı seviyye eniyör.ordan iki ħamal çarıyo,gōca pādīşah
 gelmi bilse."gel,bunu götür,felān nehire at gel!aha Şu
 parıy da al da götür!" diyor.hanımın goynuna giriyör bu.
 150 zabaħdan uyanıyör ki,pādīşah ombes yaşına dağmış,derd
 merd bi Şey galmamış.hanım ombes yaşına enmiş,sür saur
 gayrı.gel ħaberi nerden vereK?bugünler geldi geşdi,iş

gardaşlarıña daradı o çocuun,pādīşah oldu ya."fa'lanı,fa-
 l'ani çāriñ gelsiñ!" gedişör iki cellād alıb getirişör,
 155 buñları sorguya çekişör."siz" dişör,"bir gardaşñız var
 imiş",gendi ya zaten,"bu gardaşñızı nēddiñiz?" efendim
 allēm oldu,gallēm oldu,"haberimiz yoñ.işde biziminen or-
 mana geddi,aşē özür canavar mı yedi,ne eddiyse bilmiyo-
 ruñ,yoñ" dişör."hepisini ben biliyorum,ne yabduğñuzu,
 160 bir bir sañlamadan söyliyeceğñiz hūzurumda.yoñ çabuñ
 söyliyeceğñiz.cellād" dişör.cellādlar gelince,"dur
 söyliyeğ pādīşahım.bu şekil,bu şekil oldu" dişör.aynı
 hesabı söylişöllar.bal gūyusuna endünü,ordan da gapā
 örtdüklerni."ólan" dişör,"işde gardaşñız benim".gendi
 165 başından geçeni de onlara ānadişör."bañ bu hesaba erdim,
 bunu aslā daha kimsiye ıñıladmıyacāñız,beniminen siziñ
 arañızda galacañ.buğün pādīşahlığa hūgmeden benim,garda-
 şñız"dişör.

SÖYLEYEN :Hasan Aydın,72 yaşında.

DERLEME YERİ:Damlacık köyü.

DERLENEN :Bir masal.

imdi bir pādīşāñ bir ölu var ıdı.pādīşāñ dellal' ba-
 ırdı ki "benim bu öluma bir ğız bulacām.herhangi mem-
 leketTe var ısa bu öluma ağır parayla vereceĶsiñiz"di-
 yi.bu pādīşāñ orıya ğeddi dūñüre olmadı,şuraya ğeddi
 5 dūñüre olmadı.dédiler ki "seniñ ölūñ daĶa alacā ğız dūñ-
 yaya gelmemiş" dédiler pādīşāñ,her nere vardıysa.geldi
 pādīşāñ dédi ki "ölum,dolandım,çevrūldüm bir ğız bula-
 madım.e_işde filan yerde seksen yaşında pir ihdıyar var
 mārada duruyur,orıya gideceĶsiñ danışacaĶsiñ dédiler".
 10 vardı orıya vardı pādīşāññ ölu Ķābeyi doldurdu altun-
 nañ çekdi memlekete,arıyor.o zamanaca vardı orıya pir
 ihdıyarıñ yanına.pir ihdıyar dédi ki "daĶa seniñ alacāñ
 ğız üş ğūnlūĶ yeñi dūnyaya geldi." "nerde?" meselā Dam-
 lacuĶda.ölan geldi.yeñi ğızı olan adam sıĶır Ķūder imiş
 15 çālanıñ yazı gibi geliyor,sıĶır buluyor."selāmunaley-
 küm"."aleykümselām". "adıñ ne?" "Süleyman.boĶön seniñ
 misafirinin" diyör pādīşāññ ölu.altun dolu Ķābeynen.e-
 fendi şindi diyör ki "yavrım ben faĶırım,sıĶırcıyım,ben
 seni nereye içeri alıyım atıñı,gendiñi?" aĶşam oluyor
 20 sıĶırcı kōye daĶılıyör.bu sıĶırcının arĶasını taĶib e-
 dib geliyor,Ķapıya atı çekiyör.sıĶırcı içeri giriyo di-
 yör ki Ķarısına "Ķarı,bēleyken beyle.bu adam Ķūnüzden
 benim yanıma geldi,ben seniñ misafirim dédi.ē şindi

biz bu pādīşah ōlu mu, bē ōlu mu, kürglü börglü bir adam,
 25 biz buñu nerēye içeri alaḥ?" garı diyör ki "herif bir
 göz oda.şuriya" efendime sōlüm "bir şey çeKeḥ, çul çeKeḥ
 ortamıza, beşīneñ biz çocūmuzı biz şu yanda yatıraḥ, o da
 şurda yaTsın.atı da şu yıḥıḥ yere çek"diyör.atı orıya
 çekiyōllar, bunlar yeyib işdüKden sōna bizim gibi faḥır
 30 meseġā, zavallı.götürüyör iki minder atıyör, üsdüne bir
 çul örtüyör pādīşahñ ōlunuñ, yatıyör.onlar da şu yanda
 yatıyör.pādīşahñ ōlunuñ gece gabline şeytanlıḥ giriyör.
 ġızı keseceK, alacā ġız ḥanı ya.efendi gece gaḥıyör bun-
 lar varıyör ki adam aḥıllı uyuyör.ġızı beşigdeyken yō-
 35 rēġ çeziyör.çocuḥlarıñ yōrēġ oluyo beşīñ üsdünde,onu
 çeziyör.boazından kesiyım derken şu bacağından ġızı yara-
 lıyör."boazından kesdim" diyör.atı çekiyör.emme bacadan
 bir adam aḥıllı bacadan o ḥābeniñ birini boşaldıuyör,ġō-
 zūñ .yüzün ḡıylu lērayı.bu pādīşahñ ōlu atı çekiP gedi-
 40 yör.atı çekiP geddiKden sōna ġız bir çırtıya düşüyör,
 çocuḥ.diyör ki "misafir var garı gaḥ gazi yaḥ,misafiri
 ıraḥadsız ēder.çocuḥa meme ver,çocūñ sesini kes" diyör.
 gaḥıyör garı ataşı yaḥıyör,çocūñ sesini kesiyör.zabaḥ-
 dan gaḥıyör ki misafir hec yoḥ.bacadan dōgmüş sarı li-
 45 rayı diyetini dōküyör."herif,herif gel hele gel!" di-
 yör.herif varıyör ki altun."ḥay ocāñ bata bu altun"di-
 yör."bu ġızı nedecüK?" "bu ġızı gēdeK doḥdur getireK
 yarasını emliyeġ,ġız eyi olsun".efendi şindi bu ġız e-
 yi oluyör,böyyör.gene bu seyāta çıḥıyör,pādīşahñ ōlu.
 50 pādīşah eskerini neyni çekiyör,aramıya başlıyör.geli-

yör diyör ki "filân yerde, Damlacuhda Süleyman Anıñ gızı sığırca Sülümanıñ gızı, bunun alacā gız" diyöllar. efendi sindi varıyör orıya diyör ki "pādışahm sen bir böyüg pādışahsıñ, ben bir faşırım. ben seniñ annacında nasıl verebilirim? veremem" derken, diyöllar ki "bunuñ yañın ar-

55 hadaşları kim?" davar çobanı, guzu çobanı, dana çobanı... pādışah diyör ki "geliñ bağıym" onları getiriyör. pādışah başga yere eniyor. enişin onlar diyör ki "yağ, annacındaki bir pādışah. dünyayı aramış, seniñ gızıñı mese-

60 lâ cenab Allâh oña yazmış, gel ver" diyöllar. pādışah duyör buña bir efendime sölüm hanı oñnar gönüjü eTdi! "Allâh emriyle veririm pādışahm" diyor. oñnar nişanlıyollar, mirasimi yapıyollar, gediyör. geddiKden sōna bu adam iki sene sōna tabi düjüne başlıyor. düjüne başlıyşın tabi vezirini, vüzerásını topluyup geliyör. düjünü gótürüb de

65 gelini alıb gēdiyor. gelini alıb gēdişin o günler gerda ha girib zabañdan gahıyollar. hanım bir parça ağıyör , gız. ağıyşın gocası soruyo, pādşahñ ölu. "niye ağıyōñ hanım?" diyör. "onu sorma" diyör. "zamanın birinde ben güc-cüken, ben beşigdeyken" diyor, "bize bir misafir gelmiş. benim boğzımı kesecēken" diyor "bacağmdan kesmiş. damarda kesüklük var, onü çün ağıyom" diyor. "ē señ o gızsıñ hemi?" diyör. "görüyōñ mu Allān işini?" diyör pādışahñ ölu. "işde o misafir ben idim. bele bele oldu. yazıyu kimse deşdiremez imiş" diyör.

3

SÖYLEYEN :Mihrali Türk,68 yaşında.

DERLEME YERİ:Damlacık köyü.

DERLENEN :Bir hikâye.

şimdi iki arkadaş bunnar çalışmaya çıkmışlar.ikisi
 bir ki,melmeketinde yanı işdükleri su ayrı gider imiş
 bunnarın .ikisi bir yola düşmüşler.gédmişler bunlar,Yoz-
 gad var imiş ben gédmedim de,Yozgata enmişler.Necib ça-
 5 panoğluna hizmetkâr olarak durmuş.Ehmed ā iş bulamamış.
 Ehmed ā iş bulamıyşın demiş ki"Necib gardaş,ben iş bula-
 madım,eğmeğ parasına muhtâcım,ben geri gèdecem,melmeke-
 te,bir diyeceñ var mı?" demiş ki "gardaşım ne diyecem
 olsun.biliyoñ ki işde işdüjümüz su ayrı gèdiyordu,bizim
 10 evüñ amâneti saña" "peğey" diyör allâsmarladuğu çekiyör
 ordan geliyör,melmeketine Ehmed ā.bir gün,beş gün Ehmed
 ā Necibiñ evine gediP geliyör.e hanıma kilizlenmiye baş-
 lıyör.hanım diyor ki "Ehmed ā,sen bu fikirinen geliyor-
 sañ,bizim eve daha gelme",bahıyör ki hanım gendi taraf-
 15 lı değl.bunu göyör.nedeğ bunu,bir megdiP yazah Necibe,
 bahalım ne diyor Necib?bunu terkedsin."gardaşım Necib,
 hanımıñ oynaşlarını gapıdan golluyorum bacadan giriyol-
 lar,bacadan golluyorum gapıdan giriyollar,başgelemiyorum
 hanımıña,ne emriñ oluyor?"bu çapanolu Yozgatınıñ eline
 20 geçiyör,âğniñ.ağa galdırıp miñderin altına atıyör.Bir,i-
 ki,üçüncü megtiP,diyör ki "şu Necibi çağrıñ gelsin,gel-
 sin bunun evhalını soruyum",çekiyor böyle bir odiya,mā-
 lim ya,soruyör bunun halını hátirini."ölüm neyin var se-

niñ memleketde?" diyor ki "affedersiniz bir ayleden baş-
25 ga benim bir kimsem yok.ben sağbsuzum""e peki ölüm,ayle-
ni nasıl biliñ?" diyor ki "efendim,siz ayleñizi nasıl bi-
lirseniz ben de aynı eyle bilirim",diyor ki "peke" eyle
mi,eyle."aha ölüm" diyor,"aha üç dane megtip geldi, aa
buñlar böyle".okuyor ki Necib,böyle böyle."nedeñ buña Ne-
30 cib?" diyor.diyor ki "ağa,bunun terki gaytını yazah,bo-
şuyah.başga çaresi yok","peki".boş kaidını salıyor geli-
yor köye,hanımı vurub Emedā dışarı ediyor,evden çıkar-
dıyor.gardaşlığı ya.heyeti,mıhdarı,hocayı topluyor.o za-
maniñ behrinde hoca,mıhdar.vurub dışarı ediyolar.dışarı
35 eddükdēn sōna,hanım diyor ki "yārabbi ben neriye gēdiym?
ben ancak hocaniñ orıya sığırım".hocaniñ orıya gēdiyor,üş
gün,beş gün duruyor tabi,bu gahilli ekmeğ mālīm ya,golay
değil.diyor ki aradan gayrı zamanlar geçiyor "sōleñ"diyor
affedersiniz,"puşt adama,gelsiñ ben oña varıym.Necib ma-
40 hānayı gendine bulsuñ" diyor."ben ne yapıyım?başgasına
varsam sevdiydi hah,sevmüş diyecek".Ehmedā geliyor bunu
alıyor evne götürüyor.efendi gel ged çapanolu bu tarafa
yol düşürüyor,veyahud suvasa,veyahud Malatyaya gēdecek.
diyor ki "ağa,baña müsāde et,benim köyüm şurıya yakın,
45 ben bir köyüme varıym geliim.günü gelir bu nohdada bu-
lunurum","peki".ordan çıkıyor yakın bir köye geliyor.ga-
vum,hısım ahrabalar ımış,orıya geliyor misāfir oluyor.
bi yemeğ getiriyolar öüne,misafir olduğu hısımları,ge-
riden böyle cōmağd tabi "olan bah şu Necibe ki eyle bir
50 hesnā gadunu boşadı,bir puşduñ sözünen"diyor.o ekmeğ

elinden pıt düşüyör.nasıl yanıyor nuzl_endiriyor adam-
 cāz.geliyor kóye ki efendim,ğapı kitli."bizim ğapıyı kim
 kitledi?"işde beyle beyle oldu diyollar.millet birikiyor,
 bu yüz_üstü düşüyör,ğayrı ağlamiya başlıyor,bunu evüne
 götürüyollar,yatağ seriyollar,yatırıyollar.yatırdıñdan
 55 sōna tabi bu adam nasıl yandıydısa,ölüyör.ölüp gediör.
 geTdüKden sōna,bir zaman sōna çapanōlu Yozğatı aynı o
 noğduya geliyor."Necib geldi mi?","gelmedi efendim","çe-
 kiñ barhanayı" diyor.o zamanıñ vañdında haşa_özürden ğa-
 tır,at,deve nesi bulunuyorsa ağanıñ bunlar bulunuyormuş.
 60 çekiP getiriyollar kóyüne "Necibiñ evi nere?" filan yer.
 "peké".açıyollar,"mıñdar gelsiñ,hoca gelsiñ,hiyet ğurul-
 suñ",ğuruluyör.diyör ki "ğomşular bu Necib nasıl oldu öl-
 dü?neden_oldu bu Necibe?"diyölar ki "ağbē,Necibe bu şe-
 kil,bu şekil oldu" diyölar.aynı eski söledüğüm gibi."pe-
 65 kē_eyliyse" diyor."kim aldı?","Ehmed_ā aldı","çağrıñ şu
 Ehmed_ayı.Necibin yerine gider,benim yanımda çalışır mı,
 yoğ yağud ğanimeT para veriyım burda yer mi,hanımılynañ be-
 raber?" Ehmed_ā diyor ki"ā,tabi para verseñ irahadlığ.
 yer,içer burda sefa sürerüK.", "olur,peké.feıanca ğatı-
 70 rıñ" diyor,haşa_özürden "dağımını yıñıñ getiriñ".getiri-
 yollar,bunu çıñardıyör mezerliye.götürüyör orda bāğlıyör
 ğatırıñ ğuyrūna.efendim iki ğamçı vuruyör,dağların için-
 de bunu parçā,parçā eTdiriyör.he,Ehmed_ā geberiyör.gel
 hanıma geliñ,hanıma diyör ki" bağ görüyoñ_ā cezaları.
 75 şimdi ben saña ğanimed para verecēm,burda yēyib,içip ö-

lecēñ.eyer bir h́atañ çıharsa ben çapanōlu Yozgādliyıñ
seni bağ beyle geberdirim.bağ írâhadca burda yēyecēñ,
ölene gader bu ocāñı yağacāñ Necibiñ", "peğē efendim"di-
yör.tabē parası tükendüKce megTiP yazıyor,çapanōlu Yoz-
80 gadlı gōnderiyör.yiyör beyle içiyör,safayı sürüyör.ek-
sü_eteK de mefaat ediyör,bizim iş de burda galıyör.

SÖYLEYEN :Ahmet Çınar,62 yaşında.

DERLEME YERİ:Durdulu köyü.

DERLENEN :a)Bir hikâye,b)İncili Çavuş,c)Bir hikâye,
ç)Bir şiir,d)Bir masal,e)Bir masal,f)Bir
hikâye.

- a -

vahtıñ zamanında üç gişi varmış,üşü de fakir imiş.
yolda gedeller imiş üçü de.yolda giderken bir altun külü-
lüçesi buluyollar.bu külüçeyi bunnan bölüşeK diyollar.
diyollar ki,"bil müddeT ireli gedeK de orda bölüşeK "
5 diyollar buñlar.efendim giderken yolda acıyıyollar ü-
çü de.diyollar ki,"arhadaşlar şurda bir istirahat edeK,
arhadaşın birini de yemeğ gönderiK" diyollar.şeer yakın
imış hanı."birez altun vereK" diyollar,"buldumuz külüçe-
den","olur" diyollar.arhadaşın birine birez altun veri-
10 yollar,şehere gönderiyollar bunu.şeeere gönderince şindi
ikisi niyeti bozuyor,geride hani.diyollar ki,"ulan" di-
yollar "bu adam geTdi ya biz külüçeyi üçe böleriK.gelin-
ce biz bunu vurağ öldüreK,külüçeyi ikimiz alağ" diyollar.
"olur mu?olur".adam geddi yemâğ.şindi gel haberi nerden
15 vereK,yemâğ gedennen.o da başga şekil bi şey düşünüyor
hanı."lan " diyor,"bu külüçeji" diyor "üç adam bölüşecē-
mize "diyor,"bir adama galır" diyor,biliyoñ mu.yemâKle-
ri yabdırıyor,içine zehir dökürüyor yemâKlerin,döküren-
den sōna zehiri efendim alıP getiriyor yemâKleri.alıP ge-
20 tirennen sōna şoraya göyor yemâğ.goyandan sōra diyolar ki
"şaydin şo yemâmizi yiyeK" diyollar."yoğ" obığleri diyo
ki,"ele şu altınımızı,külüçemizi bölüşeK de ondan sōna

yemâmizi yiyeK" diyollar.şindi bunnar orda galanlar iki
 gendiler alıyór,bir o yemâa gèdenne veriyor,iki gendi-
 25 ler alıyór,bir yemâa gidennere veriyo.adam diyor ki,"yav
 nēdiyõn gardaş?" diyór,"nēdiyõrsuñuz?biz buñu üş gişi
 bulduğ.yarı yarıya bölmemiz lâzım.siz iki alıyõrsuñuz
 bağ bir veriyõrsuñuz" dërken,ireli ha,geri ha dërken e-
 fendim,bunu vurduynan öldürüyõllar.sürüdlüyP -galdırıP şo-
 30 rāya atıyollar,yemâa gèdeni.ondan sōra diyolar ki "haydi
 şu külüçeji bölüşeK" dēyince,diyola ki "baba bi garnımıza
 doyurağ da ondan sōna yemâa bölüşeK,altunı bölüşeK.haydi"
 diyolar.şindi altun duruyo orda yemâa oturuyõllar.efendi
 yemâa birez yiyenden sōna bir tenesi bi yanna yuvalanı-
 35 yór,biri de bi yanna yuvalanıyór,ānadiñ mı?bağ üşü de öl-
 dü.altun külüçesi galıyór orda.bunnar meselá cimriliğ gi-
 riyor bu iş biliyõn mu hanı,isdememezliğ giriyo birbiri-
 ni.gine altun külüçesi orda galıyór efendi.üşü de yiyemi-
 yollar.

- b -

40 incili çağüş bir hökümdarınañ yolda gèderken bağıyor
ki, bir kór dürtünereK geliyor. diyor ki, "hökümdarım şim-
di" diyor, "ben bu kórünen bi seyr çıharıyım da señ de
dengá al" diyor. yanı seyret diyor. şindi kór geliyor o
yanna, bu yanna efendime sölüym. incili çağüş da kór olu-
45 yor. şindi incili çağüş da kór oluyor. şindi o yanna , bu
yanna gèderken varıb o kóre tohanıyor. tohanur tohanmaz
kór diyor ki, "yağ kimsiñ?" diyor biliyoñ mu? "ben kö-
rüm" diyor biliyoñ mu? "señ?", "ben de kórüm" diyor. "ö-
la éyi birbirimize deg geldük" diyo hanı. şindi incili
50 çağüş diyor ki, "gardaş señ ne zamandan berli kórsün?"
"ben" diyor, "dē ta şundan berli kórüm", "ha, ben eylince
yeñi kór oldum" diyor. "dağ parıy marıyı, hesabı bilmiyo-
rum, arhadaş" diyor biliyoñ mu? "birez şō irelde para al-
dım da" diyor, "hesabına bilemiyorum" diyor hanı. "señ bu
55 parayı ellerün bilür mü acaba, sayar mı acaba?" diyor .
eski kóre biliyoñ mu? hökümdar buñları seyrediyor bēle.
diyo ki, "bilirim arhadaş yā" diyor hanı. şindi bir kül-
te para çıharıyor o eski kórünñ eline verür vermez, he-
men kór şo yanna dolanıyor. parayı gaçuracağ ya hanı. i-
60 kimiz de kórüg dedi ya hanı. şindi incili çağüş diyor ki,
"arhadaş, paramı saydın mı?" diyor, heç ses yoğ. "arhadaş
paramı saydın mı?" heç ses yoğ. "arhadaş yav, yaPma" di-
yo, "gardaşım, o paramı niye aldıñ vermiyoñ? bağ seniñ de
gözün kór, benim de. bağ señ de dileniyoñ, ben de dileni-
65 yorum" diyor. ēle dedükçe kór o yanna, o yanna dolanıyoğ.

"arhadaş şu paramı ver" diyör,biliyoñ mu?yoç.şindi or-
dan bir daş alıyor,"Allāh kōrūñ daşını kōre señ ıras
getür" diyör,kōre şāb edene bekidiyör.canını bekidiyo
gine sōlemiyör hanı'.diyör ki,"ras geldi bu daş baña"
70 diyör.efendi bir daş daha alıyor gine vuruyör,gine ca-
nını bekidiyör.üçüncü daşı artıñ arıdacağ yerine vuru-
yör,biliyoñ mu?yuru vurmaz,"arhadaş señ kōr değēlsiñ"
diyo biliyoñ mu?" Allā seşerseñ señ şu parañı al ele,
bu kōr daşı deñil" diyör hanı'."seniñ bu daşıñ kōr daşı
75 deñil,bu adduñ daşlar" diyör hanı'."seniñ gōzūñ muşggağ
açuğ" diyör."atdıñ daşı bağ yuruyōñ" diyör,biliyoñ mu?
burdan aşı,"ulan teres" diyör,"benim paramı yēyecēdiñ?"
diyör,"señ" diyör biliyoñ mu?hōkūmdar da gūlüyör orda,
kōre yol veriyollar gēdiyör.

- c -

- 80 bir garı, bir de goca yolda gèderken, merkeP var tabi
 öleriñde. bir de bağıyola arhadan bi kör geliyo hani. o
 yanna, bu yanna biliyoñ mu? bécār adam. o diyo ki merke-
 bin saybi, "garı" diyor, "sāab olur" diyor, "gel ikimiziñ
 de gözleri sālam, şu köre şu merkebi vereK binsiñ" diyor.
- 85 "biz de yannıza gèdeK" diyor. "varıq sāab olur. nere gè-
 diyorsa orıya der gütöreK bunu" diyor hani. neyse ele-
 niyolar, kör arhalarıñdan yetişiyor. "selām", "aleyKümse-
 lām. baba nere ediyoyñ señ?" "işde şeşere gediyorum" diyor.
 "peki gözün görmüyor nası gèdiyoñ?" "işde nēdim bēçare
 90 galdım, ağır ağır gediyorum" diyor hani. "merkebe binmeñ
 mi baba?" "binerim ya. keşkem eyle bi şey olsa" diyor ha-
 ni. efendim diyor ki, "garı eyince şunu merkebe bindüreK"
 diyor, bu körü biliyoñ mu? "sāab olur. gütöreK şeşere bira-
 hağ, biz de yanı sıra gèdeK" diyor. körü bindiriyollar
 95 merkebe, şindi bunnar yanı sıra gèdiyollār. şeşeriñ işine
 girince diyollar ki, "arhadaş nere gader gèdecēñ señ?"
 işde felanca serayın öne ader gèdecēm diyor hani. orıya
 varıncı, "temam arhadaş şindi en merkebden, geleceğen yere
 getirdik seni" deyince, "ne enmesi yav?" diyor. "benim mer-
 100 kebi elimden mi alacāñ yoğsa?" diyor. "ne merkebi yav?
 merkeP kimiñ?" diyor. "ha babam garıy da alaydıñ elimden"
 diyor kör. "bağ, haydi bağıym. baba saña merhemeT eTdik, ge-
 tirdiK". "ne merhemeTi yav?" diyor, biliyoñ mu? bağııyor
 hani. "ha babam" diyor, "garıy da ala, merkebi de alaydıñ

105 elimden?" diyor. "gözüm kör ,bêcareyim." diyor.o zamana a-
 der onun şeyne birikiyollar,millet birikiyor."o ne baba,
 dâvañız ney?" "dâvamız şu" diyor,"benim" diyor,"bêcare-
 yi yürēmiz acıdı,yolda bindirdiK,şindi burda endirecük,
 hem garıma sağb çıhiyör,hemi merkebime sağb çıhiyör"di-
 110 yor. ēle dēyince obirleri diyor ki garıya,"sen kimiñ ga-
 rıısıñ?" diyollar."aħa şu sālamiñ garısıyım" diyor."he-
 le namıssıza baħ" diyor kör,biliyoñ mu hanı?"onu sālām
 górdüñ oña varacāñ hemi namussuz?" diyor."beni biraħacāñ
 şu halda beni" diyor."de seyret" diyor."merkeP kimiñ ba-
 115 ba?" "merkeb de benim,garı da benim" diyor kör."ula baba
 de seyret" diyor o sālām olan."bu başımıza belāyı satun
 alduħ garı" diyor.o zamana a-der o halk diyor ki,"ula u-
 tanmıyoñ mu baba,herifin hem garısını alıb,hemi de şey-
 ni almıya?" diyollar.herifi suşluyollar orda.ēle,bēle
 120 dērken bu iş mahkēmiye zuħūr ediyor,hākime zührediyo bu.
 hākimiñ hūzuruna varıyolar,aynē bēle ānaTdıym gibi,bili-
 yoñ mu? garıya,"sen kimiñ garıısıñ?" diyor hākim.diyor
 ki,"aħa şu sālamiñ garısıyım" diyor.kör diyo ki,"baħ e-
 fendi" diyor,"bilmem gaç senedür garım" diyor,"namussız
 125 benim gözlerim kör,onu gözü kesdi ona varıyo" diyor."ē,
 merkeP kimiñ?" "merkeb de benim"diyor kör."ula baba sen
 bunuñ merkebini,garısını niye alıyoñ elinden,yazılı deħ
 mi?" diyollar."baba nabalı boynuma benim" diyor."merkeb
 de benim,garı da benim.biz bunu yolda yürēmiz acıdı bin-

- 130 dūrđüK" diyör.hākim ğurnaz ımış,"tāmam" diyör."ē" diyör
 "ēlince siziñ dāvāñızı ben hallederim" diyör.efendim o,
 ğapıcılara diyör ki,"şu kōrū bir odiya ğoñ" diyör.o sā-
 lamı da bir odiya ğoduruyör,o ğarınıñ ğocasını.efendime
 söylüm,şimdi kōrūñ orıya bir adam bekidiyör."aman ne öK-
 135 sür,ne pısgır ha" diyör o adama.kōrūñ oldu odiya.sālama
 da oraya sahlıyolar ğ biliyöñ mu hanı."sen ēyce sahlan,ğó-
 rünme" diyör.efendim,şindi neyse gel haberi kōrden ve-
 reK.kōr dururken,dururken orda diyo ki,"avradını satıym,
 daş atıb ğolum ārımadı ya" diyör."haviya aTdım bi fişeK,
 140 ya avrad düşer ya da eşşeK" diyör hanı."hākim bunuñ biri-
 ni baā ğökmeder nasıl olsa" diyör."haviya aTdım bi fişeK,
 ya avrad düşer,ya da eşşeK" diyör.gel haberi nerden ve-
 reK,ğarının ēteki ğocasından.o da diyo ki,"ğórdüñ mü sen
 efendişişde cenab-ı Allāhın,ğurban oldum Allāh,yārabbi
 145 beylesilere yürēñ acımıyacağ.yolda bindirdüK" diyör,"bé-
 çareye süre süre getirdik"diyör,"şeherde endirdüK bunu"
 diyör."şindi benim hem ğarıma saāb çılıyör,hem de eşşe-
 me.de seyret sen" diyör."artuğ eşşeK neyse ne ya,ğarıyı
 elimizden alacağ bu adam" diyör."nerden bindürdüydüK,yā-
 150 rabbi sen biliñ" diyör.o da eyle diyör hanı.o zamana a-
 der,o kōrūñ ordaki adam diyör ki,"ah,burdan aşa kerğana-
 cı,herifiñ ğarısını al,haviya aTdım bi fişeK,ya avrad dü-
 şer ya eşşeK de" diyör."tāmām" diyör.şindi hākim onnarı
 çarıyor,ikisini de,o yandaki adamları,soruyör.diyo ki,

155 "efendim,avrad da bunuñ,eşşeK de bunuñ.herif tavatır a-
cışıyör hākim bē" diyor.ēteki "o ne dēdi?" diyör."bu k̄ör
de dēdi ki:haviya aTdım bi fişeK,ya avrad düşer ya da eş-
şeK dēdi.ne eşşeK bunuñ,ne de avrad bunuñ" diyör."hākim
bē" diyör.o zamana_ader hākim k̄örü vurub dışarı ediyör,
160 obirne de gariyı teslim ediyör,geşib gēdiyollar.merhemed-
den maraz dōar.

- 9 -

Zengin ve fakir dâvası

165 yapıyı yaparsañ himinden başla,
ibadeT ediyim dërseñ dörudan şaşma,
zengin oluyum dërseñ durmayıb işle,
züürd oluyum dërseñ uybuaya başla,
uybu seni bi selâmete çiharır.

170 çarırñ gahmaz avrād
uyurum dudmaz evlād
orda ne arasın
hayır beräkaT dövlēd

- d -

vaḥdîñ zamanında bir ḥökümdar var ımlı, bir de baḥcu-
 vanı var ımlı. ḥökümdar baḥcuvancılıya çoḥ máraḥlıyımış.
 efendim, tâze çiçekler, efendim bu gibi şeylere máraḥlıyımış.
 175 mış. ēce de bir baḥcuvanı var ımlı. bu baḥcuvancı çiçeḡle-
 ri, ḡúlleri yetişdirince ḥökümdar sormuş, demiş ki, "ölüm,
 baḥçemizde ne gibi neler noḡsan" deyince, demiş ki, "efen-
 dim -her şeyi Avrupadan getirdirirmiş ámm adam- ḥökümda-
 rım Allāḥ ömürler versin, baḥçamızda bir ḡúl ācımız noḡ-
 180 san" demiş. "eylince evlādım Avrupaya yazalım da birḡ de
 ḡúl ācı gediddirelim, ondan ḡoláy ne var" demiş. efendim
 Avrupaya yazıyo, bi ḡúl ācı gediddiriyo, şe le bi çitil u-
 faḡ, tomatıs fidesi gibi, onu ḡózel yetişdiriyor, baḥçede
 ḡúller ḡonca, ḡonca acıyor efendim. diyor ki "támam. artıḡ
 185 bunlar kemala ersin de ḥökümdara ḡoparıyım, masasına ḡo-
 yum", şe leg déyolar a şinci, "goyum da bāḡşşimi alıyım"
 diyor. zabaḡdan varıyo ki bül bül ḡülü deşmiş, daḡdemiş heş
 bi şe ḡomamış. ola, ḡúlleri deşmiş, daḡdemiş. varıb diyor ki,
 hazin hazin ḥökümdarın yanına varıyór, "ḥökümdarım Allāḡ
 190 ömürler versin, felanca tarihdeki, felanca senedeki" efen-
 dime sölüym, "getirdiḡimiz ḡúl ācını yetişdirdim. şimdi sa-
 bāleyn ḡoparıb masañıza getirecēdim, bāḡşşimi alacādım"
 diyor, "baḥçedeki bül bül ler deşmiş daḡdemiş" deyince, di-
 yo ki, "ölüm o bül büle de ḡalmaz eylence o ḡúller. o bül-
 195 büle de ḡalmaz" diyor. "hanı seniñ ḡönüü ḡırdı, seni in-
 ciddi ya" diyor. birḡún yataḡa baḥcuvanıñ baḥceniñ içeri-

sindeyîmiş, bağıyor ki bir ağaşdan sıyrılı sıyrılı bir
 yılar éniyor, ağaşdan. ağacın depesinde bülbüllerin yuva-
 sı var ımış haní. fagát bir gún, iki gún bağıyor bülbül-
 200 lerin sesi solū kesiliyo. her gún bi ēce sahârlerde öten
 bülbüllerin heş sesi çıhmıyör. efendim, "ula o bülbüllere
 nöldu yay. her gún ēce ēce ötüyollarıdı" diyor. ağaca yo-
 ğarı çıhib bağıyor ki, yılan. o sıyrılıb énen yılan var
 ya, bülbüller ikisinde yurmuş öldürmüş orda, soğmuş. "ólā,
 205 ħökümdarıñ sözü çıhdı. bülbüllere galma dediydi ya" di-
 yör. "demeğ ki bağıılan yurdu buñları öldürdü" diyor. ne-
 yise zabahleyin varıyor gene ħökümdara diyor ki, "ħöküm-
 darım Allāh ömürler versî, siziñ geçen gúngü sözüñüz çıh-
 dı" diyor. "ney evlādım?" "o bülbüllere galma dediydiñ"
 210 diyor, "bugún yatıyodum, bağıdım ki bülbüllerin ikisi de
 ölmüş. geçen gún ağaşdan bir yılan sıyrılı sıyrılı éndiy-
 di, yılan vurmuş" deyince diyor ki, "ölüm, o yılan da gal-
 maz" diyor. "o bülbüllerin canına gıydı ya oña da galma"
 diyor. birgún yaz mevsümünde ilkbaharda bağcuvan beli a-
 215 lıyoğ, bağcayı bellerken beli haydür ha idmez yılanı be-
 liniñ ortasından kesiyur. "ulā!" diyor, "ħökümdarın dedüü
 gine çıhdı" diyor efendi. "yılanı kesdüğ" diyor. efendim
 varıyo diyo ki, "ħökümdarım, Allāh ömürler versîñ gine sö-
 züñ çıhdı". "ney evlādım?" "bugún bağceji belliyodum, efen-
 220 dim beli yurduydum beliniñ ortasından yılanı kesdim. guy-
 ruğ bi yann eddi, gafa bi yann eddi" diyor. "e, evlādım sa-

ña da galma^z eylince" diyur.ola!e böyü^ğ Allāh,böyü^ğler-
 de hata hanı böyü^ğleriñ yanında hata ço^ğ olur.bir gún
 bir hata işli^yör."ba^hcuvan édamlı^ğ" diyör."dar ācı seh-
 225 basında da^hıP ba^hcuvanı asaca^hsıñız" diyör.ulan eyle dé-
 yince ba^hcuvan düşün^yör."yarabbi" diyör."bizi de şeyler
 gibi edece^ğler" diyör.yalıñız dar ācına da^hılıırken diyo
 ki,"^hökümdarım Allāh ömürler versiñ,bir çit kelām sölet-
 meñ mi ba^h?" diyör."söle ba^hyım" diyör."bül^bül g^lü de^ş-
 230 di da^hıddı oña galma^z dédiñ,onu yılan vurdu,yılana galma^z
 dédiñ,beni édam eddiriyöñ,eylince saña da galma^z.baña da
 sen sebeb oluyöñ ^hökümdarım" dedi."seniñ ayāña bi yerde
 dolaşur" dedi.ēle deyince ^hökümdar şe^{le} bi düşün^dü diyör.
 "olan ba^hcuvan seni affediyorum hadi géd" dedi diyur.o-
 235 nu affeddi diyur.

- e -

vahdîñ zamanında hükümdarlar seyâat gezerler imiş, se-
 yâat íâlesiynen beraber. íâlesi dedikleri hizmadcısı bi-
 liyoñ mu haní? bir çöle varıyollar ki bir tene orıya bir
 adam oturmuş, böyyük bir kitab almış öñüne. yazıyör cızı-
 240 yör, yazıyör cızıyör efendime sölüym, devîriyor kitablar-
 nı. orıya varıyör. "selâm", "aleykúmselâm". "evlâdım bu ki-
 tabı ney için uğraşıyoñ bu kitabınan" diyor. diyoş ki, "e-
 fendim ben cenaballâhıñ emri üzere dōğan çocuğları, ölanı
 ğızı birbirne yazan müegKel meleke benim" diyor haní. dō-
 245 an çocuğları diyoş biliyoñ mu? hanı cenab Allâhıñ yazısı
 diyollar ya. "dōğan ölannan çocuğları birbirne yazan müeg-
 Kel meleke benim" diyor. bunnar diyor ki, "eylince benim
 bir ğız çocuğum var, kime yazdıñ?" diyor. "seniñ o ğız ço-
 cünü felanca diyarda bi balıhcı var, onuñ evlâdına yazdım"
 250 diyoş. "Allâh, Allâh." diyor hükümdar. "ben bir goca hüküm-
 dar olam, sen de gēde omuzuñda torunan gezen balıhcınıñ
 evladına benim çocuğumu yazasıñ. olmaz bēle iş" diyoş. "efen-
 dim Allâh üzere yazdım ben bunu" diyoş. ölan lāle, bu ol-
 madı" diyoş yandakine. "bu balıhcınıñ adiresini biliyoñ
 255 mu?" diyoş. "bilürüm. felanca diyarda, felanca yerde, felan-
 ca mađlēde oturuyur" diyoş. ordan bir adires alıyoş. efen-
 dime sölüym lālenen sürüyölar dōru orıya varıyolar. se-
 lām, va aleykúmselām. efendim hoş beşden sōna diyoş ki, "ev-
 lādım. neñiz var siziñ?" deyince, diyoş ki, "efendim bir
 260 kōleñiz var. ölan çocuğum var" diyor. o zaman kōle zamanı, a-

lur da haní satın alıllarmış biliyoñ mu haní.fakirliğ
 zamanı efendi, evlâdı satın alırımış adam. bu çocuğu baş
 satmaz mısınız?" diyor. "hay hay efendim, yoluñuza fedâ
 satarım" diyor. mañsad gayıb eddirecek onu. alıyor, efen-
 265 dim iki misli para veriyor, göca hükümdar. ordan bi tene-
 sine bir beş on gurus para veriyö. "ölüm götür şunu fe-
 lanca deriye galdur at şu çocuğu" diyor. parasıynan değel
 mi? "şu deriye galdur at şu çocuğu" diyor haní. deriye a-
 tacağ. yanı o çocuğ değel ya, gızını zengin adamıñ evlâdına
 270 verecek haní. onu gaybeddirecek yanı. efendim götürüyor, e-
 le ya emir emir, galdırıp köteliyor. diyor ki "yay Allâhıñ
 öldürmedü ölmez". efendim, dalğa vura vura ura ura götürü-
 yor, tã aşşada bi balıhçı daha var ımış, o balıhçıınıñ to-
 runa düşüyor. balıhçı çekiyor ki, lan bi çocuğ. "Allâh, Al-
 275 lâh!" diyor. "yav bu insan. deñiz mañluguna benzemiyo bu"
 diyor. bañıyo bi olan çocuğu. "olan benim de çocüm yödu e-
 yi rasgeldi ey yârabbi" diyor. parkesini neyi soyunuyur,
 sarıp sarmalıyor, alıp götürüyor eve, bunu böyüdüyor. hükü-
 meñ gene seyâat geziyolar biliyoñ mu? deliganlı oluyör,
 280 bizim hac efendi ibi. seyâat gezerken gine aynı yere üra-
 mıyor mu haní. orya. bir misâfir oluyör efendi. çocuğ bir
 hizmañ ediyör buña efendim. yañışıyor hizmañta da haní. pã-
 dıñıñ hoşuna gediyo. diyor ki, "evlâdım siz kimiñ olusu-
 ñuz? babañ var mı seniñ?" "yoğ efendim, benim babam yoğ "
 285 diyor. "ya sen kimsin ya?" diyor. diyo ki, "ne blim, vañdıñ

zamanında benim babalıym var, balıhcılığ yaparmış" di-
 yör, "ē" "balı, toru deñize atınca" diyör efendim, "tora
 düşmüşüm, çeğmiş çıkarılmış. Allāh beni öldürmemiş, demeK ki
 rızgım var" diyör. "ōla! olan lāle bizim addırdığımız ço-
 290 cuğ bu" diyör. "Allāh, Allāh! ula gine olmadı bu işimiz"
 diyör. "ne yapalım?" diyör ki, "çocuğum sağ bir nāme ver-
 sem, bizim baş vezire götürüñ mü?" diyör. "hay hay efen-
 dim götürüyüm" diyör. bi nāme yazıyor ki: sayın baş vezi-
 rim, size bi deliğanlı çocuğ gönderiyörüm, bunu varūr var-
 295 maz ēdam sehbāsına dağıb ēdam edesiñiz dēyi yazıyor. gi-
 ne gaybeddirecek hanı. efendim oğmuşlū da yōmuş çocuğ
 efendi hanı. oğulların neyin olmadığı zamanlarda. oğmuş-
 luğ yoğ çocuğ tabi. nōlduğunu bilmiyor a. cebine, şurası-
 na soğuyur gōkūs cebine soğuyur kaadı hadi geliyur. so-
 300 ra sora varıyo. diyo ki, "efendim hōkūmdarıñ kōşkū nere?"
 "deyha şo kōşk" dēyola. varıyo, öüne varıyo ki efendime
 sōlüym, bir bahçe, çeşmeler ağıyor, gūl aşları, gōzel mey-
 va aşları, çeşme ağıyor. olan. diyo ki, "bi çeşmeden su i-
 çek, şuriya bi parça yatıym da dīneniym, yoruldu" diyör
 305 hanı. orıya upuzun oluP yatıyor. hōkūmdarıñ gızı da bah-
 cıya gezmiye çığıyor a. şeyle bi bahıyor hanı cenab Al-
 lāhiñ yazdı ya hanı. "ōlan hey yārabbi! bu deliğanlı bu-
 rıya nērden gelmiş? gurban olduym Allāh beni şuña yazmaz
 mı acaba?" diyör. "ne gōzel deliğanlı, ne yosma deliyanlıy-
 310 mış. ben beyle heş gōkcek deliğanlı görmedim, bizim bu ci-

varda beyle gelen" diyör hanı."nêye geldi acaba bu burı-
 ya?"diyo.fâgad bu gôksündeki kâat görünüyo,burdaki.ağır-
 dan varıyör,kâadı şeyle çekiyor,şeyle bi kenara çıhib o-
 huyör ki,bahıyo babasınıñ imzası,babasınıñ yazısı.sayın
 315 baş vezirim,kâadda eyle yazıyör.bu deliganlıyı size gön-
 deriyorum,êdam sehbâsına daha êdam edesiñiz deyi yazıyo.
 "olan bu babam da bi tuaf adam ki" diyör.hemen o kâadı
 dürüyö,ufalıyb atıyör.cebiñden bir kâad çıkarıyör,yazı-
 yör ki:sayın baş vezirim,size bir deliganlı gönderiyorum
 320 ben bunu dâmad edindim.bizim çocūnan bi toy düjünü gura
 evlendüresiñiz,birbirne gaşdurasıñız diyi yazıyör.baba-
 sınıñ imzasını da atıyör.ağırdan gine varıyör çocuyın o-
 rıya gısdırıyo,gôksündeki cebine.ordan gayboluyo gendi.
 şindi çocuy uyanıyör efendime sölüym,elini yüzünü yuyo,
 325 bi fârahlanıyör."kâadı varıyım götürüm başvezire veriyim
 hele" diyör.kâadı eletiyor,sora sora,başvezirin divanna
 varıyör efendim.vuruyur gapıy işeri giriyör."gel evlâdım"
 deynce,"efendim,hökümdar gönderdi,bir nâme gönderdi si-
 ze,şu nâmeyi" diyör.başvezir alıp bahıyör ki,bir nâme,i-
 çinde yazıyör ki:sayın başvezirim,bunu ben dâmad edindim,
 330 bizim çocūnan bunu bir toy düjünü gura evlendüresiñiz,di-
 yur.eyle deñince başvezir şeile çocuyñ yüzüne bahıyör."ne
 bahdıñız efendim?" diyör deliganlı."ulan çocuyum talihi-
 ñiz var" diyör."hökümdar sizi dâmad edinmiş.yarın size
 335 toy düjünü guracām,evlendirecām sizi" diyör,biliyoñ mu?

hükümdarın sen dāmad olmuşsun" diyor hanı. "kaadı onunçün
 göndermiş" diyor. bi seviniyor çocuğ. efendim, yarın bi del-
 lal nidā ediyor ki: ey sayın halk, hükümdarın gızına düjün
 oluyor. bi deliganlı çocūnan evleniyor. bir şey veriyor e-
 340 fendime sōlüym, bütün halk birikiyur, bunları birbine gaus-
 duruyor. gel haberi hükümdardan verek. hükümdarın heç habe-
 ri yoğ. hükümdar dolanıP çevriniP geliyor ki, olan da evde,
 gız da evde. "Allāh, Allāh! yav bu ne oldu bēle be?" "höküm-
 darım, beyle bēle oldu". "bunu kim evlendürdü?" "başvezir
 345 evlendüdü". "çāırın bağıym başveziri" diyor. başveziri çāa-
 rıyo. "gel bağıym başvezir. ne yapıdın ya sen?" "ne yapa-
 lım efendim?" "kaadda ne yazıyodu?" "kaadda bēle bēle ya-
 zıyórdı". "olan kaadda bēle bēle mi yazıyodu ölüm?" "e-
 fendim kaadıñ. aha imzañ, aha kaadıñ". "ey yārÁP!" diyo şin-
 350 di şey hanı. ne de olsa fikirli adam biliyoñ mu? "senin
 yazdın yazı bozulmaşımış. ne eddiysen bozamadım yārab-
 bi, şindiye ben o çocuğ dāmadlığa gabul ediyorum" diyor.
 toy düjünü guruluyur, muradlarına eriyoklar.

- f -

vahdîñ zamanında bir hökümdar var ıdı. bir gız çocu
 355 var ıdı. hökümdar gızına buyurdu ki, "gızım, yuvayı erkek
 guş mu yapar, dişi guş mu yapar?" dedi. gız dedi ki, "baba
 yuvayı dişi guş yapar" dedi. hökümdar, "erkek guş yapar"
 dedi. erkek guş yapar, dişi guş yapar diye babasıynañ şe-
 ye girdiler bunnar. hökümdar sinirliymiş dedi ki, "dur gı-
 360 zım, seni bir fakir bir adama veriyim ki bağ yuvayı na-
 sıl yapacāsañ yap" dedi hanı. gezdi dolandı, bir köyde bi
 tembel Memmed dەرlerdi biliyoñ mu? dana güder imiş hanı.
 götürdü gızını tembel Memmede verdi diyör. "şindi yuvayı
 düz" dedi. sinirli bir adamımiş hanı. "de şindi yuvayı düz
 365 nasıl düzecēseñ burda" dedi hanı. efendi birağdı, başga
 bi diyara birağdı geldi. gız da o yanna azıddı geldi. şin-
 di gel haberi nerden vereķ, hökümdarıñ gızından. "Memmed "
 "buyur hanım". "Memmed bir kilo yún alacağ ğade parañ var
 mı?" "becerürüķ hanım efendi, bir kilo yún alacağ ğader".
 370 geddi bir kilo yún aldı getirdi diyör. amma ğıyağ -gazağ-
 lar örer imiş, elinden çoğ şey gelir imiş biliyoñ mu. hanı
 elinden iş çığar imiş hökümdarıñ gızınıñ. iki tene mi, üş
 dene mi -gazağ çığdı diyör. "Memmed buñları götür, şu fiye-
 te ver". o zamanda yün kilosunu bir liriya alıyör hanı. bir
 375 lira veriyör, bir kilo yún alıyor. efendim şindi bu üş de-
 ne -gazağ doğuyur, yapıyör. "buñları Memmed üçür liradan aş-
 sa verme, denesini" diyör. Memmed götürüyör, gapıyollar e-
 fendi. antiķe. Memmed eTdi doğuz lira. Memmed gine yún al,

şe ed dərken efendi, bu Memmedi bir zengin yapıyor amma.
 380 Memmed gəd felanca yerde çebiş topla, Memmed tohlu topla,
 Memmed süreğ getir. bu Memmedi bi zenginn idiyör emme bu
 -garı, sorma gədsin. birgün de diyo ki, "Memmed." "buyur ha-
 nım" "bağ bir şey çāır. mimer çāır" diyör. şindiki müen-
 nislere evel mimer dərler imiş hanı. "bağ bir mimer çāır,
 385 gəd çāır" diyur. gediyo bi mimer çāırıyo. diyo ki, "bizim
 hanım sizi çāırıyor" hanı biliyoñ müendise. geliyoñ, "bu-
 yuruñ hanım". diyo ki, "efendim sağ çoğ para verecām, fi-
 lanca diyarda benim babam var hökümdar. gədeceğsiñ, onuñ
 köşkünüñ pilanni cızacağsiñ, o pilanı getireceğsiñ baña. o
 390 pilan üzere bir köşk yabdıracağsiñ bağ" diyur, müendize.
 "hay hay" diyur. parıyı çoğ veriyo efendi biliyoñ mu? ē-
 läya, parasıynan değel mi her şe? gediyo aynı o diyarda
 hökümdarıñ, babasınıñ şeyni cızıyor efendi. köşkünüñ şey-
 ni cızıyor, alıp geliyoñ geri. diyo ki, "efendim, usdañı ne-
 395 yi bul, aynı babamıñ köşkünüñ şeyinde bir bina yapacağsiñ
 bağ" diyur. getiriyor bir usta efendime sölüym, aynan ba-
 basınıñ köşkünüñ şeyinde bir pilan cızdırıyor, buña bir
 bina yapıyor amma, sorma. aynı o hökümdarıñ binası, köşkú.
 köşke çıhiyoñ, hanım oturuyo soruya. Memmed, Memmed ā oldu
 400 -gayrı. danacılığdan gurtardı. gelen Memmed ā, gelen Memmed
 ā, Memmed ā. olan bir gün bañlıyoñ ki köşküñ penceresiniñ
 öünde otururken babasıynan, anası. he gel haberi nərden
 verek, hökümdardan. "garı" diyör, af buyruñ, "kópeğ azıdır

gibi bi çocuğumuz var ıdı azıdduK" diyör,"öldü mü,ğaldı
 405 mı?acından mı öldü,susuzundan mı öldü?gel bi gēdeK de
 yoğluyah ele" diyör.bir gac sene sōna.he bi gēdeK hele
 diyor hanı.orāya varıyor,bi kōyün gıyısına varıyo,"se-
 lām" "va aleykūmselām"."gardaş burda bi tembel Memmed
 var.evi nēre?" diyör."ne tembel Memmedi emmi?burda ten-
 410 bel Memmed yoğ" diyör."burda Memmed ā var" diyör."yoğ
 -gardaşım,señ bilemiyoñ" diyör.ireliye varıyo,bi adama
 daa soruyör."gardaş burda danacı bi tembel Memmed var
 ıdı,onuñ evi nēre?" diyör."baba danacı tembel Memmed yoğ"
 diyör."Memmed ā var"onuñ evi nēre?" "da şo kōşk" diyör.
 415 "Allāh,Allāh.yav yoğsa biz yanış mı geldiK.bu kōy deñil
 mi?" diyur.on aşsa gēderken bi de hanın gızı şeyden gö-
 rüyör pencereden."Memmed,bey babamnan annem geliyo.seerd
 -garşıla" diyör."garşıla ellerne öP,ellerinnen duT getir
 burāya" diyör."da şo gelenneç,annemnen babam" diyör."beğ
 420 babam" diyor.efendim getiriyollar kōşke çıharıyör yoğarı
 bañıyor."o gızım hayırl ossun,uurl ossun".Memmed ā geli-
 yor,gaynatasınıñ gaynaasınıñ elini öpüyör.diyö ki,"gızım,
 bu serveti nērden peyda eTdiñiz,siz?" dēyince"baba ben
 sañ demedim mi yuvayı erkek ğuş mu yapar,dişi ğuş mu ya-
 425 par dēyince,dişi ğuş yapar diyördüm ben saña.bu Memmedi
 danacılığdan ğurTaralı,bu kōşkü yabdıran da benim işde"
 diyör.vağdıñ zamanında size ānaddığım gibi,bir kilo yún
 aldırdım diyör.üş dene gazah eTdım,o üş dene gazağ saT-

430 durdum bilmem ne āder eTdim.şun eTdürdüm,bun eTdürdüm,
toħlu topladdım Memmede,yoz topladdım Memmede,şunŭ eT-
dim,bunŭ eTdim.bi de mimar çāırdırdım,baba seniñ kōş-
kŭn pılannı aldı diyör."gızım" diyör,"söz seni ĭmiş,yu-
vayı dişi ğuş yapar ĭmiş yavrım"diyör,hökümdar.

SÖYLEYEN :Kâzım Yılmaz,52 yaşında.

DERLEME YERİ:Eski Apardı köyü.

DERLENEN :Bir hâtıra.

sene admış birde İstanbula gëddüK,gardeşimınañ.tabi
 orda çoğ dolandıuğdan sonra ,bi iş o buluyor ben boş ge-
 ziyom o beni besliyor,ben çalışıyorum o boş geziyo ben
 onu besliyorum.yâni para kazanmamız yoğ,anca garnımızı do-
 5 yuruyoruğ.bële gezerken arada,kürd Üsüyn vardı zaralı.
 Levendde sebze satardı.çalışdım orda birez param marıdı.
 gëdib geliyom,para almıya zor ediyom,vërmiyolar parayı.
 boğon gëT,yarın gel.onunan da tanışduğ hanı,sivaslı hem-
 şeri olduından.orda bahdım ki bi merkeP,üstinde iki gö-
 10 fa sepet.dëdi ki,"ula topal,seni bir işe gönderecëm" dë-
 di."boş geziyoñ mu?" "geziyom boş,işde biliyoñ"."benim
 çoğ selâmı söyle,orda sivaslı Nureddin var,Horhunlu,ben-
 den de çoğ selâm söyle,seni orda işe alsıñ" dëdi."bu mer-
 kebi de gëtür,merkebe bin,merkeb dëru seni oraya gëtü-
 15 rür" dëdi.peki dedüK.merkebi ömüze gadduğ,gah bindüK,gah
 ëndüK merkebe haggaten de dëru vardı bahcanıñ gapısına â-
 lendi.Rumâli hısarında.seslendim Nureddin dëyi,dışarı
 çığdı.adam beni tanımyor,ben onu tanımyom tabi.gerçi
 sivaslı o da benim hemşerim amma.dëdim ki,"arğadaş ben
 20 sivaslıyım.beni Üsüyün gönderdi,size burda işçi lâzım-
 mış çalışacãm"süyün mü gönderdi" dëdi."Üsün gönderdi,çoğ

da selâmi var" dedim."alıykúmselâm,éyi" dedi."tamam bi-
ze de adam ilâzım ıdı" dedi.bańca,o da işci orda,bańcu-
van.esas bańcuvan o.bańca ermeniniñ bańcası."ańşam ol-
25 suñ" dedi,"sen burda dur,beraber patıron gelsiñ-patıron
diyör ermeniye-onu yanna gèdeķ tamam" dedi."seni işe al-
dırıym" dedi.neyse ańşamādâr orda durduķ,ańşamınan,"hay-
di gèdeķ" dedi.o saat dördde paydos ediyor.onuñ evü tã
samatyada.üş dörd dene araba deñişıyur buriya gelene a-
30 der.vardıķ oriya dedi ki,"efendim,bu çalışacaķ". "nèreli
bu üsüyün?" "bu sivaslı" dedi."yav ben sivaslılardan nef-
ret etdim" bi de Ğorġunlu dağ var ımış,o Nureddinin kóy-
lüsü.orda bi ġarı bahcadan gelmiş,ot alıyormuş,ineķle-
rine gótürme için.bahcayı ısız buluşun ġarıya saldırıyur.
35 onu ġömuşlar bahcadan.hanı bu da ermeni ciddi adam şindi.
ēle kótülükleri isdemez."böl olmassın?" dedi."yoh efen-
dim" dedi."bu eyle deyyil" dedi."bu éyidir,bu çalışsıñ
yanımızda" felan."peki Nureddin,sen biliñ" didi."saña ya-
rıyışlı bir adamısa çalışsıñ". "yoh baña yarıyışlı çalış-
40 sıñ" dedi.o vaziyet orda ġaldıķ.herġ zamanı geldi.Osman
da çalışıyurdu,ġardaşım başġa yerde.ya Amerıķan Robed ko-
leçi var ıdı,hemen Bebeķ kóyünüñ üsdünde,depeniñ başında.
orda çalışıyordı.o da işden çıġmış geldi."ġardaş","ē."
"ya kóye señ ġet,ya ben ġediyim.herġ geldi,burda ġit sü-
45 rüleceķ".dedim ki,"ben ġedmem".gelmeķ var ımış ah.inad-
laşduķ,ora hoşumuza ġeddi gelmedüķ.bu çekdi geldi.bunu

yolcu eTdim.bazän gelip gëdiP gözüm gönümü açılıyordu,
 safi yalıñuz başıma galdım.daha da yen gurbete çıhduğ
 alışğın değlik,cahillik devremiz de var.bunu yolcu eT-
 50 dim,arabiya bindirdim,ulā Isdanbul yıhıldı ben altında
 galdım.içeri geldim bahcıya,şindi başladım ālamıya.āla-
 duğ māladuğ amma bahduğ ālamaniñ heş faydası yoğ.birez
 birez gendimizi aluşdırduğ,çalışıyorum.günüzün gelib
 orda çalışıyorum.Nureddin gëdiyor saad dördde,sekizde
 55 geliyor.ermeniniñ bir de evü var,orda yatıyorum ben.za-
 bahdan geliyoruğ bahcay,tam meyvālar yetişdi.şahriñ or-
 tası mehelleniñ,biliyoñ mu Rumeli hıсарı.sag sol bütün
 çoluğ çocuğ,bahcıya giriP meyvaları girıP yiyolar."sen
 orda yatacāñ" dëdi,ermeni baña."yatağ" dëdüğ,başga bi
 60 şey diyemedüğ.orda yaTdim.böle bir yer çıhardım,yatağ
 oraya aTduğ amma,su yağın,havuz va.gece_arısı sivrisi-
 nekden yatamıyom.zabahdan gahıyom ki,elim yüzüm malon
 gibi olmuş,şişmiş.eve vardım bahdı ermeniniñ garısı,"ne
 o?" dëdi.dëdim ki,"nolacağ,sineğ beni dalıyor.yatamıyo-
 65 rum ben orda".dëdi ki," ben şeye sölüm",gocasınıñ adı
 Ğırat_ıdı,ermeniniñ adı,"Ğırantı sölüm,bēle olmaz.ya gel
 evde yaT,ya yoğsa sağ bi cimindirik ne yaPsiñ" dëdi.gel-
 di sōledi.dëdi ki,"yav bu çocuğ vaziyeti beyle,bunu ü-
 vezler sivrisinekler yatırmuyurmuş,elni yüzünü dalıyıp
 70 şişiriyolar bütün.bu evde yaTsiñ" dëdi.dëdi ki,"yoğ ma-
 dam,yatamaz evde.bahcada meyvalar olgunlaşdı,dad vermi-

yolar bahçaya.orda yaTsiñ" dedi."ben oña cimindiriki ya-
 pıyım" dedi.gendi de yazmacı biliyoñ mu?fabrikası var,
 fabrikatör.tiķana gėdmiş tabi.fabrikadan birez bez ge-
 75 tirmişdi böyyük bi şey,birbirne dikdiler evde.gōca bi
 çadır gibi oldu.şindi yaddınmıydı üs yandan bēle tavan-
 bālādım,ik üç yerden.üsdüm de zaten sac örtülü,her ta-
 rafı açuķ zaten.onu çekiyorum yatarkene,çadırdā yatar
 gibi yatıyorum.daha sinekler heç girmiyor içeri.ēle gal-
 80 duķ hayli zaman,çalışduķ orda.canım istiyur kōye gelme-
 yi gayri.yedinci ay,sekizinci ay girdi.bir gūn demek ki
 kōyü arzulamışuķ.yatıyorum,ürüyamda tam garınıñ öldüjü
 sıralar umış.mekdüb geldi ki baña,işde garınıñ adı Mev-
 lüdeydi,bizim hanımıñ adı,Mevlüde doğum yabdı,bir gızı
 85 oldu,adını da goyduķ diyereķden.adını da Ğaygūl goyduķ.
 geceürüya gördüm.ürüyamda döüşüyorum,hiş bilmedüjüm adam-
 lar.tanımiyom adamlar kim oldūnu.bunlarıñ bacaları bizim
 gapınıñ öjüdür bēle.bacadan addılar,bunlarıñ bacadan ğur-
 şun addılar gapınıñ öjünde.bu yārnım ortasından iki ğur-
 90 şun geşdi,buramda galdı.amma buram,bir yandı içerim.dē-
 dim ki,ben bu yaradan ölmem diyorum.elimde bıcaķ iki te-
 ne adam ben yaraladım.kim amma,heş bilmiyurum.beni vura-
 nı da bilmiyurum,benim yaraladıyım adamları da bilmiyurum.
 tanıduyım bir insanlar dejl.ama içerim yana yana uyandım.
 95 uyandım daş uyķu girmedi gōzüme zabaķa ader,uyyamadım.za-
 baķdan Nureddin geldi,arķadaşım.dēdim ki,arķadaş bēle bē-

le oldu.dédi ki,"yav sen ellâham gúnüzüñ o hevgaynan yat-
 mışsın da gece üryana girmişdir".dédim ki,"çoğ bir gorğu-
 lu rüya,bu rüya".orda tabi İsdanbulda sadağacı bulamañ,gó-
 100 remeñ.aşşa endim Rumeli hısarına,birez mısır mısır satı-
 yolar orda.alduğ,ğuşlara saşduğ.sadağañ da bu yapacañ.işi
 ermeniden izin isdiyorum,beni birağ gidecām diyorum,o be-
 ni birağmıyor ämmä,İsdanbul beni ele sıhıyur ki,iki du-
 var yıhılmış ben altında galmışım sanki.zorbaliğa goşdum,
 105 çalışmıyörüm,yatıyörüm.sen baña izin vermiyoñ,birağmıyoñ
 diyereğden.adama da söz verdüğ ki,tä Ğasıma Ğader gala-
 cām diyi."yatacāñ,gine de birağmıyacām" diyor.bahdım bir
 gún vardım Ğarıısına,meseleyi ānaddım."patıron gelişin
 gel" dēdi.o gelişin vardım,gine izin istedim."yoğ vėre-
 110 mem,hesabını kesmem,para pul vermem.boşa heç zor Ğtme"dē-
 di."galacağsıñ" dēdi.dēdi ki,"yav ĞıraT niye izin vermi-
 yoñ?" dēdi."bekār mısıñ,evlü müsüñ?" dēdi bağ.biliyor ha-
 nı biliyoñ mu?dēdim ki,"evlüyüm"."bağ,cahil" dēdi,"evlüy-
 müş" dēdi."bunca zamandır aylesine hasred mi galacağ?"dē-
 115 di."hesabını ver Ğėdsıñ" dēdi.gōñoldu Ğle deyšsin."pekey
 madam" dēdi.hesabımızı Ğördü,"zabağdan şeye gel" dēdi.
 çağmağcılar yoğuşunda tıkan māzası varıdı,oraya gel dē-
 di.ğėdmedim yanna da ya,daha dōrusu da ya.belki varırım
 belki varamam patıron,alāsmarladuğ.hağğıñı hālāl Ğt" dē-
 120 dim."ğúle Ğúle ĞėT" dēdi."gelürseñ Ğyi olur senüñ Ğün"
 dēdi ya Ğėdmedüğ.zabağdan ordan arğadaş varıdı bir sā-

mi isminde.o beni yolc_eTdi.geşdim tirene bindim,geldim.
geliyorum amma eyle kefli geliyorum ki.geldüK isdasyona
endim,geliyorum.dèdi ki,"topāl nere_ediyoñ?" dèdi."kóye"
125 dèdim."garıñ öldü" dèdi.şindi dörd beş sene yanımda gal-
dı da başınıñ arıdıjnı bilmiyorum garınıñ daha.hiç has-
deliK nedi görmediydim yalan yoğ.dèdim ki,"oña bi şe ol-
maz,daş gibi sālam"."güveniyon mu bēle?" dèdi."güveniyo-
rum" dèdim."ben saña dahılıyom,mañSız diyorum" dèdi."ge-
130 çenler kóydeydim,çeşmedeydi gonusduğ eyi" dèdi.çevürdü,
işi.ordan Damlacuşa geldim.Damlacuşda bizim ahrabalar var.
isdasyondan Damlacuşa,Damlacuşdan buruya geliniyur.onlar
da bulğur seçiyollar,gelin gaynana.yaluñuz hēç yüzüme
bahmıyollar.bahıyom,gözlerinden yaş ağıyor.ālıyollar on-
135 nar.benim ahlıma hişbi şey gelmiyor.rahmeTlik Veli hoca
var_ıdı,o da geldi oturdu yanıma.hoş geldiñ,falan_eTdi
ya.ō ,bahdım o da ālıyor.hişbi şey ānamıyorum ben yāni.
içerimde hişbi acı bi şey yoğ.o arada otururKene biz_or-
dayKen,aş bu cābir emmi,siziñ hatıP,Neçmeddin ne,dejirmen-
140 den geliyollar.ganıllarnan,öküz ganılları.beni orda görü-
şün,uşahlara demiş ki,"kâzım geliyor sağın,o arhamızdan
yetişir,garısınıñ öldüjünü söylemeñ" demiş.onnar mezeri do-
lanur dolanmaz mezerniñ bu yannı,ordan ben de ordan yö-
rüdüm.bunnarıñ arhasından yetişdim.yoncalış yoğarı gelü-
145 Kene Yusufgilin uşahlar görmüşler.hacı,zihni ne.ğöPmuş
gelmiş,Osmana haber vermişler.harmanıñ bir yannı gahmış,

- bir yannı duruyor.böyüg gardaşımıñ.bir de aşşa gasarıñ puñara gelmeden kóyün altında bu baş garşı geldi.amma şindi iki gózü iki puñar,dilini dodanı geviyör."ne gardaş,neye ālıyoñ?" "valla bi şey yoñ" dēdi."seni görüşüñ ökem gabardı" dēdi.ama ecüķ şüpelendir gibi oldum.bir içerime ufakdan bir şeyle,bir acı düşdü.dēdim ki,"beni görüşün sevüncēñ yerde ālamañ ne demeķ yāni" dēdim,biliyoñ mu?"bilmiyom işde ökem gabardı" dēdi.yoñarı geldüķ.
- 155 Memili kahya,bizim Hayriye,ğayş Ali orda ekin tī savuruyollar.önüme geşdiler,tabi hoş geldiñ etdiler.bağdım Memili kahyanıñ gózünden yaşlar oluğ gibi añıyur."neye ālıyon kahya" dēdim.dēdi ki,"gózlerime toz geddi de tozdan yaş añıyör" dēdi.dēdim"bu toz işi dāāl".anaşduğ geri
- 160 döndüķ,dōru eve geldüķ ki.dēdim ki,"orda ataş yanmış,ölü yunmuş bizim evde.duvarı isı var.bizim evden ölü çıñmış" dēdim.içeri girdim,şēle bi góz gezdirdim.ben giderķene bizim gardaşımıñ gızı Asıya o gırñlıydı,o olacağ beşik.bir de bizim Bahdıyarıñ obir gardaşımıñ ölu şaban,iki.
- 165 bir de bizim hanım doğum yapdı dēdiler,üş beşik olması lāzım.iki var biri yoñ.garı heç piyāse de yoñ amma.şēle bi saā sola góz gezdirdim,hepisi tamam,"efendim nērde?" dēdim,babamdan ötürü."o,odada" dēdiler.anam dēdi ki,"oñl,Yaramışlı da babası hasdelenmiş,gardaşı geldi götürdü.
- 170 gardaşıñ gider getirir"dēdi.dēdim,"anadım ğayrı,onu gelmez yola gönderdüķ deñsene"dēdim.daha onu kimse getire-

mez, daş baña oğumañ. bizim ocağdan bir ölü çıkmış, daş a-
 taş gósteriyo orda, duvarda isi var. bizim burda ölünün
 suyunu dışarda ısıdıllar tabi. yoğ moğ dedilerse de kim,
 175 inanır. bizim işde o Báhdiyer dedüm gardaşım da hasde ya-
 tıyór orda. dèdi ki, "gardaş āri mi, dōru mu sōlüyüm? yara-
 mışlı öldü" dèdi. "zaten demeseñ de ānadım durumdan" dè-
 dim. öldü öldü. şindi tamam öldünü ānaduğ, ğayrı ne yapacā-
 mızı şaşırtduğ. ālıyoğ, sızılıyoğ. odada yaluñuz başıma ğal-
 180 dım, bir efğar geldi. Nahir de beķciydi o zaman. o da gezer-
 ķene işde gelmiş, ben de pencereniñ öünde, elimde ğalem
 hem yazıyom, hem sōlüyom, hemi ālıyom. baħıym orda ne sōle-
 mişim:

ah hele nesine gelmişim de dosdlar yalan dūnyaniñ
 185 eller gibi de şad olarağ ğılmediñ oy
 feleķ bir toP aTdı da yār yār
 belim büküldü, büküldü
 bu derd nerden de geldiğini bilmedim oy.
 feleķ bir toP aTdı yıhdı binamı
 190 bu derd nerden geldiğini bilmedim oy.
 ā ğale dayanamam firğatıña cuşuña
 baħıñ şu feleğin de ğaħbe işine
 oturub da yasdıñıñ başına
 ēyi kōtū de hatiriñi sormadım oy.
 195 aman giremedim di nazlı yārın salıña
 zalım dağlar da perde var bende

yanma Kāzım haḡdan gelen zuluma
eyvah,eyvah son nefesinde g'ormedim oy.

SÖYLEYEN : Rabia Yıldırım, 53 yaşında.

DERLEME YERİ: Haydarlı köyü.

DERLENEN : a) Bir masal, b) Mâniler, c) Bir masal

- a -

bir ananın bir gızı varmış, yedi gardaş. yedi gardaş,
 bir bacıymış. yedisi de başını almış getmiş. başını almış
 gedişin, eller gardaş gardaş diye oynar olmuş, bunu anası
 demiş ki, "benim gardaşım hiç mi yok anne?" demiş. o da di-
 5 miş ki, "ah kızım, yok muydu, vardı. yedisi de başını aldı
 gèddi. başını alıp gedişin, "anne ben gardaşlarımı bulacām".
 külden eşsek yapıyor, anası şele epey varışın, "çüş" diyi-
 şin āleniyor, bozuluyor. yinidden geri geliyor. geri geli-
 şin gine anası yapıyor. çü, çü, çü, çü diyip ta varıyor, bi
 10 gonah görünüyor. gonah görüşün, oraya kız gediyor. gedişin
 bahıyor ki, bir kedi. kedi evde siliyor süpürüyor, dörüyor
 dösürüyor. bu kız gorhuyor. gorhüşün dolaba sahlaniyo kız.
 dolaba sahlanişın bu gardaşları "bu nasıl hekmet, bu nasıl
 neydi? biz bunu kişifliyecük, böyle etmiyodu, kedi" gar-
 15 daşları kişifliyor, heş biri beşe añyamıyor. güccüg diyor
 ki, "ben barmānı kesecēm, bunu beklıyecēm" diyor. barmānı
 kesiyor, bunu beklıyor. kız çıhıyor, siliyor süpürüyor, gi-
 riyor. dolaba girecei vahid olan dutuyor. olan dutuşun, gi-
 za "is misiñ, cis misiñ?" "isim de, cisim de. seni beni ya-
 20 radan Allāhın guluyum. ben siziñ bacıñızım. gorhundan burı-
 ya sahlaniyorum". o zamanaca sarım gürüm ediyollar, sarılı-

yollar."bacı biz dağdan ay getirek, sen burda bişir bize yidir".gëdiyollar,çarşıdan eķsük görüyollar getiriyollar. bu ğız güzelce biçiyor,gëyyor.kedi garnazlanıyor.küle su
 25 döküyor,ataşı garaldıyor.ataşı garaldışın bu ğız çıhıyır ki,hiş bi yerde beşî yoķ.ataş yoķ ki abilerine yemeķ bişire.çıhıyır baķıyor dağ ki,bir dağdan tütün görünüyor. burda māni sölüm:

30 -gara üzüm üzünsün
 yarım iki gözünsün
 gëddi unuddu belleme
 aķşam zabaķ sözünsün

ğız gëdiyor.

35 -gara üzüm deneler
 yārim -gaşda döneler
 yar gādiriñ ne bilir
 seniñ gibi semeler.

ğız gëderken gëderken,devleriñ -garısı varıyo ki hedig -gaynadıyor."aman sen burıya nasıl geldiñ?" diyor."şindi
 40 devler seni -gaķar yir".yişin seürdüyor ğız,değirmen daşınıñ arķasına.ğız -goşuyo dev goşuyo,ğız goşuyo dev goşuyo.ğız -gapınıñ arķasına daşı -goyuşun,dev gelib yetişiyor.ğıza diyor ki,"güccüg barnānı ver,ben bi baķıyım" diyor."yüzük daķacām"diyor.ğız -ganını soruyor o dev,ğızın.
 45 orāya calp devrülüyor.gardaşları geliyor,baķıyor ki,kimse yoķ.bunlar -gayrı pencereden mi eniyor,-gapıdan mı eni-

yor, iniyollar ki ğız bayğun. "sağ noldu?" bēyle bēyle ol-
 du. kediyi öldürüyollar, devlere ğediyolar, yēdi devi öldü-
 rüyollar. yēdi devin ğarısını alıb geliyollar gendilere.
 50 bunnarin üsdü kirleniyor. üsdü kirlenişin, bu ğız yumuya
 ırmā gidiyor. ırmā ğedişin, ırmağdan gelişin ğız bir yanı-
 yor, bir yanıyor, bir yanıyor. devlere diyeğ ki diyor, bu ğar-
 daşlarna, baciñ piçlendi diyeğ diyor. yılanin enüklerni top-
 luyollar, ğıza içirdiyollar ğatın içine goyub. ğız ğún ğú-
 55 nü, ğún ğünü şişiyō. baciñ devlerden piçlendi" diyollar. piç-
 lendi diyişin, bu diyo ki, "bu bağ yaramaz" diyor. olan ğó-
 türüyor. "bunu ğótür vur" diyollar. köyneğni çıkarıyor vur-
 muyor. başına yatırıp uyuduyor ğızı. bir ulu dağın başına
 ğótürüyor ğızı. uyuduyor, uyuyuşun köynēni çıkarıp, köynēni
 60 ğarga urub geliyo ki, "vurdum ğızı" diyi. ğız uyanıyo ki Al-
 lah etmiye ğan terin içinde. bir bağıyo ki ırmağ ğörünü-
 yor. ırmağ ğörünüşün, ırmā ğediyor. ē dedükce ğara bağı de-
 liniyor. yilannar āzından geliyor, ğusuyor. bey ölu var ı-
 mış, iki tene. bey öluynan, mal ısa bağ diyollar, can ısa sağ
 65 diyollar iki arħadaş. bağıyor ki can, adamın biri alıyor,
 ğızı. "bağ, ben bunu ğabil itdim" diyor, ğótürüyor. "ne ğa-
 den Allāh ğardaş" diyor, o zamanaca ğız. "ayaña yılan ğe-
 müjü bata, dünya ğazan ola, sen kePçe olasiñ, bir dāvasını
 bulamıyasiñ. gele beni ğoresin" diyor. "ben çıkarım" diyor.
 70 "beni bēle eTdiñiz" diyor. ğız sürgön ediyo, ğız o ğişiye
 variyo. ğişiden, çocuğdan ölu oluyor. ne ğaden bēyüdüyse a-

aşuñ oynarlar ımış.

yedi gardaşñ yiğeniyim

şemsi gamerin doğanıyım (gızın adı şemsiymiş)

75

çit gel aşuym çit gel

diyor.o diyor ki,"ölum" diyor.atınan dolanan adam.o da dolanıyormuş ki,bacısını bula."ölum" diyor,"yedi gardaşñ şemsi gamer nerde?" diyor,"dayı" diyor,"aha bura evü" diyor."peki" diyor."şemsi gameriñ ölu musuñ sen?" diyor.

80

"eveT" diyor."nerde?" diyor."aha bura" diyor.alıyor evüne götürüyor ki yedi sene o gemük ayānda dolanıyor."bahıyım gardaş" diyor.elini şeñle dahmasıynan çıkarıyor.

"gardaş ben sañ garış verdim" diyor,"sen bundan olduñ.

devler sañ yalan gonusdu,bañ piçlendi dediler"diyor."bañ

85

yılan enüñü içirttiler" diyor."peki bacı" diyor.ordan geliyor,devlerin garısını öldürüyor,orada mutlu geçiyor.

- b -

90 ābiye girmiş de namaza durmuş
dararmış perçemi bıyını burmuş
garşiki odiya şavgusu yürmüş
şele bir yijdin divānasıyam.

elmayım oluyorum
saralıP soluyorum
aman yārden bir haber
hasdeyim ölüyorum.

95 -gare üzüm üzüksün
yavrum iki gözüksün
geddi unuddu belleme
ağşam zabah sözümsün

100 sarı yazma yahşırımı gózele
saraldı gúl benzim döndü gazele
dud elimden beni indir mezere
ben ölüşün sen yāriñi tezele

105 durnamıñ gānedi ezelden āri
yönünü döndermiş Bozqa doğru
yihıhdur yuvası ezükdür bāri
bir de benim için öTün durnalar

- C -

pādişahıñ üç ölu var ımış.üç ölu oluşun bunnar bir
büyyüK bahceli evi var ımış.böyyüK ğayed ne meyva acıy-
mış bahcaları da.bu dev,ondan bundan bililler ımış,go-
110 nulardan,goñşulardan.her sene,her sene bir meyvá ğaldı-
ramazlarmış.dimiş ki,büyüK ğardaşı"ben bunu kişifliye-
cēm" dimiş.kişiflemiş,uyumuş ğedmiş.büyüK ğardaşı hiç
bilememiş.ortancıl ğardaşı gine eyle eTmiş.öd uymuş,
öd uymuş ğedmiş.ġuccüg dimiş ki ayniki,"ġuccüg barmānı
115 kesiyın baba" dimiş,pādişahıñ ölu."ben dimiş bu acısıynan
ēç uyumam" dimiş.barnānı kesmişdolanmış bahçanıñ içinde,
meyva āşlarıñıñ içinde.bir ğıcır ğıcır dev gelmiş.sor-
muş bütün ağaşlarıñ meyvalarını,büttün oldüğ gibi.yayı o-
bu elindeymiş,yayını oşunu atarağ."insanölu bi daha
120 vur" dimiş."ben anamdan bi yol döğdüm" dimiş,ġıcılammış
ġedmiş.o ġedmiş o ġedmiş,o ġedmiş o ġedmiş ğanını sürmüş.
bir ğapağ daşın altından ğaldırıyor dev,içine giriyor.
giri geliyor,"baba ben buldum" diyor."haydi ğardaş silah-
lanag,ġüleğleneK ğedeK".bunnar üş ğardaş silahlanıyollar
125 o ġuyunuñ āzına varıyollar.ġuyunuñ āzına varıyollar ki
ġuyu yanıyor.alav Kibi.büyüK ğardaşını sallıyolar."yan-
dım!" diyor,geri çıharıyollar büyüK ğardaşını.ortancıl
ğardaşını sallıyollar,yandım dedüKce geri çıharıyollar.
ġuccüg diyor ki,"beni yandım dedüKce sallañ" diyor.yan-
130 dım dedüKce sallıyollar,yandım dedüKce sallıyollar ġuc-
cüg ğardaşını.varıyor ki üş dene ğız saçlarından asılı.

"gız"diyör,"sizi kim getidi" diyör."aha bu dev getidi.a-
 man insanölu buriya nêrden düşdüñ?dev yaralı,saña gine
 dir ki,bir gılıç daha vur dir.gılıcı vurursañ dirilir"
 135 diyör."aman vurma ha.ben anamdan bir yol döğdüm di" di-
 yör,gız.gızları saçından endiriyor,bunnara ekmek su ve-
 riyor içiriyo.yarı candalar ımış,bunnarı dirildiyyör,ğu-
 yunun başına getiriyor.devin yanına varıyör,vurmuyör.dev
 diyör ki,"bir vur" diyor."ben anamdan bir yol döğdüm"di-
 140 yör.guyunuñ başına bu üç gızı da getiriyor."gardaş,şu
 seniñ ihbalıña"diyor,büyüK gardaşına."şu da seniñ ihba-
 lıña" diyör,ortancıl gardaşına.güccüg gız diyor ki,güc-
 cüg hePsinden gözelmış,"gel beni çıkarma.sen çık,ben ö-
 den çıkıyım" diyör."yoğ" diyör."peki ,sen inadlaşdıñ"di-
 145 yör."cuma ahsamı günü gara goçunan biyaz goç gelir,bu gi-
 lı gıla toğuşdur,bu gara goçunan biyaz goç gelir.gara go-
 ça binme de biyaz goça bin" diyör.gızı ordan çıkarıyolar.
 o gardaş diye ki ben alacām,o gardaş diyo ki ben alacām.
 ölanı guyuda goyollar.garınıñ sözünü,o gızın sözünü di-
 150 niyor.bu,gılınan cuma ahsamı gara gılını toğuşduruyör.
 biyaz goçunan gara goç geliyor.biyaz goça biniyim der-
 ken gara goça biniyor,ölan garanluğ dünyıa geçib gediyo.
 geçib gedişiñ,bu dutuyor bir goca arıya misāfir oluyör.
 goca arıya diyor ki,"anne baña nevar bir yudum su ver"di-
 155 yör.hemen affidersin gapınıñ ardına varıyo,sidüklüyur
 getiriyör."anne" diyor,"ben bu suyu işmem"diyor."ah ölüm,

ah!" diyor."dev puñarın başına oturdu,künde bir adam yi-
 neceK,bir ğuzu ğizaracağ ki bize su vère"diyor.beyle mi
 anne?"diyor."beyle" diyor."bóğón pādīşahñ ğızında keşik"
 160 diyor."ğuzu ğizaracağ,pādīşahñ ğızını gótüreceK dev yi-
 yeceK,ondan sōna bize su vereceK" diyor."peki anne"di-
 yor.donadıyolar,düzediyolar pādīşahñ gótürüyollar baş-
 larında siniyner."oğ,iki tene geliyor ihbalımdan"diyor.
 olan da arğaları sıra gediyor.ğılışlı,oğlu,yaylı.oña bu
 165 vuruşsuñ oğunu yayını atıb vuruşuñ,ğız hemen ganını bē-
 le eline basıyór,olanıñ yarınsınıñ ortasına basıyur.de-
 viñ ganını,olanıñ yarınsınıñ ortasına basıyór."insanōlu
 bir daha vur" diyor."ben anamdan bir yol doğdum" diyor.
 dev ölüyor.su ağıyor.tellál bāıırıyor.gocca bir memleket,
 170 imiş,yanı büyüK gazay ımiş demek ki.tellál bāıırıyor ki,
 "kim öldürdüyse bu devi,ğızımı oña verecēm"diyi.ğız di-
 yor ki,"baba,ben pencerenin öünde duruyum,biç de elma
 ver baña" diyor,"bütün halğı burdan geçird,ben onuñ ga-
 fasına vururum elmayı" diyor."kimin öldürdüjünü ben bi-
 liyorum" diyor.o diyor ki,ben öldürdüm;o diyor ki,ben
 175 öldürdüm.bu ğız eş birine.diyolar ki,"ıhđıyar garınıñ
 evinde misafir var"diyolar.onu da çırtdırıyorlar."aha
 bu baba" diip,depesine vuruyór elmayı.bu olana diyor
 ki padişah,"dile dilēñi ölüm"diyor."dilerim sağılıñı"di-
 180 yór."sağılımdan sağ fayda yoğ,dile dilēñi"diyor.beni ı-
 sığ dünüya çıhardmanıñ golayı"diyor.eyle diyişinñ,"ölüm

şorda angadazakrak ğuşları var,her sene eşderha gelir,
onu soror"diyor."her sene bi yavru biriĸdiremez"diyor.
"peki"diyor bu olan,gediyo,o gavaan dibine yatıyo.bir
185 de baħıyör ki,eşderha geliyor cücügleri yimiye.yayı o-
hu atarah,o eşderhayı da öldürüyör.ölan oraya yatıyor.
gavaan kölgesine.o gücüüg ğuşlar ganadlarını seriyol-
lar,ölanıñ üsdüne duldalanıyollar.anası,bir goccaman bi
daş getiriyor ki,ölanıñ gafasına bıraħa.ğuşlar dile ge-
190 liyor,"aman ana,insanölu bizi ğurtardı,insanöluna daĸme".
bu kerez insanölu uyananaca ganadlarını o da geriyor,köl-
geliĸ ediyolar oña.insanölu uyanıyo baħıyo ki,gelmiş a-
naları"dile diläni ölüm" diyor."dilerim saĸlıñı"diyor.
saĸlımdan saĸ fayda yoħ,dile diläni"diyor.o ğuş,büyüĸ
195 ğuş,anaları."beni,ışıħ dünyıya çıħardmanın ĸolayı"diyör.
"güç buyurduñ emme çıħaracām"diyor."şu gaden şarab,şu
gaden et".atmış kilo et,yetmiş kilo şarab diyör temsil.
"baĸ getir,ben seni ışıħ dünyıya çıħaracām"diyor.pädi-
şaħa gidib diyo ki,bēle bēle.hemen davarları kesiyor,şa-
200 rab,öte,beri.getiriyollar,angadazakrak ğuşunuñ yanna ge-
liyor.ganadınıñ ortasına,hābeler vara,hābeleriñ kölerin
hābeleri ĸibi dolduruyör.ortasına da gendi biniyor.hab
dedüĸce et,lüb dedüĸce şarab,hab dedüĸce et,lüb dedüĸce
şarab.hab diyör,eti yoħ.tükeniyör.bacāndan hemen kesi-
205 yor,veriyor.diliniñ altında saħlıyör,o ğuş.biliyör.ha-
di insanölu"diyor.insanölu aħsamıya baħlıyor."insanölu

etiñi kesdiñ verdiñ" diyor,"dilimin altında sahlıyorum"
 diyor.yalıyor,aynı zelki ibi oluyór.insanõluna,"aydi
 ged,gúle gúle" diyor."Allāh işiñi ırasgetirsiñ" diyor.
 210 bir çoban ıras geliyor,davar çobanı.davar çobanı ıras
 gelişin,"baña bi davar vër"diyor.davarı alıyor,hemen
 derisini yüzüyo kelõlan oluyór.o gardaşı,babası o gız-
 lara düñn ediyorumuş.o gız,"bañ altun cücüg sininiñ i-
 çinde,altun sininiñ içinde,altun gúrK,altun cücügler ge-
 215 leceK ki ben sañ varam.yohsa yoh"diyor.õlan onu biliyor.
 çihdünü,çihmadünü bileceK õlaniñ.kelõlan olub,bir temsil
 seniñ bahcıya bir aña oluyór,kelõlan oluyór,azab oluyór.
 "ben bahcañı sularım,ederim".añiñ bahcasını.o suluyór,
 ediyór bu kelõlan.bir pādişāñ en büyük õluna düñn olacā-
 220 mış.o gızları çiharddūna.bir mendil kül alıyor.gılı gı-
 la tohaşdıruyur bir at geliyor.biniyór.bir cırd oynuyo,
 bir cırd oynuyo,bi cırd oynuyo,o bahcayı kül haş edi-
 yor.o pādişāñ õlundan tarafa külü atıyo.pādişāñ õlunuñ
 boynunu cellād ediyor,gardaşınıñ.hanı gıyuda goydular ā.
 225 onu cellād edenden sōna ordan biri geliyor.o ertesi ún
 birine olacāmış.onu geri alacañlar.o güccüg gızı bölüşe-
 miyolar.gız tamam diyor."bu altun sininiñ içinde gúrK-
 den cücüg çiharsa,ben vardım qā"diyor."ondan galay ne
 var ımış"diyollar.kelõlana hadi sikdir boh,sen ne biliñ"
 230 diyor."vallaha baba bilirim"diyor."siz baña şu gaden fiñ-
 diñ getiriñ,bir çuval.ben onu çiharırım"diyór.bir çuval

fındıh getiriyo ğırıp ğırıp yiyo, ğırıp ğırıp yiyo kelō-
lan. ğırķ ğún izin veriyor emme, ğırķ ğún! ğırķ ğúnden sō-
na ben onu çıharırım" diyor. ğırķ ğún geliyor, açıyollar
235 ki kelōlan, "baba hañı, düün olacağ?" "dolabı açın" diyor.
dolabın içini açıyollar ki, cücügler, ğırķúñ altun içinde
oynuyollar civir civir. ğız o zamanaca, "çıhdı" diyor, bi-
liyor. gine bu ğalı ğıla toħaşdıruyur, bi at çıhıyör gine.
ortancılı ōlanı alacağlar. bu o yannı, bu yannı bahcayı
240 tozu duman ediyor. o ortancıl ğardaşını da vurub uçuru-
yor. gine aynı deriyi ğafasına çekiP pinniñe giriyor,
bahcasına! bahcayı niñdirdiñ?" diyor. "aman baba, bi atlı
geldi, bi atlı geldi ki, ben bile ğorğdum. ōlüyörüm ğorğum-
dan. halbuki gendi. neyse bahcayı da dağıyor o. yenidden
245 bu kerez babasına alıyollar bu ğızı. babasına isdiyollar.
babasına isdiyşin, aynı gine bu diyor ki, "bir ceüz ğabu-
nuñ içinde pırtı geleceğ, elbise geleceğ" diyor. "varmam
yoħsa" diyor. "bunu nasıl, niderük? kelōlana bi daha gideğ".
kelōlana bi daha geliyo. "ondan ğolay ne var" diyor kelō-
250 lan. peki diyor, eyleyse diyor. "kelōlan, "bağ şu ğaden ü-
züm getirin, yiyim. ğırķ ğún bekleñ" diyor. üzümü çıtır çı-
tır yiyor, çıtır çıtır yiyor, ğarâ üzümü. bu ğırķ ğún olu-
şuñ ceüz ğabuunu doldurmaduh elbise çıhıyör. düün ğurulu-
yör, bu gine bi mendil kül alıyor, ğalı ğıla toħaşlıyör,
255 gine bir biyaz at çıhıyör, elbise çıhıyör. ğeyyor, ğuşanı-
nıyör. amanın milled bütün aħıyör. bi at, bi at, bi at o

yannı bu yannı dirken ,cırd oynallar ımış ezelleri.vu-
rub babasınıñ da kellesini düşürüyor, getiriyor.o ğızı,
o õlana alıyollar, verasırı.yiP içiP, muradına geçiyor.

7

SÖYLEYEN :Dursun Şimşek,54 yaşında.

DERLEME YERİ:Kabasakal köyü.

DERLENEN :Bir hikâye.

evel duzuñ adı heÇ heÇ imiş.bir gadınıñ da bi çocu
var imiş,teğ bi çocu.demiş ki,"yavrucuğum"demiş,evel
aş bişiyora ya,"şu aş heÇheÇsiz bişiyor,gèT çarşıdan heÇ-
heÇ geti" demiş.hanı duz.bu da gèTmiş,giderken,"anne ben
5 unudurum"demiş."unudma,heÇheÇ,heÇheÇ diyereK gèd unudma"
demiş.bu heÇheÇ,heÇheç,heÇheÇ diyib giderKene,bahmış ki,
iki de bir çocu şele balıh duTuyor,torunañ.onnarıñ ba-
şına varmış.onnar heÇheÇ dediKce balık gelmemiş.toru at-
mışlar balık gelmemiş,tor atmışlar balık gelmemiş.hemen
10 o çocuyn bi tenesi gelmiş,buña iki şaplağ vurmuş:"neye
baña şaplağ vuruyoñ?"demiş."sen neye heÇheÇ diyoñ"demiş.
"sen heÇheÇ dediKce balık gelmiyör tora"demiş."ya ne de-
yim ya?"demiş."dördü beşi birden,beş altısı birden diye-
reK geş go_èT"demiş.dördü beşi birden,beş altısı birden
15 déyip giderKen,bu heÇheci unudmuş.çocuğ.bahmış ki,bir ö-
lü ölmüş,cenāze.cenāzeniñ ardına düşmüş.dördü beşi bir-
den,beş altısı birden;dördü beşi birden,beş altısı bir-
den déyib giderKene,hemen cenāzeden bir adam çıhmış bu-
ña gelmiş iki şaplağ vurmuş."neş bağ şaplağ vuruyoñ?"de-
20 miş."sen niye dördü beşi birden,beş altısı birden diye-
rek gèdiyoñ?"demiş."ya ne deyim ya?"demiş."Allāh rahmed,

eylesin, Allāh rahmed eylesin deyip, geş go ét" demiş. Allāh rahmed eylesin, Allāh rahmed eylesin deyip gider Kene sö- züm burdan aşā, eşidenden dah irah yerde, köymüzden de dah,
 25 irah yerde bahmış ki bir it gebermiş. itin bayrına bahmış, "Allāh rahmed eylesin, Allāh rahmed eylesin". hemen şordan yolcu geliyor, buña iki şaplağ vuruyo. "nēye baña şaplağ vuruyoñ?" diyo. "niye sen ite Allāh rahmed eylesin gebermiş ite Allah irahmed eylesin diyoñ?" "ya ne deyim ya?"
 30 "e pu ne fená gohuyor diyerek geş go ét" demiş. bu, e pu ne fená gohuyor, e pu ne fená gohuyor diyip gider Kene hanımlar da hamandan çıpmışlar. yağ dökünmüşler. türüm türüm tüttereğ. ordan bu hanımların peşine düşüyor. e pu ne fená gohuyor, e pu ne fená gohuyor. hanımın bi tenesi diyor, "oñl
 35 biz hamandan çığdığ, yağ dökündüğ, türüm türüm tüttereğ ge- diyoğ. bu bizim peşimize düşdü, e pu ne fená gohuyo diyereğden arhamıza düşdü geliyo" diyo. hanımın bi tenesi geliyo, buña bi şaplağ vuruyo. "nēye baña şaplağ vuruyoñ" diyo. "sen nē, e pu ne fená gohuyo diyoñ?" "ya ne deyim ya?"
 40 diyo. "oh canıma dāsin, oh canıma dāsin deyip geş go ét" diyo. oh canıma dāsin, oh canıma dāsin deyip gider Kene, bahıyoğ ki iki dene hoca dōşüyor. hocalar birbirne vurduğca, "oh canıma dāsin, oh canıma dāsin" diyor. hemen hoca dōüş- den ayırd oluyo, buña geliyor iki şaplağ vuruyoğ. "niye
 45 baña şaplağ vuruyoñ?" diyoğ. "ya ne deyim ya?" diyoğ. "ayıbdır mullalar étmeñ sağcalar deyip geş go ét" diyoğ. ayıbdır

mullalar  tmeñ sağcalar, ayıbdır mullalar  tmeñ sağcalar
 deyip giderKene, varıyor ki gine iki dene s z m burdan
 haşa iki dene it boşuyur. "ayıbdır mullalar  tmeñ sağ-
 50 calar, ayıbdır mullalar  tmeñ sağcalar" itleri yanı mul-
 la  diyor. geliyor buña iki şaPlah vuruy r bi denesi. "ni-
 ye bağ şaPlah vuruyon?" diyor. "sen niye itleri mulla  t-
 diñ?" diyor. "ya ne deyim ya?" diyor. "oř birağ, oř birağ di-
 yereK geş go  t" diyor. varıyor ki herifin bi tenesi bi
 55 mes dikmiş. mesi  zına almış o yana bu yana  eker imiş.
 bu mescinin yamacına varıyor, "oř birağ, oř birağ." ula ben
 mesi dikdim, ben mesi  ekiy rum o beni it ediyo" diyor. ge-
 liyor buña iki şaPlah vuruy r. "neş bağ şaPlah vuruyon?"
 diyor. "sen niye oř birağ, oř birağ diyon?" "ya ne deyim
 60 ya?" diyor. "şele  gılıp d rularağ geş go  t" diyor.  gılıp
 d rularağ giderKene herifiñ bi Tenesi bi  it camız almış
 goşmuş. yen  rediyor. bu  gılıp d rulduğca camız gaçıyo, b -
 le  gılıp d rulduğca camız gaçıy r. buña geliy r bi şaPlah
 vuruy r, camızı birağıy r. "niye baña şaPlah vuruyon?" di-
 65 y r. "sen  gılıp d rulduğca camız gaçıyor işde" diyor. "ya
 ne diyim ya?" diyor. b doh b doh, b doh b doh" diyereK geş
 go  t" diyor. b doh b doh, b doh b doh deyip giderKen varıb
 evine giriy r.  lan heĉheci de unuduyur. anneniñ yanna  li-
 yor. "ne  ddiñ?" "benim başımdan b le bi m ciralalar geşdi"
 70 diyor.

SÖYLEYEN : Mehmet Aydın, 49 yaşında.

DERLEME YERİ: Kahyalı köyü.

DERLENEN : a) Bir cinayet olayı, b) Askerlik hâtırası.

bi kel Ali diye bir adam vardı. bunun bir gızı var. tâ-
bi gız yetişmiş durumda. bi de kór Osman déyi bir adam
var imiş. var ıdı, var imiş dersen. buralarda afedersin ā-
zını kirlendirirmiş gıza. adam dimiş ki, "ölüm gezme bura-
5 larda, işin yoh" falan. bir gün, iki ün, beş gün gine devam
ederkene bunnar garşılaşmışlar. tam kel Alniñ, o gızı ola-
nın gapısınıñ ora yañın yerde. o yannı, bu yannı derkene
bunnar birbirne girmişler Sopaynan. bundan sōna silāha ça-
tışmış iş. ölana bi tane atmış, ölaniñ golundan yaralamış.
10 ölaniñ babası gelmiş, kór Osman déyi bir adam. bu kel Alniñ
elinden dabancayı almağ isdemişler, gızıñ babasınıñ. bu da
tābi dabancasını vermemiş. adamlar bilēnden dudmuş, kesinci
tetiğ, Apun déyi bir adam var ıdı kór Osmanıñ gardaşı, o-
nun aylesini vurmuş. o düşmüş oriya. kór Osman, işde o ara
15 dabancayı alırken tetik gine eli değmiş, bi daha kesmiş.
kór Osman dedüm adamıñ da dağmış góksünden. o kór Osmanıñ
olu Bayramıñ da golundan yaralanmış. iki cinayet, iki adam
öldü, bi tene yaralı, bō arāda. ayrılmışlar tābi adamlar, gon-
şular gelmiş. kór Osman ölmemiş. hasdāneye galdırırken de-
20 mişler ki, "Osman, dünyanıñ sōnu da var bağ, kim vurduysa
seni, dōrusunu söyle. olur ki ölün". bu birāz parayı sever

adam ıdı.kel Aliniñ de birez maddi durumu éyiydi.kel Ali
 niñ gardaşınıñ ölu var Duran,onu da dahmañ isdemiş bu
 kór Osman.demiş ki,"hele" demiş,"hasdāneye gidim gelim
 25 de gölay.kimiñ vurdūnu söylerim"."baba,kim urduysa söle,
 belke gelemeñ" demişler."beni,bir ğurşun Duran vurdu,bi-
 ri de kel Ali vurdu.iki tene dabancınan aTdılar baña" de-
 miş.gèddi hasdanē daña gelmedi adam.öldü.aldılar Durān da
 içeri,kel Aliniñ gardaşınıñ ölu vardı Duran,on da içeri
 30 aldılar,kel Aliyi de içeri aldılar.yirmi bi sene kel Ali
 ye verdiler,yirmi iki sene Durana verdiler.Duran heç aT-
 mamış amma adam.şāhid māhid dinleddi,bi şēler eddi.heç şē
 edmediler.yaTdılar dörd sene mi,bēş sene mi yaTdılar iki-
 si de.bir af geldi,çıhdı.ikisi de çıhdı.kel Ali orda yaş-
 35 lıydı zaten,bi sene mi,altı ay sōna mı öldü gèddi o da.
 Duran yaşıyo şimdi.ğan davası da,dajldı,kimse galmadı.kel
 Ali de gèddi,öl da gèddi.Duran gèddi sivasa,óbúr kór Os-
 maniñ uşahları gèddi sivasa.eKseri bu işleri çıharan Apo
 var ıdı,o da burda sürünüyor.ğarısı da öldü o zamannar.
 40 yenidden bi ğarı aldı,o da durmadı,o da biraħdı gèddi.o
 ğarıdan bi çocuğ oldu.şindi kóyün başına belā.kóyü kóy-
 den goar heralda,biráz dağ yetişirse.

- b -

bir arħadaşım vardı.şey var,radyosu var,çalıyoruħ ba-
 ráber.deniz tatbiKatına geddüK.dédim ki,"radyoyu geti de
 45 çalah".arħadaş gèddi.o da,asteğmene vèrmiş İradyoyu.o al-
 mış çalar ımış.ondan isdemiş."Memmed Aydınıñ radyosunu
 vèrecèñ" demiş.beem de değel radyo,arħadaşıñ.radyoyu vèr-
 memiş.geldi arħadaş dèdi,böle bèle."vermesse nedeK" dè-
 dim.dimiş ki,"radyoyısdıyen kimise gelsiñ" demiş.öle vaħ-
 50 dı.beni döjeceK biliyorum.bölük gomutanına söledim."gèdme
 sen" dèdi."ben sölüym oña" dèdi.ondan sōna ertesi ĩn ne
 eddi,sölemiş demeK ki,"atmışlar mı,ğızmışlar mı bibirne.
 geldi dèdi ki,"Memmed Aydın gel baħıym" dèdi,bizim bölük
 gomutanı.çıħdım,"buyuruñ gomutanım" dèdim."lān eşşol eş-
 55 şek" dèdi."seniñ subayları bibirne girdirmiye haęęiñ var
 mı?" dèdi."bi radyo çıħarddıñ ortada".dédim ki,"gomuta-
 nım,vaziyet bèle bèle oldu" dèdim.bir bu yannı vurdu,bi
 de şu yannı vurduydu şişdi buram.kütük gibi oldu.dōru re-
 vüre,sür.geldim revüre.asteğmen var orda,dohTor."noldu?"
 60 dèdi.bèle bèle dèdim."şo" dèdi,"götü çeküK bi şey var,o
 mu?" dedi,"seni" dedi."evet" dedim.hemen telefon eTdi al-
 baya,alay gomutanına."durum bèle bèle.çocuğun durumu kötü,
 ĩasdāniya gönderiyom Adanāya".bi de geldi,albay geldi."na-
 sılsıñ?" "görüyöñ işde" dèdim.ama çoğ şişdi buram,heş de
 65 ārımıyo.ondan sōna bölük gomutanı geldi,beni düğen.viçda-
 nıñ ölüm" dèdi.maħgemiye vereceKler.dağ hiş bi şey söle-
 medi gèddi.beni gönderdi ĩasdāniya.bir hafda yaddım ĩas-

dānada."maġġemiye vermeñ" dēdim.gine de gomutandı. ne de
ossa.zararlı biz çiharuğ.bēlece ğısa yoldan bulmuş olduğ.

SÖYLEYEN :Ayşe Kara,56 yaşında.

DERLEME YERİ:Sögütçük köyü.

DERLENEN :Bir masal parçası.

iki çocuğu var ıymış bir garınıñ.bêle êlmiş anneleri.ö-
teğine galmış.gocası da evlenmiş.hêç bunnara geçim vèr-
mez ıymış,hêç hêç uşāna.demiş ki,"öylse gel herif,sen bũ-
nan nōrecāñ?sen bu uşā bi dāğan başına göTü birañ"dimiş.
5 herif de bi elne iki azım egmeK almış,torbıya gomış,al-
mış gèdmiş.uşā bir dāğan başına çıhardmış,dē görİKen bi
dāğan başına.bi de gavañ var ıymış.gava da iki şey asmış.
gabah mı asmış,ağac mı asmış,neyise.birañmış."siz burda
duruñ size bi şey getirym,yemeK mimeK getirim gèdiym de"
10 demiş.uşā orya aġcın dibine birañmışlar,gèdmiş.bañmış ki,
ne ana,ne baba,ne gardaş kimse yoñ.ahşam olmış,zabah ol-
mış baba yoñ.demiş ki,"bu babamıñ işi dāğl,bu analımıñ i-
şi"demiş.

15 tañ tañ tabacañ
biz azdıran babacañ
babacıñ suÇu yoñ
illá anacığ anacığ

bêle bağarmış,kim yoñ kimse yoñ.orası da nēse dā bilemem
işde.

SÖYLEYEN :Dudu Genç,54 yaşında.

DERLEME YERİ:Söğütçük köyü.

DERLENEN :a)Bir masal,b)düğün âdetleri ve ev işleri.

- a -

bir kıznan bir ölan varmış.onnar da dudmuşlar baba-
 ları anaları dağ çıkmışlar.dağ çıhdıhdan sōna puñarın ba-
 şına varmışlar.puñara varışın,bi şafağ düşmüş.şafağ dü-
 şüşün pādişāñ öluymuş.pādişāñ ölu atın vürmüş şē ēdmiş.
 5 "bu şafağ niye?"demiş.gız yoğardaymış meerse.gızın şafağ
 düşmüş.gızın şafağ düşdükdēn sōna bunu şē ēdiyōr,bu gızı
 endiriyōr.āğıl gavam āğıl ōksüzler başına düzölsün.yoğar-
 rı çıhiyōr gız.gız yoğarı çıhdıhdan sōna ölane şavğısı
 düşüyōr.düşdükdēn sōna gız gēdiyōr.ölan gēdiyōr gızı "ēn"
 10 diyōr ēnmiyōr,"ēn"diyōr ēnmiyōr.derķene neyise gız ēni-
 yōr,aşşa ēniyōr.o gızı ölane veriyollar.ordan sōna öla-
 na veriyollar.ölan aldıhdan sōna bu gızı birağiyōr.bira-
 15 ğıyur,bu şeye variyōr.bi ēce alıyōllar,satıyōllar düjün e-
 diyōllar.düjün eTdikēden sōna bunu getiriyollar.getirdikē-
 den sōna geri gızı birağiyōr o adam.birisine veriyollar.
 20 ordan bir at satıyōr.pādişāñ ölu at satıyōrmuş,pādişāñ
 ölu at satıyōrmuş"diyi bağıyōllar.at satıyōrmuş dēyi-
 şin,bi de gız almıya gēdiyōr.bu gız getiriyōr atı bir
 besliyōr,bir besliyōr emme,emme haddinden ziyāda.besle-
 yişin geri geliyōr,atı geri toPlamaya geliyōr pādişāñ ö-
 lu.toPlarKen diyōr ki atı,gağ diyollar gağmiyōr,gağ di-

yollar gahmıyör."bu at niye gahmıyör?"diyollar."bunuñ
 sâbı gemeyişin gahmaz"diyollar.ordan sōna ğız geliyor.
 olan da var a,pâdişāñ ölu.diyö ki,"gah"diyur."sâbıñdan
 25 ne hayır ğördüm ki senden ne hayır ğörem"diyör.o zaman
 bahıyör ki pâdişāñ ölu,aldı ğız.ondan sōna eyle dēy-
 şin,yēdi ğēce yēdi ğūñüz düün ediyolar.geri ğızı alıyör.
 muradına eriyor.

- b -

düğünde ekmeĝe başlamaları nasıl oluyor?
 30 şindi egmeĝ başlanacaĝ,bir ğün öle mum daĝlıyur.mum
 daĝıldıñdan sōna,dutuyolar sabañdan gahıyolar egmeĝ baş-
 lanıyur.Allāh hayırlı eylesin deyı geliyor millet egmeĝ
 ediyör.ó ün duruyollar,ertesi ün gine duruyollar.obür
 ğün de dutuyör bayraĝ gahıyör.geri zabañdan da gahıyör
 35 ğız toPlanıyör.iki ün ğız toPlandıñdan sōna yenge geli-
 yo.yenge geldükden sōna ertesi ün gelin geliyor.işde bey-
 le oluyor.

ĝınayı nasıl yakıyorsunuz?

öden ĝınacı ğeder,ĝız sañlanır.ordan sōna da geri ğızı
 40 çıñardmıya ğedeller.başĝa yēre ğeder.başĝa yērden geti-
 riller.ordan da geri getiriler üveller başını,ondan sō-
 na da ĝınasını yañalları.üveller o zaman.

aTladı geşdi eşij

sufrada ĝaldı ĝaşıj

45 ğız evün yañışij

ĝız anam ĝınañ ĝudlossuñ diyi.

düğünde hangi yemekleri yapıyorsunuz?

erkeñ yemeğ ayrıdır,garınıñki.gelin endiğün erkek-
leriñ yemeğ olur.gız toPlandığün kadınlarıñ olur.ireçel
50 goñ,meymalı çorba bişiriñ,ordan kúte yuruñ.arz eTdiñi
bişiriñ.gudretiñ neş yetdiyse.gatıqlı mantı keseñ.gudre-
tin neş yetiyorsa onu.erkeklere de et bişer.kúte yaP,hav-
la gonur,çorba bişer,üzüm gelür.

kilimi nasıl yapıyorsunuz?

yúnú gırđduğ,ondan sōna yumuya gótürüyöruğ,yuyöruğ.yu-
duğdan sōna getiriyöruğ darahcı duTuyöruğ.ordan dariyö-
ruğ.daradığdan sōna dutuyo buruyöruğ,bēle burma ediyöruğ.
burmay da ağriyöruğ.ägrib de şe eTdiğden sōna keleb edi-
yöruğ.kelebden sōna duTuyöğ boyyöruğ,iP boyyöruğ.ondan
60 sōna da iyyöruğ bu kerez.gınalıyı boyyöruğ,alı boyyöruğ,
ondan sōna duTuyör mavuyu boyyöruğ,garayı boyyöruğ.ondan
da duTuyöruğ getiriyöruğ ipi ācı bekidiyöruğ.iPli de a-
lıyöruğ iyyöruğ.iydiğdan sōna yumah ediyöruğ,kelebleri
geri aynı.yumah eTdiğden sōna doğuyöruğ.hangi renğ muna-
65 sıPli gelirse onu doğuyöruğ.al var,ğara var,ğınalı var.
yedi nağışlı,ehramlı olur,sarı kılim olur,deli ilān olur.
ğayma var,ğurd izi var,tetik var.senesine göre.bu yıl bu
nağış çıhiyo,geleceğ sene öteki nağış çıhiyör.hangisi ho-
şumıza gèderse onu doğuyöruğ.moda gibi bi şey,aynı ki
70 çarşıda satılan elbise gibi,bu da aynı.modası hangisi
çıharsa o doğunuyur.

SÖYLEYEN : Köylü kızlar.

DERLEME YERİ: Söğütçük köyü.

DERLENEN : Üç türkü.

-a-

sübürge düşürmüş gelir ırmağdan
yüsükler görünür garlı barnağdan
benim gönüm şu yosmayı sarmağdan

sübürgesi galmiş gaya başında

5 benim yarım on üç on dörd yaşında
galem oynar kibriyinde gashında

ağan sular gel âleni âleni
yandı yürek yap ayrıanı goylanı

camî duvarınıñ goru ben olsam

10 şu geden yosmanıñ yari ben olsam.

-b-

yügseğden minâre düşmüş gıcılar

içerime düşmüş ödlar acılar

bizde de var ıdı çifde bacılar

hay vah, hay vah ben anamdan ayrıldım

15 eşid gızlar ben sizlerden yad oldum.

kilimin ucuna nağış diyollar

ğurbetin yoluna yoğuş diyollar

gız anam, yeriñe yağış diyollar

hay vah,hay vah ben anamdan ayrıldım
 20 eşid ğızlar ben sizlerden yād oldum.
 babam ğır atı çayıra bağlasıñ
 ğır at kişnediķce anam ağlasıñ
 anamıñ ğızı var beni neylesiñ
 hay vah,hay vah ben anamdan ayrıldım
 25 eşid ğızlar ben sizlerden yād oldum.

-c-

sandığ üsdünde boya
 biz de evlendiķ goya
 bize evli diyeniñ
 malı mirasa gala
 30 yārini eller ala.
 sandığ sıra dizdim
 altını gola bozdum
 bileydim ayrılmazdım
 kóyüñ dilinden bezdim.

S Ö Z L Ü K

S Ö Z L Ü K

-A-

ā 3/65	: ağa, bey.
ağ 6/217	: ağa, bey.
ağ 3/28	: aha, işte.
acış- 4/155	: üzölmek, acı çekmek.
ağırdan 4/313	: yavaşça.
ağır parayla 2/3	: çok para vererek.
āğr- 10/58	: eğirmek, ipi bükmek.
āğz bir ol- 1/3	: anlaşmak.
ağsa- 6/206	: topallamak.
ala getir- 1/90	: beneklenmek.
ālen- 5/17	: durmak, beklemek.
alfed⟨halvet 1/44	: tenhaya çekilmek.
allēm gallēm 1/157	: şöyle böyle.
ānad- 4/427	: anlatmak.
ānaş- 5/159	: anlaşmak.
angadazağrak 6/182	: anka kuşu.
annac 2/53	: karşı
antiğe 4/378	: antika
ard 7/16	: arka
Asıya 5/163	: Āsiye

aşuḥ 6/72	: aşık kemiği.
avrad 4/168	: kadın, eş.
aydi 6/208	: haydi.
āz 1/13	: ağız.
azab 6/216	: hizmetçi.
azıd- 4/366	: azad etmek, serbest bırakmak.
azım 9/5	: lokma.
āzını kirlendir- 8/4	: yaltaklanmak.

-B-

bacı 6/22	: kız kardeş.
bāḥşş 4/186	: bahşış, mükâfat.
barḥana 3/58	: göç eşyası.
bār 6/105	: bağır, göğüs.
barnaḥ 11/2	: parmak.
baş gel- 3/18	: söz geçirmek.
bēçār (biçare 4/82	: çaresiz, zavallı.
bēdoḥ 7/66	: çifte koşulan hayvanları yürüt- mek için kullanılan ünlem.
bekid- 4/68	: bağlamak, vurmak.
belle- 6/31	: zannetmek.
beri 1/8	: ileri.
berli 4/50	: beri.
bēṣē 6/15	: bir şey.

bez- 11/34	: usanmak, bıkmak.
bi_ēce (bir iyice 10/13)	: güzelce.
bóğón 6/159	: bugün.
burma 10/57	: bükülmüş ip.

-C-

camız 7/61	: manda.
canını bekid- 4/68	: sabretmek, dişini sıkmak.
cellād ed- 6/246	: başını kesmek, öldürmek.
cız- 4/389	: çizmek.
cimindiririğ 5/67	: cibinlik, sineklik.
cómağd cemaat 3/49	: topluluk.
cuş 5/191	: coşma, coşkunluk.
cücüg 6/213	: kuş yavrusu.

-Ç-

çal- 8/45	: radyo çalmak.
çālan 2/15	: çağlayan.
çār- 1/147	: çağırmaq.
çebiş 4/380	: erkek keçi.
çevrīn- 4/342	: çevrilmek.
çıırt- 6/177	: çağirtmek.
çıırtı 2/40	: acıyla bağırma.

çılırtıya düş- 2/40	: bağırmaya başlamak.
çift 6/75	: iki tane, benzer.
çitil 4/182	: küçük fidan.

-D-

dā 9/18	: tâ, işte.
dā 1/5	: dağ.
dağd- 4/187	: dağıtmak.
daban 1/18	: taban, alt.
dad ver- 5/71	: huzur vermek.
dâğ- 6/190	: zarar vermek.
dahım 3/70	: eşya, yük.
dala- 5/64	: ısırarak.
dāmad edin- 4/320	: damatlığa kabul etmek.
danış- 2/9	: sormak.
davar 2/55	: koyun sürüsü.
değ gel- 4/49	: rastlamak.
denele- 6/34	: tanelemek.
denedle- 1/29	: kontrol etmek, karıştırmak.
dengâ al- 4/43	: neşelenmek.
divan 4/326	: meclis, makam.
divana 6/90	: âşık, tutkun.
dolan- 5/2	: dolaşmak.
donad- 6/162	: süslemek.

dóşür- 6/11	: toplamak,devşirmek.
dövlēd 4/171	: devlet,mutluluk.
duldalan- 6/188	: gölge etmek.
dúñür 2/4	: kıza tâlip olan.
düzed- 6/162	: düzeltmek.

-E-

ēce 4/175	: iyi,güzel.
ecüķ 5/151	: azcık,biraz.
ēç 6/116	: hiç.
eksü eteķ 3/80	: eksik etek,kadın.
eķsük gör- 6/23	: alış veriş etmek.
ele 4/22	: hele.
ēlen- 4/86	: beklemek.
el et- 4/326	: götürmek.
ēlince 4/131	: öyleyse.
elíaham 5/97	: herhalde.
eller 10/30	: yabancılar.
emle- 2/48	: ilaç sürmek.
emmi 5/139	: amca.
enüķ (enik 6/53	: hayvan yavrusu.
evhal (aḫval 3/22	: durum.
ezelleri 6/257	: önceleri.

-F-

fârahlan- 4/325 : serinlenmek.
firğat 5/191 : ayrılık.

-G-

ğabil 6/66 : kabul.
ğabline 2/32 : kalbine.
ğaden 6/66 : kadar.
ğad- 5/15 : sürüp götürmek.
ğadir 6/36 : değer, kıymet.
ğahilli 3/37 : kahırlı, üzüntülü.
ğarald- 6/25 : karartmak, söndürmek.
ğardaşlık 3/33 : manevî kardeş.
ğarış ver- 6/83 : beddua etmek.
ğarnaz 6/24 : garaz, kin.
ğarnazlan- 6/24 : kinlenmek.
ğatık 6/54 : ayran.
ğavum hısım 3/47 : eş dost, akraba.
geçenler 5/129 : geçen gün.
geçim ver- 9/2 : huzur vermek.
gelmez yola gönder-5/70:ölüme göndermek.
genişdir- 1/33 : genişletmek.
geriñize geri 1/44 : gerisin geri.
geş gç 7/14 : bırak git, geç git.

gev- 5/149	: çiğnemek, ısırarak.
ğıcıla- 6/120	: bağırarak.
ğıyag 4/370	: iyi, çok güzel.
-go- 1/121	: koymak, bırakmak.
ğofa 5/9	: kova.
-golla- 3/18	: gözetlemek.
-goylan 11/8	: girdap, su.
gôkcek 4/310	: yakışıklı, güzel.
gôn ol- 5/115	: razı olmak.
gözüne çal- 1/30	: gözüne ilişmek.
gözle- 1/137	: beklemek.
gúd- 2/14	: hayvan otlatmak.
gún günü 6/55	: günden güne.
gúrğ 6/214	: kuluçka.

-H-

hâlfed (hâlfet 1/136	: yalnız kalma.
haşa özürden 1/26	: hâşâ huzurdan.
havla 10/52	: helva.
haydin 1/130	: haydi.
hedig 6/38	: kaynamış buğday.
hêkmet 6/13	: gizli sebep.
hemi 4/109	: hem de.
herğ 5/40	: tarla sürümü.

hesnā 3/50	: güzel.
hevġa 5/97	: evham.
him 4/163	: temel.
hiş 5/86	: hiç.
hómür- 1/42	: saldırmak.

-I-

ihbal 6/141	: ikbal, talih.
ırah 7/24	: uzak.
ıras getir- 6/209	: yoluna koymak.
ışlat- 1/166	: haber vermek.

-I-

ilān 10/66	: yılan.
ireli 1/32	: ileri.
işle- 4/165	: çalışmak.
iş 4/95	: iç
iş- 2/29	: içmek.

-K-

kefli 5/123	: neşeli.
kelep 1/63	: yumak.

keleplen- 1/63	: yumak haline gelmek.
kerez 1/95	: kere, defa.
keşik 6/159	: sıra.
Ķibi 6/126	: gibi.
kilizlen- 3/12	: sarkıntılık etmek.
ķişifle- 6/15	: takip etmek.
kitli 3/52	: kilitli.
körĶ 1/35	: ahırların üstündeki samanlık.
kötele- 4/271	: yuvarlamak.
ķöynek 6/57	: gömlek.
ķüte 10/50	: köfte.
ķül haş ed- 6/222	: dağıtmak.
ķünde 6/157	: her gün.
ķülte 4/52	: külçe.

-L-

lāle 4/289	: lala, vezir.
leşker 1/105	: asker, ordu.

-M-

mahāna 3/40	: bahane, sözde sebep, suç.
malon 5/62	: balon.
maraz 4/161	: kötülük, zarar.

mazarat 1/58	: kötülük.
meĥmanlař- 1/141	: uyuşmak, aptallaşmak.
meleke 4/244	: melâike.
meymalı 10/50	: meyvalı.
mum daal- 10/30	: davet etmek.
müegkel müvekkel 4/244:	vekil tayin edilen.
müendis 4/386	: mühendis.

-N-

nabal/vebal 4/128	: günah.
nâme 4/291	: mektup.
nee 7/9	: neden, niye.
nidâ ed-4/338	: bağırmak.
nihayeti kesil- 1/27	: sonu gelmek, bitmek.
nörecân 9/4	: ne yapacaksın.

-O-

ocân 2/46	: evin, ocağın.
on aşşa 4/416	: ordan aşağı.
ortancıl 6/113	: ortanca.
oynaş 3/17	: sevgili.
o zamanaca 2/11	: o zamana kadar.

-Ö-

öke 5/151	: öfke, hırs, hiddet.
öden 10/39	: önceden.
öle 8/49	: öğle vakti.
öle 10/30	: önce.

-P-

parıd- 1/15	: para etmek, paraya çevirmek.
peyda et- 4/423	: ortaya çıkarmak.
pırtı 6/247	: elbise.
piçlen- 6/53	: gayri meşru yoldan hamile kalmak.
pinnik 6/241	: kümes.

-R-

ras gel- 4/69	: rastlamak, tesadüf etmek.
---------------	-----------------------------

-S-

sâab 4/83	: sevap.
sâab 3/25	: sahip
sadaacı 5/99	: sadakacı, dilenci.
saḥca 7/46	: kara karga.
sal 5/196	: tabut.

sal- 3/31	: göndermek.
sarım gürüm et- 6/21	: sarılmak.
saş- 5/101	: saçmak, serpmek.
satırla- 1/144	: satırla kesmek.
savuş- 1/19	: geçip gitmek.
seerd- 4/417	: seğırtmek, koşmak.
seme 6/37	: aptal.
seürd- 6/40	: seğırtmek, koşmak.
seyr 4/42	: seyir, eğlence.
sıralar 5/83	: zamanlar.
siğnen- 1/84	: saklanmak.
sini 6/227	: tepsi.
sora 4/20	: sonra.
susuzundan 4/405	: susuzluktan.
sürgón 6/70	: sürgün.
süreK 4/381	: sığır sürüsü.

-Ş-

şad ol- 5/185	: sevinmek.
şahmaral 1/53	: yılan.
şaPlah 7/10	: tokat.
şavğ 10/8	: ışık.
şeleg 4/186	: çelenk
şinci 4/186	: şimdi.

-T-

tahmir ed- 1/47	: tahmin etmek.
Tanışlıq ver- 1/69	: kendisini tanıtmak.
tavatır 5/155	: çok.
teres 4/77	: aşağılık, âdi.
terki gaytını yaz-3/30	: kayıttan düşürmek, boşamak.
tetiğ kes- 8/12	: tetiğe basmak, ateş etmek.
tez 1/143	: çabuk.
tezele- 6/102	: tazelemek, yenilemek.
tī<tığ 5/155	: saman yığını.
tohaşla- 6/254	: dokundurmak, sürtmek.
tohlu 4/380	: bir yaşındaki erkek koyun.
toy 4/320	: şenlik, düğün.
tüken- 3/69	: bitmek.
tülek yap- 1/49	: hayvanın tüy değiştirmesi.

-U-

ufala- 4/308	: buruşturmak.
ur- 4/272	: vurmak.
uşağ 5/141	: çocuk.
uyanana 6/191	: uyanana kadar.

-Ü-

üv- 10/41	: övmek, methetmek.
üzere 4/243	: üzerine

-V-

vaggā 1/38	: vak'a, olay.
var- 5/108	: gitmek.
var- 5/119	: gelmek.
var- 6/215	: gelin olmak.
vērān 1/70	: harap.
verhasıl < velhasıl 6/259:	kısaca.
vüzerā 1/87	: vezirler.

-Y-

yād11/15	: yabancı.
yād ol- 11/15	: yabancı olmak.
yağar- 1/60	: yalvarmak.
yamac 7/56	: karşı.
yanı sıra 4/94	: yanında.
yan- 6/52	: çok üzülme.
yarıyışlı 5/38	: faydalı.
yār 5/89	: yağır, sırt.

yazı 2/15	: otlak.
yazı 2/73	: kader, alın yazısı.
yit- 1/32	: itmek.
yinidden 6/8	: yeniden.
yohla- 4/406	: ziyaret etmek.
yol düşür- 3/43	: yolu düşmek, uğramak.
yol ver- 4/79	: kovmak, göndermek.
yöreg yörek 2/35	: beşik bağı.
yu- 10/55	: yıkamak.
yun- 5/161	: yıkanmak.
yüre acı- yüreği acı- 4/145	: merhamet etmek.
yüzün şuylu 1/11	: yüz üstü.

-Z-

zamanın behrinde 3/34	: günün birinde, bir zamanlar.
zelki ibi 6/208	: eskisi gibi.
zengin id- 4/381	: zenginleştirmek.
zor ed- 5/7	: zorlamak, çabalamak.
zuhür ed- 4/120	: intikal etmek.
züürd 4/166	: fakir.

B İ B L İ Y O G R A F Y A

- Akalın, Mehmet : Tarihi Türk Şiveleri, Ankara 1979
- Altınay, Ahmet Refik: Anadolu'da Türk Aşiretleri İstanbul 1930
- Atabey Neşe, Kutlu
- İbrahim, Özel Sevgi: Sözcük Türleri, Ankara 1983
- Banguoğlu, Tahsin : Türk Grameri, Ankara 1956
- Bilgegil, M. Kaya : Türkçe Dilbilgisi, İstanbul 1982
- Caferoğlu, Ahmet : Türk Dili Tarihi, İstanbul 1984
- Caferoğlu, Ahmet : Orta Anadolu Ağızlarından Derlemeler, İst. 194
- Caferoğlu, Ahmet : Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından
Toplamalar, İstanbul 1944
- Dallı, Hüseyin : Kuzeydoğu Bulgaristan Türk Ağızları
Üzerine Araştırmalar, Ankara 1976
- Demircan, Ömer : Türkiye Türkçesinin Ses Düzeni Ankara 1979
- Ercilasun, Ahmet B.: Kars İli Ağızları-Ses Bilgisi, Ankara 1983
- Ergin, Muharrem : Türk Dil Bilgisi, İstanbul 1972
- Gencan Tahir Nejat: Dilbilgisi, İstanbul 1971
- Günay, Turgut : Rize İli Ağızları, Ankara 1978
- Hacıeminoğlu, Necmettin: Türk Dilinde Fiiller, İstanbul 1984
- Hacıeminoğlu, Necmettin: Türk Dilinde Edatlar, İstanbul 1984
- Hatiboğlu, Vecihe : Türkçenin Ekleri, Ankara 1981
- Korkmaz, Zeynep : Güney-Batı Anadolu Ağızları, Ankara 1956
- Korkmaz, Zeynep : Nevşehir ve Yöresi Ağızları, Ankara 1977
- Olçay, Selâhattin : Erzurum Ağzı, Ankara 1966
- Sümer, Faruk : Oğuzlar, Ankara 1972
- Tarama Sözlüğü I-VIII, TDK., Ankara 1977